

UIT TILBURG'S VERLEDEN.

LOSSE SCHETSEN

uit de

Geschiedenis van Tilburg,

door

EDMOND MEELIS.

- I. Het Armbestuur vóór 100 jaren.
- II. De eerste lijdensjaren van Tilburg's Processie naar Kevelaar.
- III. Iets over Tilburgsche Gilden.
- IV. De intocht van Prins Willem V te Tilburg in 1762.
- V. De schilder van Spaendonck.
- VI. Een Gemeente-Ontvanger in 1714.
- VII. De schoolmeester in de XVIII eeuw.
- VIII. Iets over de Hasseltsche kapel.
- IX. Lijst van Burgemeesters van Tilburg.

UIT TILBURG'S VERLEDEN.

LOSSE SCHETSEN

UIT DE

GESCHIEDENIS VAN TILBURG,

DOOR

EDMOND MEELIS.

- I. Het Armbestuur vóór 100 jaren.
- II. De eerste lijdensjaren van Tilburg's processie naar Kevelaar.
- III. Iets over Tilburgsche Gilden.
- IV. De intocht van Prins Willem V te Tilburg in 1762.
- V. De schilder van Spaendonck.
- VI. Een Gemeente-Ontvanger in 1714.
- VII. De schoolmeester in de XVIII eeuw.
- VIII. Iets over de Hasseltsche kapel.
- IX. Lijst van Burgemeesters van Tilburg.

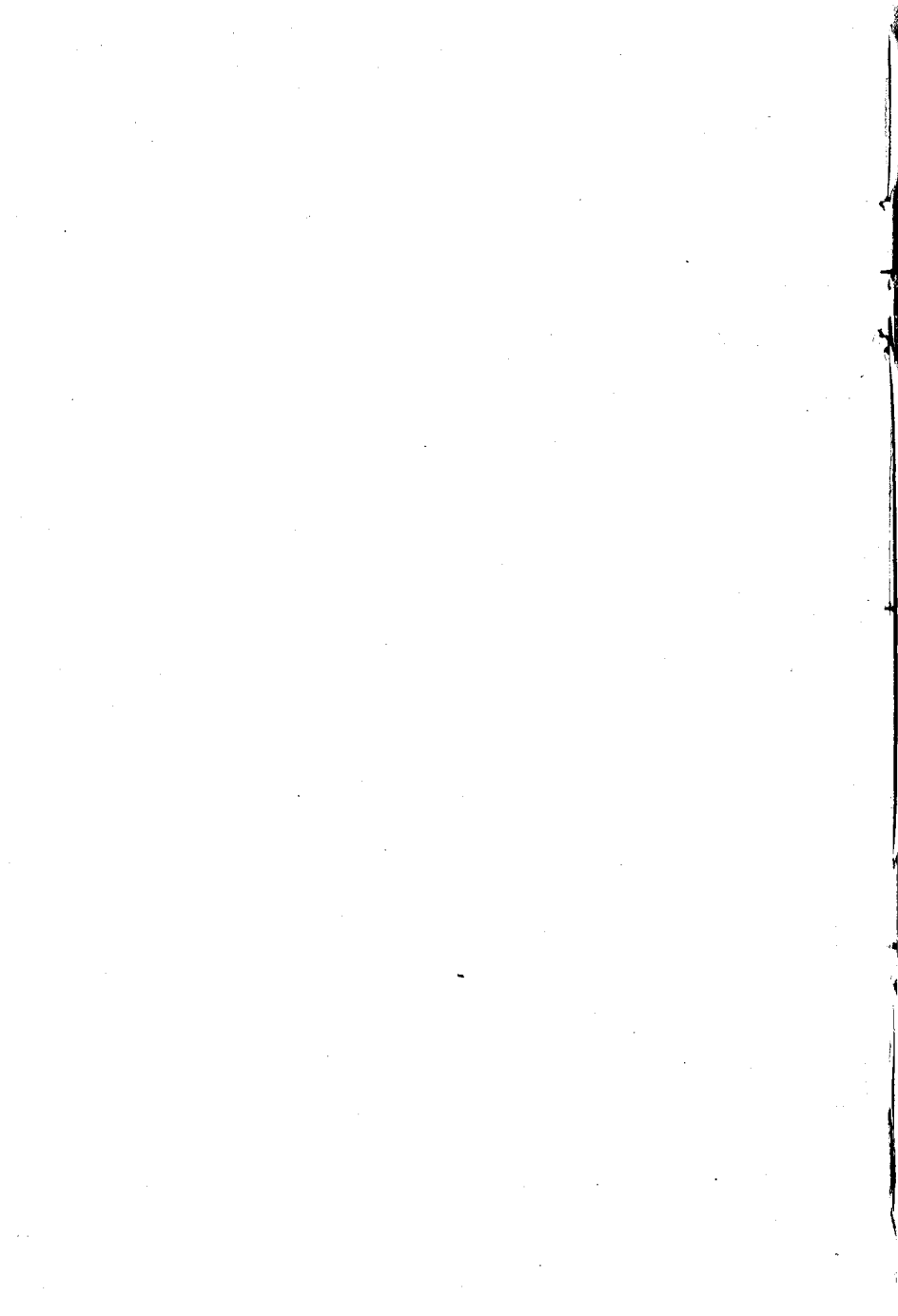
908 mee

Eerbiedig opgedragen aan de nagedachtenis
van den Heer

Adriaan van Roessel,
vorig President, en aan den Heer

Petrus Franciscus Bergmans,
regeerend President, Commandeur in de orde van
het H. Graf, Ridder in de Prinsorde.

Het Armbestuur te Tilburg vóór 100 jaren.

VOORWOORD.

Wat hier volgen zal, was niet bestemd om onder de oogen van het publiek te komen. Bij gelegenheid van een feestavond door de leden van het Armbestuur gehouden, wilde ik hun een vriendendienst bewijzen tot dank voor de tallooze bewijzen van genegenheid die zij mij betoond hebben, door hun een schets voor te lezen, hoe het met het Armbestuur een eeuw geleden geschapen stond.

Later moest ik toegeven aan den drang van geachte zijde gedaan, om deze „lezing” een weinig aan te vullen, en ze in druk te doen verschijnen. Te gereeder ging ik hiertoe over, omdat mij meermalen gebleken is, dat de werkkring van het Armbestuur te Tilburg te weinig bekend is, omdat de „Armeester” m. i. niet hoog genoeg gewaardeerd wordt.

En ik mocht dit doen, omdat ik gedurende jaren achtereen hen in hun ijver bewonder, en zonder vreeze dat eenige lof aan het Armbestuur gegeven op mij persoonlijk zou terugvallen, als zijnde ik de eenig loontrekkende van allen.

Wat is een Armenverzorger, volgens de wet en wat is hij in werkelijkheid te Tilburg?

Bij het beantwoorden dezer vragen moet ik vooraf zeggen, dat onder het woord „Armenverzorger” tevens begrepen zijn de Regenten van het Armbestuur, die voor

het meerendeel vroeger het ambt van Armenverzorger bekleedden.

Volgens wat de wetten van 1854 en 1870 van hem gemaakt hebben is de Armenverzorger iemand, die naast de bijzondere liefdadigheid gesteld is, voor de politiezorg van de door de fortuin misdeelden. „Het Armbestuur is een onderwerp van aanhoudende zorg der Regeering en wordt door de wet geregeld”, zoo lezen we in artikel 193 der Grondwet: de wet liet echter de zorg voor de armen, de armenzorg, aan de kerkelijke en particuliere liefdadigheid over en stelde — waar deze zou ontbreken — den armmeester daar; immers, al komen in de wet de woorden voor van gemeentelijke instellingen van *weldadigheid*, dan kan daaruit niet afgeleid worden, dat de armenzorg is *liefdadigheid*, maar dat het is politiezorg. (Gem.stem No 1542.)

Een Armenverzorger zou dus de policiaire zorg voor de armen op zich nemen en zou daartoe zelfs gedwongen kunnen worden (vonnis Rechtb. Appingedam 18 Febr. 1859), afgezien van ieder begrip van liefdadigheid of weldadigheid; hij verleent geen onderstand dan na zich voor zooveel mogelijk te hebben verzekerd, dat de armen dien niet van kerkelijke of bijzondere instellingen van weldadigheid kunnen bekomen en slechts bij volstrekte onvermijdelijkheid; aan het verleenen van onderstand mogen voorwaarden worden verbonden, niet strijdig met de wet, de openbare orde of de zeden.

Dat zou *volgens de wet* zijn werkkring zijn: Aanhengen, die door de bijzondere en kerkelijke liefdadigheid zijn uitgestooten ondersteuning verstrekken; in ieder geval een haast zorgeloos, een misschien harteloos of liefdeloos dienaar der wet, iemand die iedere hoogere impulsie mist, en die aan zijne gift nog voorwaarden kan verbinden.

Is aldus nu *onze* Armenverzorger, is de armenverzorger te Tilburg een zoodanige schepping?

Enkele jaren geleden heb ik getracht, bij gelegenheid eener collecte, zijn levensbeeld te schetsen. Ik schreef ongeveer het volgende:

De Armenverzorger is gewoonlijk iemand van bezadigden leeftijd, iemand uit den netten burgerstand, die met zorg voor dat ambt wordt uitgekozen. Hij wordt aangesteld voor den tijd van vier jaren, eerst gedurende twee jaren als toezien (leerling) Armmeester en vervolgens als uitdeeland. Gedurende de laatste twee jaren heeft hij een zware taak te vervullen, zonder eenige toelaag, enkel uit hooger inzicht; gedurende die twee jaren moet hij een renteloos voorschot doen van *f* 500 à *f* 600 en zijne gansche bezigheden naar deze betrekking inrichten. Twee dagen in de week zijn vast aangewezen voor de bedeeing, behalve de Woensdag namiddag, die voor de vergadering bestemd is. Bovendien kan hij er op rekenen dat geen enkele dag der week vrij voor hem is, want steeds doen zich spoedeisende gevallen voor bij ziekte als anderszins. Dan nog doet hij jaarlijks een tocht door zijne parochie, die dagen duurt, tot het inzamelen van gelden, zoogezegd voor de „zet-aardappelen”, nl. om de arme lieden van aardappelen te voorzien en om anderen te helpen bij den aankoop van mest en voor het bewerken van den grond; want het hoofdvoedsel voor den arme is de aardappel.

Gedurende de twee jaren die zijn leertijd vormen, doet hij de noodige kennis op van de toestanden der verschillende gezinnen, wat hem in volgende jaren zal ten goede komen.

Bij deze vergaderingen kan men eerst tot de ervaring komen hoe uitgebreid de werkkring van den Armenverzorger is, hoeveel ondank hij oogst, hoeveel ver-

driet bij zijne welwillendheid zijn deel wordt. Want men vergete hierbij niet, dat onder zijne beschermelingen het zoogenaamde uitschot is, dat noch bij eene Vincentius-vereening, noch bij eene Elisabeths-vereening, noch bij eenige diaconie ondersteuning kan bekomen; dat het meestal menschen zijn, die door eigen schuld, door drankmisbruik voornamelijk, aan lager wal zijn geraakt, lieden die den Armmeester beschouwen als een wrijfpaal en die goed genoeg is om alle verwijtingen, lasteringen en wat dies meer, in ontvangst te nemen, een man die de hem toevertrouwde gelden zonder eenige voorwaarden of overweging *moet* uitdeelen.

En toch blijft de Armmeester kalm. Hij weet dat een goed woord een goede plaats vindt, doch kent ook goed de onderscheiding: wat voor een persoon goed werkt is niet het geval bij een ander. Daarbij komt, dat hij zeer dikwijls op staanden voet een beslissing moet nemen, als de jammerklachten voor hem gebracht worden. Hij weet op tijd te vermanen, te berispen, te straffen, en menig geval zou ik kunnen aanhalen van personen, die door hem op den goeden weg gebracht en gehouden zijn. Daartoe is echter een taai geduld en groote omzichtigheid noodig. Immers niet als de wettelijke armverzorger ziet hij enkel de nooden des lichaams maar vooral die der ziel. Hij kent den oorsprong van veler armoede en tracht de oorzaken weg te nemen. Tegen de dronkenschap treedt hij beslist op en zou nog verder gaan, zoo niet vaak de vrouwen en de kinderen het noodlottigst zouden varen bij zijne straffen.

Zonder twijfel heeft de Armenverzorger een zeer grooten invloed in de lagere klasse; deze weet dat hij steeds een open oor voor haar nooden heeft en we weten het dat menigeen met een verlicht hart zijne

raadgevingen heeft gehoord en ter harte genomen. Daar waar hij kan ijvert hij tegen dronkenschap, tegen kerkverzuim, tegen schoolverzuim, tegen zedeloosheid, tegen luiheid en vadzigheid en meer andere kwalen van onzen tijd en meer dan eens met de gunstigste gevolgen.

In twijfelachtige gevallen vraagt hij ter vergadering het gevoelen zijner superieuren, die weder met allen gezamenlijk overleg plegen, en dan wordt meestal op den voorgrond gesteld: wat is 't noodigste voor het zielenheil.

Door deze onderlinge besprekingen wordt een zelfde regel voor alle afdelingen geschapen, die het algemeen ten goede komt. Door dit overleg wordt een wederzijdsche vriendschap gevestigd en eene eenheid, die zulke groote dingen tot stand kan brengen. Of men nu eene vergadering bijwoont of honderd, steeds kan men daar dezelfde vriendschap, dezelfde broederlijke opmerken. Nooit hoort men daar een zoogenaamd „scherp” woord, niemand is er die in waanwijsheid zich tegen een genomen beslissing zou willen verzetten; allen zijn het eens: Onderlinge samenwerking tot geestelijk en tijdelijk geluk van den arme.

Aan hen zijn deze bladzijden gewijd.

Het Armbestuur te Tilburg vóór 100 jaren.

Het is niet mijne bedoeling den lezer hier bezig te houden met het geven van een droog overzicht van wat geschied is op het gebied van wetgeving het Armbestuur betreffende, of hem bezig te houden met de reglementen voor het Armbestuur; evenmin zal gesproken worden over de wet van 1854 en die gewijzigd is in 1870, welke eerste het stelsel van onderstands-domicilie huldigde met al den nasleep van correspondentie, terwijl de laatste aanneemt dat de arme armlastig is waar hij zich bevindt — ik wil handelen over het Tilburgsch Armbestuur, en om niet te uitgebreid te worden een tijdvak nemen van 30 jaren, van 1804 tot 1830.

Mijn voornemen is te doen zien hoe het Armbestuur toen was geregeld, welke zijne werkzaamheden en lotgevallen waren, en vervolgens dat het Tilburgsch Armbestuur eene instelling was primitief van Katholieken oorsprong.

Uit de oude schrifturen in het archief alhier aanwezig is weinig op te maken hoe het Bestuur vóór 1804 was geregeld; wel tref ik daar aan een aantal zoogenaamde Manualen of registers waarin de eigendommen, de pachten en cijnsen zijn genoteerd, ook nog andere houdende de namen der bestedingen met wat hun werd toegekend; ik vind er nog eene uitvoerige correspondentie met verschillende gemeentebesturen over het onderstands-domicilie van de armen.

Een eigenlijk notulen-register dateert eerst van het jaar 1804. Dit register, zoomede die van Drossaert en Schepenen, manualen van de inkomsten en uitgaven en andere kleinere registers waren de bron waaruit het volgende geput is.

Het was in den jare 1804 noodzakelijk geworden, het Armbestuur op nieuw in te richten en dit was een voorwerp van zorg geweest van Drossaert en Schepenen; na lang wikken en wegen werd samengesteld een Reglement ter betere bestiering van het armwezen binnen de gemeente van Tilburg. „Nademaal het Gemeentebestuur van Tilburg is voorgekomen, dat op het Bestuur en regeeren van armen-zaaken binnen deze Gemeente noodwendig eenige naadere bepalingen dienden daargesteld te worden.

„Zo is 't, dat het Bestuur voornoemd beraamden en arresteerd het hier navolgende Reglement”.

Wij zullen dit Reglement niet artikelsgewijze behandelen, doch slechts zeggen, dat het Gemeentebestuur, ingevolge het Reglement voor het kwartier van Oisterwijk de benoeming van armmeesters en sub-ambtenaren bleef behouden. Tot bestiering der armen-zaken zullen zijn: een regeerende armmeester, een toeziende armmeester en acht raden, te weten vier uit elke Parochie (Tilburg telde toen zooals bekend is twee parochien: 't Heike en 't Goirke).

De regeerende armmeester moest na 2 jaren aftreden en door den toezienden armmeester opgevolgd worden terwijl door het gemeentebestuur een nieuwe benoemd werd. Jaarlijks zou een der 8 raden aftreden.

De regeerende en toeziende armmeesters en de raden moesten een eed afleggen volgens vastgesteld formulier *) ten overstaan van den schout-civil.

„De toeziende armmeester zal als Secretaris bij het College fungeeren en een notulenboek houden. Ieder der leden is verplicht de rondes te doen en bij de commerzetter (wijkmeesters) te informeeren naar de vreemdelingen die zich hier vestigden, of deze ook borg-

*) Zie het oud-reglement als bijlage hierbij gevoegd.

of ontlastbrieven hadden. Het college beijvere zich bij continuatie op de uitvinding van voordeelige fondsen tot stijving der armenkas enz." (Hoe onze voorvaderen dit trachtten te doen zullen we nader zien).

Een buitenkansje hadden de leden volgens het Reglement: De regeerende en toeziende armmeesters zullen gedurende hunne regeering vrij zijn van alle gemeente- en lastposten.

Dit reglement werd door het Departementaal Bestuur van Noord-Brabant geaprobeerd en in de volgende vergadering van 19 Maart werd met algemeene stemmen tot toeziende armmeester (dus ook amanuensis) benoemd de burger Theodorus Franciscus Smarius.

Tot raden werden den 24 Maart benoemd eveneens met unanieme stemmen de burgers:

Martinus Cornelis van Dooren, Peter van Liemdt, Roelandus van Tulder, Nicolaas Daamen, Nicolaas Roelands, Cornelis Swagemakers, Nicolaas Lombaars en Arnoldus Pijnenburg.

Al deze leden legden in de eerstvolgende vergadering den voorgeschreven eed af.

Zoo was dan het Armen-Bestuur op wettige wijze geconstitueerd en reeds op 13 April 1804 had de eerste vergadering plaats. In die eerste bijeenkomst waren tegenwoordig de President Petrus Beckers, al de 8 genoemde Raden met den Secretaris Smarius (tusschen twee haakjes zij gezegd dat reeds in 1806 het getal leden met 3 werd vermeerderd, wegens drukke werkzaamheden).

Deze eerste vergadering werd besteed om de leden te installeren, de dagen van vergadering werden vastgesteld op Vrijdag om de 14 dagen te 4 ure (in 1806 werd de dag bepaald op Woensdag). Deze vergadering

werd aanvankelijk gehouden in een lokaal ten huize van Mej. Wed. D. J. Bergmans; eerst in 1831 werd ten stadhuize een lokaal ter dispositie gesteld. Zij die te laat kwamen, verbeurden 3 stuivers boete, die een half uur te laat aanwezig waren 6 stuivers en die zonder voorkennis afwezig bleven 12 stuivers. Deze boeten werden direct betaald en in eene bus gestort, welke penningen jaarlijks zouden worden verteerd.

Toen reeds hielden onze Armmeesters, evenals thans van één vroolijk avondje.

Onder de plichten van de leden behoorde, behalve de rondgang of hun bezoek en het uitdeelen van de gelden en kleedingstukken, ook nog de collecte met de schaal in de kerken van 't Heike en 't Goirke; dezelfde die daarvoor iedere 14 dagen om beurten werden aangesteld waren ook verplicht, — zooals geschreven staat — „elk in zijne parochie, indien er koopdagen of hoogsels „voorvallen, aldaar met den hoedt in de handt rondt „te gaan, vraagende caritaat tot onderhoudt voor den „armen.”

Uit dit laatste zal men bemerken, dat de Armmeesters er toen een hoed op na moesten houden, evenals thans; jammer, dat slechts een lid onzer vergadering alsnog aan die verplichting te kort blijft komen.

Na deze eerste vergadering ging alles wel den gewonen gang van tegenwoordig, Ook in den zomertijd werden de toelagen of preeën verminderd; zoo lees ik dat van een 20 tal personen de 14 daagsche pree werd verminderd op twee brooden, anderen op 5 stuivers in geld. Als curiositeit deel ik mede, dat men op de eerste bedeelingslijst aantreft Willem Klevers voor 2 brooden. Die geachte familie had dus haar 100-jarig jubilé kunnen vieren als bedeelde en 't is te voorzien, dat het Armbestuur de volgende eeuw haar nog zal bedeele.

Men moet echter niet meenen, zooals wel eens wordt beweerd, dat de armen van beter gehalte waren in die tijden dan thans. Ik zal slechts twee gevallen aanhalen, tot bewijs van het tegendeel. In een der vergaderingen van het jaar 1806 werd door een der leden rapport uitgebracht, „dat er zijn die hun brood geheel en gedeeltelijk hadden verkogt en verruijlt, hetwelk zij op gisteren op de gewone preedag hebben ontvangen.” Zij werden gestraft doordat zij met de volgende pree zooveel brood minder zouden ontvangen als zij verkogt of verwisseld hadden.

De zoon van de Wed. J. Verhoeven had vijf maal de pree zijner moeder ad 2 of 3 stuivers iederen keer afgehaald en die niet aan zijne moeder afgedragen; de deugniet moest in 14 dagen tijd door zijn overwerken het geld aan den heer Schoffers terugbezorgen, zoo niet dan zou het gemeentebestuur daarmede in kennis worden gesteld.

Ook over de geneesheeren kwamen herhaaldelijk klachten in, dat zij de armen niet bezochten en lieten sterven zonder van hen notitie te nemen.

In den beginne gingen de zaken van het Armbestuur tamelijk vlot, doch weldra zouden de leden met ernstige bezwaren te kampen hebben, nl. onderlinge oneenigheid en geldgebrek, twee leelijke dingen zult ge zeggen. Die oneenigheden (ofschoon er niet veel officieels van geboekstaafd is) waren nog al ernstig, want in een der notulen lees ik, dat een der leden zoo maar vlakweg verzocht werd voortaan niet meer te komen; een andere oneenigheid ontstond door dat het Gemeentebestuur als opper-provisor van het Armbestuur een woning had verhuurd tegen den wil van sommige leden. Na herhaalde vergaderingen en correspondentie met het Stedelijk Bestuur werd tot stemming overgegaan en dit Bestuur

in 't gelijk gesteld. Drie waren er tegen nl. de heeren Suijs, Peeters en Nouwens, die over de beslissing gebelgd de vergadering verlieten.

Het geldgebrek was mede een euvel, waaraan het Armbestuur wel immer mank zal blijven gaan. Pas enkele maanden was het Bestuur in werking, toen twee leden naar het Gemeentebestuur afgevaardigd werden „ten einde den ellendigen staat van onse armen-kas aan „hun bekend te maken en teffens haar lieden te vragen „om eenigen onderstant.” Bij de gemeente zat het er echter ook niet aan, maar toch kregen ze f 250.— los.

De Regenten gingen zelfs wat men noemt hooger op: want toen den 17 April 1809 de Koning onze stad met een bezoek vereerde, hield een Regent uit naam van het Armbestuur eene langdurige toespraak tot Z. M., waarin hij de aandacht op de armen vestigde en om vrede smeekte.

Die toespraak was van den volgenden inhoud:

Aan
Zijne Majesteit
den Koning van Holland.

Sire!

De Leden van het Armbestuur dezer gemeente, doordrongen van de Regtmatigste vreugde, daar zij thans de hoogste Eer genieten, van aan Uwe Majesteit te zijn voorgesteld, komen met nedrig vertrouwen tot U Sire! om in hoedanigheid van onderdanen, aan Uwe Majesteit oprechte hulde te doen, en onverbreekbare trouw te zweeren: maar ook niet minder, om in die van Armbezorger, aan onzen Doorlugtigen Souverein, over te brengen, de gevoelens van diepen Eerbied, en volkome onderwerping van een zo groot aantal noodlijdende, die

uit gebrek aan klederen, (hoe onschuldig zij die ook ontbeeren) zelve buiten staat zijn, Uwer Majesteits vaderlijke zorgen voor hun af te smeeken.

Wij hebben daarom Sire! het van onzen plicht geacht, hunner allen voorspraak te moeten zijn, en door de volbrenging van een zo aangename plicht, werden wij des te meer vereerd, als wij bij het nadenken van Uwe Zorgen en Mildadigheden, bij de jongste watervloed, ons moeten verzekerd houden, dat Uw Koninglijk, ja! wij mogen zeggen *Vaderlijk* Hart, zo teder en gevoelig is, voor allen die zich in nood of armoede bevinden; Deszelve getal Sire! is hier door de gevolgen van d'oorlog aanmerkelijk geworden. De stremming der Commercie, heeft ook de fabrieken (het éénig voornaam bestaan dezer gemeente) doen verflouwen, en de duurterder noodigste levensmiddelen, is tot die hogte, dat aanhoudend werken hun nouljks brood verschaft.

Onze armen lijden dan veel Sire! maar zij lijden met geduld; uit vleiend vooruitzicht, dat Uwe Majesteit deszelfs drukkend lot, zal kunnen verzagten, en bij een gewenschte vrede, ook voor hun, de bronnen, van een beter bestaan, zal kunnen doen vloeijen. Na dat ogenblik reikhalzende, Sire! zullen zij niet ophouden, den Hemel te Bidden, dat hij Uwe Doorlugtige Persoon, en Koninglijke Familie, gelieve te beschermen, Uwe Regeering Zeegene, en allen Uwe onderdaanen in Uwer Majesteits Liefde, daarvan het genot, in ruime maat, doe smaaken.

Dat aanhoudend aankloppen bij het Gemeentebestuur en dat gewoonlijk zonder goed resultaat kon niet blijvenduren: volgens het Reglement moesten de leden er op uit zijn, om op allerlei wijzen de fondsen van het Armbestuur te vermeerderen.

En nu werden de leden van het Armbestuur reizende

kooplui in haardasch. Verschillende leden traden in correspondentie om haardasch in Holland aan te koopen, anderen bereisden de Hollandsche steden en dorpen met hetzelfde doel.

Onder den toren werd een lokaal als aschschoor opgeslagen en daarin de asch verzameld om die later te verkoopen. Ook in verschillende plaatsen van Holland, in Noord-Brabant en Limburg waren dergelijke stapelplaatsen, maar dit zaakje marcheerde slecht, want ik lees dat de stapelplaats te Heusden vol was en men van den voorraad niet kon afkomen; daar lagen zoo wat 1200 ton.

Vervolgens werd door enkele leden voorgeslagen om met het gemeentebestuur te onderhandelen dat er nog wel fondsen voor den arme te vinden waren in het wollenfabriek, indien het Gemeentebestuur met de „laakenfabrikeurs” hierin zoude overeenkomen. Ook dit middel zal niet gebaat hebben, want in de notulen van Drossaert en Schepenen van ongeveer denzelfden datum vind ik vermeld, dat het Gemeentebestuur aan het Armbestuur geen fondsen kon uitkeeren wegens den slechten gang der fabrieken, en uit dien hoofde zich tot de Hooge Regering om souloos wendde. De President werd bij het Gemeentebestuur ontboden en toen bleek „wat somme hij reeds in voorschot had, beloopende de somme van 3195 guldens, waarop den President den 16 April heeft ontvangen eene somme van 300 guldens”. Later lees ik nog herhaaldelijk, dat de Armmeesters hun mandaat wilden neerleggen, omdat zij niet in staat waren alle voorschotten te voldoen. Om een idée te vormen hoe lang die voorschotten onbetaald bleven, behoef ik slechts te zeggen, dat ik in de rekening van 1816 vind uitbetaald eene som van 171 gulden 16 stuivers en 15 penningen aan P. Beckers gewezen Armmeester, wegens voorschot

over de jaren 1804 en 1805 en eene som van f 458 van Th. Smarius over de jaren 1806 en 1807. Die rekeningen waren aan het Bureau de Bienfaisance opgezonden geweest en niet terug ontvangen. Deze bedragen werden uit een subsidie van f 2000 betaald. (Hierbij zij gezegd, dat ten tijde der Fransche overheersching het Armbestuur tijdelijk den weidschen naam droeg van Bureau de Charité in tegenstelling met het Bureau de Bienfaisance dat van gemeentewege nevens het Armbestuur bestond. (Zie achterstaande Naamlijst.)

Misschien zal men vragen, waren er dan zoovele bedeeden, hoe werd de bedeeeling geregeld en over welke fondsen had het Armbestuur te beschikken.

Eerstens zeg ik hierop, dat de toestand toentertijd tengevolge van de Revolutie en opvolgende oorlogen zeer treurig was; bereids is gezegd, dat het Gemeentebestuur er bij het Armbestuur op wees, dat het geen geld had wegens den slechten gang der fabrieken.

Volgens eigen opgaaf van het Armbestuur waren er circa 1200 personen die bedeed werden; „de proportie wegens de werkende personen bestaat in $\frac{1}{3}$ werklieden, $\frac{1}{3}$ afgaande en aankomende personen en $\frac{1}{3}$ geheel ongeschikt of onbekwaam om te werken.” De bedeeeling geschiedde in geld, brood en kleederen. Het bedrag van onderhoud van ieder bedeede kwam door elkander berekend op een bedrag van 7 gulden 2 stuiver en 8 penningen.

In het jaar 1812 waren de inkomsten van het Armbestuur wegens vaste goederen, collecten in de Kerk, met de bussen en vrijwillige giften f 3000.— In 't volgende jaar vind ik die som meer gespecificeerd, nl. opbrengst der goederen f 1200.— waarde van het koren (tienden) f 960.— Collecten f 1700.— In 1812 was het vermoedelijk tekort f 3290.12 in 1813 f 4900.—

Onder de uitgaven zijn vermeld de volgende posten :

voor ruim 70 bestedingen voor hemden en mutsen is er noodig 300 el à 11 stuiver	f 165.—
260 el groffe spoele linnen à 7 st.	91.—
kousen, klompen en sokken	200.—
vrouwenrokken, neusdoeken, garen en lint	110.—
voor stiklijven en geruit	50.—
manshoeden en schoenen	100.—
voor geheele wollen kleeding zoo mans als vrouwen en kinders	300.—
voor kleeding van de 1e Communie	400.—
voor borgtocht der huishuren waarvoor de pree verkort wordt	295.—
uitgaaf voor de bestedingen	2229.12
uitgaaf voor den dagelijkschen nood	1500.—
voor molenaar, kleermaker en bakker	300.—
voor timmerman, metselaar en materialen	150.—
voor den arbeider	150.—
totaal	f 6290.12

Voor de geneesheeren werd geraamd :

voor de la Geneste	150 francs.
voor Bolsius	190 „
(vroed)vrouw Heerkens	150 „
voor medicijnen	500 „
voor den thesaurier	800 „

In 1812 werd een proef genomen met de oprichting van een armkinderhuis ; het werd gesticht in een gedeelte van het Raadhuis op den Heuvel met een gemeente-subsidie van f 200.— terwijl het gebruik van de matrassen werd toegestaan. Van deze stichting vind ik weinig vermeld, doch ze schijnt niet lang in stand gebleven. In later jaren werd een ander systeem gevolgd.

Een der ingezetenen, gewoonlijk een Armmeester

(voor het eerst tref ik in het jaar 1815 het woord Armbezorger aan) reclameerde eenige weezen, om voor het onderhoud en de opvoeding dezer te zorgen voor rekening van den reclamant tot hunne meerderjarigheid, eerder huwelijk of anderen perfecten staat, en om, zoolang de voogdij voor hem bij de administratie van den Algemeenen Arme verblijven zal, ten aanzien van hen te vervullen zoodanige plichten als aan houders van bestedingen, vondelingen, verlaten kinderen of weezen door die administratie reeds zijn of nader zullen worden opgelegd.

Voor een jongen van 11 tot 14 jaren werd de som van f 12.— tot 14.— betaald, voor meisjes van 14 jaren f 12.— of 14.—

Zoo reclameerde C. van Dijk met borg Daniel Swagemakers zekeren Ad. Hamers oud 14 jaren, voor f 16.—; Norb. Donders 14 jaren voor f 14.—; Leonardus van Leer oud 11 jaren voor f 22.—; Petronella van de Vreede oud 14 jaren voor f 14.—; Maria Vugts oud 12 jaren voor f 15.—; Arnolda Vugts oud 10 jaren voor f 20.—; te zamen f 100.—

Zooals ik zooeven zeide waren de middelen der gemeente niet toereikend om het jaarlijksch deficit van den arme aan te vullen. De Armmeesters waren over 't algemeen zeer welgestelde lieden, die jaren achtereen voorschotten deden; doch niet allen, want de Armmeesters A. Moonen en R. v. Tulder verklaarden in de vergadering, dat zij de volgende maand zouden ophouden te bedeele, daar zij niet langer de voorschotten voor de Gemeente wilden doen.

Enkele middelen moesten worden aangewend ni. het instellen van *weldoeners-boeken* en *bezuiniging*. Om als weldoener te boek te komen moest men een mud koren leveren of f 14.— storten. Nog werd van tijd

tot tijd eene openbare collecte gehouden; die in 1823 bracht op de som van f 538.— Bij gelegenheid van een brand die in 1826 in den Berkdijk woedde en de inboedels van elf gezinnen vernielde, kon het Armbestuur niet in de dringende behoeften voorzien, ook toen moest een omgang gehouden worden, die f 158.35 bedroeg.

Daar dit alles niet van blijvenden aard was moest bezuinigd worden, en dat was een moeilijke zaak.

Meermalen was geklaagd, dat de arme lieden te weelderig gekleed waren en op de kleeding zou 't eerst bezuinigd worden. In Mei 1821 werd de kleeding aldus vastgesteld, 1° voor de *vrouwen*:

2 boven en 2 linnen-ondermutsen met gazen strikken, 2 halsdoeken een witte en een blauwe, 2 hemden, een broekstreepe borstrok, een tabbaard en een jakske van dezelfde stoffeering of tierentij, een roode baaie onderrok en een witte linnen bovenrok, een paar lichtblauwe kousen, een paar sokken en een paar schoenen en een paar klompen.

2° voor het *manvolk* ('t staat er zoo): Een leeren klep en lange bonte das, 2 hemden, 1 linnen hemdrok, vest, broek, buis of wambuis van rooie tierentij; 2 paar gebreide sokken, 1 paar schoenen; 1 paar klompen.

En nu: de bovenkleedingstukken van man en vrouw moesten voorzien zijn van het distinctief-teeken van 3 roode laken lapjes verbeeldende het wapen van Tilburg, bij het vrouwvolk op den linkerarm aan den elleboog en het manvolk op den linkerarm op den schouder.

Zulk onderscheidingsteeken moesten we nog hebben, we gelooven dat er vrij wat minder bedeelden zouden zijn, tenzij ze een pelerinejas droegen zooals een onzer bedeelden van den laatsten tijd.

De Armmeesters werden bij de kleeding der armen onder controle gesteld; om de acht dagen moesten zij

met hunne bestedelingen in de distributie-kamer komen en alsdan werden deze aan eene inspectie onderworpen.

Vervolgens werd ook de levering van schoenen en lijk-kisten aanbesteed; de schoenen werden aangenomen tegen f 1.12 de grootste en f 1.— de kleinste.

De lijk-kisten werden aangenomen door J. Smits tegen f 1.15.

Nog werd uitdrukkelijk bepaald, dat men moest toezien, dat armen die aan de huizen bedelden niet werden bedeed.

Met al deze bezuinigings-maatregelen werd het ambt van armenverzorger niet aangenamer. Voor de eerste maal lees ik dan ook, dat een benoemde N. van Amelsfoort zich tegen zijne benoeming verzette, want het scheen eene verplichting te zijn voor de ingezetenen om dezen post te aanvaarden. Later schijnt hij toch op zijn besluit terug gekomen te zijn, want na enkele vergaderingen was hij in volle functie.

Tot overmaat van smart kwam nog een proces het Armbestuur ter neer slaan. Het Bestuur had onder zijne bezittingen het zoogenaamde Comediehuis in de Heuvelstraat. Dat huis was tengevolge de schulden van het Bestuur belast geworden met eene hypotheek van f 1300.— Toen de hypotheekhoudster, de Wed. H. van de Sande kwam te sterven, zeiden de erven de hypotheek op en vorderden daarbij nog f 182.— verloopende rente en de kosten; werd dit een en ander niet aangezuiverd dan zou er gerechtelijk beslag op gelegd worden. Het Armbestuur had wel kort te voren getracht het huis te verkoopen aan den heer Vreede, doch deze bood er slechts f 1400.— voor, vrij op naam.

Het bleef niet bij eene bloote vordering door den Deurwaarder aan het Armbestuur beteekend van wege

de erven Van de Sande. Een gerechtelijk vonnis volgde en er werd gerechtelijk beslag op het huis gelegd.

Waar niet is, verliest de keizer zijn recht, zegt het spreekwoord, en zóó dacht het Bestuur er eveneens over, daar ze niet konden betalen, zouden ze het beloop der zaak maar afwachten.

Tengevolge van een en ander kregen de Heeren nog een sommatie thuis van het tooneelgezelschap dat in de oude Comedie was gevestigd, „om de constructiën en het tooneel” af te staan. Hoe de zaak is afgelopen heb ik niet kunnen achterhalen, doch ik vermoed dat de Gemeente met een subsidie zal bijgesprongen hebben.

En nu heb ik mijne losse schets volbracht, nl. het Armbestuur te teekenen gedurende een tijdvak van 25 jaren. Uit deze beschrijving zult ge tot de ervaring zijn gekomen, dat het vrijwel in zijne dagelijksche beweging overeenkomt met het Armbestuur van onze dagen.

Tot slot wil ik even vertellen (ofschoon dit buiten bovengezegd tijdvak valt) hoe de armenbus uit de kerken van 't Heike en 't Goirke verdwenen is.

De collecte voor den Arme in de kerken dateert van het jaar 1531.

Keizer Karel vaardigde den 7 October 1531 een placæet uit (te vinden in het groot placæet-boek deel I pag. 436) om het Armbestuur te regelen. „De predikanten behoorden de armen niet lichtelijk te gelooven maar hen met goede en zoete woorden (te) zenden tot de gecommitteerden van den Charitate (tot de leden van het Armbestuur) om daarin te voorzien als 't behooren zal”.

Te gelijkertijd beval hij dat in de kerken een collecte met de schaal zou worden gehouden voor den arme „een en ander ter eere Gods en tot onderhoudenisse van den armen.”

Deze inzameling ging geregeld door totdat de tijd kwam, dat tengevolge van de uitbreiding der gemeente ook aan tal van andere Katholieke instellingen de behoefte werd gevoeld. Onder dagteekening van 2 November 1836 werd het Armbestuur een brief van den Eerw. Heer Pastoor van de parochie het Heike, d.d. 15 October 1836, houdende kennisgeving, dat ter bestrijding der kosten tot het bouwen van een ziekenhuis op zon- en feestdagen in gemelde kerk ééne schaal zal gaan ter vervanging van de gewone armenschaal." Daarop volgde een schrijven van denzelfden inhoud van den Eerw. Heer Pastoor van 't Goirke.

Na de stichting van dit ziekenhuis had Pastoor Zwijsen nog een open oog voor het onderwijs, op de stichting der Congregatie van de Eerwaarde Zusters en Fraters, die tot op den dag van heden met zooveel ijver tot het zielenheil arbeiden. Dat ook aan deze stichting groote kosten waren verbonden is aan geen twijfel onderhevig en de Pastoors werden genoopt ook de andere schaal in de kerk te laten vervallen.

Bij het Armbestuur kwam een brief in van den Eerw. Heer J. Zwijsen, Pastoor van de R. K. Parochie 't Heike, onder dagteekening van 29 Juli 1837, van den volgenden inhoud:

„Daar ik besloten heb te beginnen met 1 Augustus 1837 onder de godsdienstoefening in de kerk van de Parochie het Heike eene kollekte te laten doen ten behoeve van een zeer doelmatig en liefrijk einde, geef ik mij de ecr het College van Regenten over de armen der stad Tilburg hiervan kennis te geven en uit te noodigen de gewone kollekte ten behoeve van den Algemeenen armen in gezegde parochiale Kerk te willen staken. (was get. :) J. Zwijsen.

Tegen zulk schrijven was niets te doen; het Arm-

bestuur moest er in berusten, en besloot een copie van dat schrijven aan het Stedelijk Bestuur te zenden met informatie, dat natuurlijk daaruit zoude kunnen profluereen dat er een deficit in de rekening van dat jaar zal ontstaan „ons voorbehoudende zooveel nodig zal zijn eene voordracht te doen tot verkrijging van eene suppletoire subsidie”.

De Pastoor van 't Goirke volgde het voorbeeld van zijn collega van 't Heike bij brief van 27 December 1838.

Thans rest nog aan te toonen, dat het Armbestuur alhier primitief van katholieken oorsprong is en als zoodanig altijd beschouwd is.

God, in zijne alwijze, maar voor ons, schepselen, ondoorgrondelijke Raadsbesluiten heeft gewild, dat er verschil van standen in de Maatschappij zou zijn; nl. dat er zouden zijn rijken en armen. De rijken zoowel als de armen zouden in dien rijkdom of in die armoede een middel vinden tot verheerlijking Gods en tot hunne eigene zaligmaking.

In het gansche Oude en Nieuwe Testament vinden wij deze waarheid bevestigd, en al de lapmiddelen van het Socialisme zullen niets vermogen tegen de woorden van den Zaligmaker, toen hij tegen Judas Iscariota zeide: Pauperes semper habebitis vobiscum: Armen zult gij steeds onder u hebben.

Toen dan ook, na de wet der verschrikking, de wet van liefde bij de opening van het H. Hart op Golgotha, op aarde was gevestigd; toen het lijden glorie was geworden, toen het „oog om oog” en „tand om tand”, het stelsel van het Jodendom was weggevaagd, toen ja, in het stralend, weldadig licht dat de Heilige Geest afzond over de eerste vergadering der Geloovigen, begrepen de eerste Christenen wat de Zaligmaker bedoelde met de woorden

die Hij tot den rijken jongeling had gesproken : Indien gij mij volmaakt wilt volgen, verkoop al wat gij bezit en geef het den arme ; zij zagen in dat licht, dat de armoede geheiligd was , dat de slagboom tusschen de armen en rijken was omvergehaald. Die liefde tot den arme was vooral roerend in de eerste dagen des Christendoms. In de Kerkelijke Geschiedenis vinden wij zoovele treffende tooneelen vermeld der armen-bedeeling o. a. door een Laurentius. (*)

Doch ik vertrouw dat dit U genoegzaam bekend is, want alle eeuwen door is de armoede geheiligd gebleven, en duizenden en nogmaals duizenden edele mannen en vrouwen hebben haar als eene verheven Bruid gehuldigd.

En met die volgelingen durf ik de Armenverzorgers onzer dagen, de Armenverzorgers van den Grooten of H. Geest Arme van Tilburg gelijk stellen.

Ik zeg van den Grooten of H. Geest Arme. Over de beteekenis dezer uitdrukking kan men best den Catechismus raadplegen , die U reeds aangeeft dat het Armbestuur eene Katholieke instelling is, omdat de H. Geest de liefde is van den Vader en den Zoon. De uitdrukking *Heilige Geest* is overgegaan tot de beteekenis van :

1° *liefdadigheid*, als een der voornaamste uitingen van de werking van Gods geest in den mensch.

2° *Liefdadigheidsgesticht*. Zoo hebben wij : *Heilige Geest-huizen* ; gesticht van barmhartigheid ; *Heilige Geest Armen* : armen, die door openbare liefdadigheid worden verzorgd ; *Heilige Geest Meester* : opziener over dergelijke gestichten en waar geen dergelijke gestichten bestaan Armenverzorger.

Niemand zal het dus tegenspreken, dat de Armenverzorgers met zulken titel in rechte lijn afstammen van

(*) Men leze hierover in „Fabiola”, *The Church of the Catacombs*.

de liefdadige Christenen der eerste eeuwen, die op den Pinksterdag de liefde aan de eenig ware bron leerden kennen.

In de jaren, waarover ik zoeven handelde, werd de instelling van den Grooten of H. Geest Armen alhier niet anders beschouwd; hiervoor diene tot getuige, dat dikwijls de Eerwaarde Geestelijken de vergaderingen van het Armbestuur bijwoonden en toelieten, dat in de kerken voor den Arme werd gecollecteerd; dit is op te maken uit de lange rij van namen van Katholieke mannen, die nog de keur en de kern van Tilburg's Katholieken uitmaken, en die in een afzonderlijke lijst hierachter zijn opgenomen; vooral ook uit de legaten, erfmakingen tienden enz. die, zooals uit de stichtingsbrieven blijkt, als aan eene Katholieke instelling werden gedaan.

Over deze laatste zal ik een weinig uitvoeriger zijn.

In den staat van door Keizer Karel gereduceerde tienden en pachten tref ik vele aan die bezwaard waren met diensten in de R. K. Kerk; heden ten dage betalen wij nog f 4.80 aan de Kerk van 't Goirke en f 14.— aan die van 't Heike, voor lezen van zielmissen, een gevolg van vroegere erfmakingen; in latere stukken vind ik vermeld, dat zekere Aug. Segers de helft zijner goederen aan het Algemeen Armbestuur vermaakte.

Uit het testament van Mej. Cornelia Hijcants, waarover zeer velen hebben hooren spreken, kan men ten duidelijkste opmaken, dat de instelling, waaraan zij hare goederen vermaakte, als eene Katholieke instelling is aan te merken. Dit testament dateert van 19 September 1747. Een gedeelte daarvan zal ik hier citeeren:

„In den name onses Heeren en Saligmaker, Amen.

„Compareerde voor mij Anthony Glaviman, openbaer notaris bij den Ed. mog. Souverainen Rade en Leenhove van Brabant en Lande van Overmase in 's-Hage geadmitteert, binnen de vrijheid Oosterwijck

resideerende ende getuijgen naergenoemt, in eijgene persooone d'Eerbare juffrouw Cornelia Bartholomeeus Hijcants, meerderjarige dogter woonende binnen de Heerlijkheijt Tilborgh, mij notaris bekent, gesont van lighame, gaende en staende, haer verstant en sinnen in allen deele magtig zoo opentlijk bleeck, de welke was overdenkende de sekerheijt des doots en de onsekere ure van dien, willende daeromme uijt dese werelt niet scheijden, sonder alvorens van de goederen haer bij God almagtig soo genadiglijk verleent en alsnog te verleenen, gedisponeert te hebben, dogh alvorens daertoe te komen recommandeert sij Testatrice eerstelijck haere onsterffelijcke ziele, zoodra die uijt haer sterffelijck lighaem sal komen te scheijden in de genade en barmhertige hande Godes, haer doode lighaem de aarde, en een Christelijke begraeffenis, — komende nu verder ter dispositie van haere tijdelijke goederen, soo verclaert sij Testatrice voor aff te revoceeren soals is doende bij desen, alle vorige Testamenten en soorten van uijterste wille en dispositiën, dewelke bij haer voor dato deses soude mogen wesen gemaect ofte gepasseert, waer ofte op wat plaetse, en voor wie het oock soude, mogen wesen, niet willende dat eenige van deselve sullen werden agtervolgt of naergekomen, maar houdende die voor nul, kragteloos ende van onwaerden even of deselve noijt en ware verleden of gepasseert, maar nu op nieuws disponeerende bekende zij tectatrice te legateren aan de kinderen..... (alsnu volgt een lange lijst van legaten van f 100.— en 50.— aan hare bloedverwanten; onder andere kreeg Antoinetta Heijcants f 100.— het beste pack Cleederen, falei en ses hembden).

Laetstelijck verclaerde zij testatrice te noemen, stellen, en institueeren soals is doende bij desen, tot hare eenige en universeele erfgenaemen van allen 't gene sij boven het hiervoor gelegateerde sal komen naer te

laten en metter dood te ontruïjmen, 't zij erfelijke, erfhaeffelijke en andere gereede en ongereede goederen, wat benaming die soude mogen hebben off waer of op wat plaetse die gelegen sijn ofte bevonden soude mogen werden geen ter werelt uitgesondert *de H. Geest Arme der Heerlijckheit van Tilborgh* omme bij de H. Geest meesters in der tijt te werden aanveert en ten behoeve van de voorgemelde arme te werden beheert en geadministreert, met dit versoeck en last, *dat bijaldien eenige van haer testatrises vrinden of bloedverwanten tot armoede of decadentie (des nogtans God verhoede) mogte komen te geraken, uijt de revenuen van hare naerlatenschap voor en boven andere moeten worden geprefereert en gepreviliigeert. En dat alles met volkomen regt en titel van institutie en seclusie van alle andere.*

Alsnu volgt het slot dat ik om de verschrikkelijke stadhuiswoorden maar achterwege zal laten.

Dit legaat werd evenals meer andere aanvaard.

Verschillende personen hebben meermalen getracht munt te slaan uit laatstgemelde bepaling van het testament; één slechts heeft (in 1858) haar bloedverwantschap met de testatrie kunnen bewijzen nl. zekere Maria Heijcants, doch bij besluit van Gedeputeerde Staten van 19 Augustus 1859 G. No 58 werd het onderstands-domicilie van Maria Heijcants Wed. Jan de Waal door de Gemeente Heusden erkend.

Ik zou nog meer citaten kunnen voorleggen uit officieele stukken, ten bewijze dat onze voorvaderen ons Armbestuur als eene Katholieke instelling beschouwden en huldigden, evenals zij die daarover het beheer voerden.

Enkele legaten wil ik nog aanhalen :

In 1772 is vermeld eene gift van de vrouw van Barent Mutsaers van 17¹/₈ el best lijvent à 6 stuiver voor de huijsarmen.

In 1773 en volgende van den Eerw. Heer A. J. Breiers 524 elle lijvent à 6 stuiver; van de kinderen J. Beckers 15 ellen; erven H. Donders 11 ellen; Wed. Klijzen 4.16; Wed. C. W. Janssens 30 ellen; Wed. J. van Gorp 32 ellen; J. A. M. Bernage f 50.—; erven M. Bogers f 12.—; J. van Heijst f 100.—; Wed. C. van Dooren f 27.6; vrouw J. L. Baesten f 500.—; Wed. J. B. Franken f 50.—; J. G. Verbunt f 234.—; Erven J. Smulders f 7.16; Erven Engelb. Segers f 100.—; W. Verschure f 10.—; Wed. A. de Beer f 42.11.

Onder de legaten van Cornelia Heijcants waren obligatien van f 300.—, van f 200.—, van f 100.— van f 25.— en f 60.—

In 1823 legateerde M. Allegonda Jansen een perceel bouwland groot 1.6 hectare, waarde f 500.—; J. B. Kolen een perceel bouwland groot 66 aren, waarde f 350.—

In 1829 legateerde Adr. Maas f 500.— waarvan f 200.— aan de groote kerk moest komen voor zielmissen: later de Wed. Teller f 600.—, voor zielmissen voor haar en Corn. de Kanter.

In 't zelfde jaar Wilh., Walt. en Hendrica Swagemakers met M. Cath. Mutsaers de erfropacht ter waarde van 192.90.

Voor zielmissen vind ik genoteerd: aan den Rector van het St. Dingena altaar $3\frac{1}{2}$ mud; aan den Rector van het O. L. Vrouwe-altaar 3 mud; voorts legaten voor de Rectoren van het St. Catharina-altaar en het St. Antonius-altaar; voor zielmissen voor A. D. Mutsaers. P. Verschuren, J. Baijens enz. enz.

En nu ben ik aan het einde der taak gekomen zooals ik die mij voorstelde. Ik heb gemeend dit te moeten doen om het Armbestuur mijne erkentelijkheid te toonen voor de vriendschap, die ik steeds van de

Ieden heb ondervonden en voor de welwillendheid door hen te mijnen opzichte bewezen tegenover mogelijke tekortkomingen. Tevens heb ik mij dezen arbeid getroost om hen op te wekken, met even groote vastberadenheid, kalmte, beleid en liefde als kloeke Katholieke mannen hun verhevene wel ondankbare en zware taak te blijven vervullen. In weerwil vaak van verguizing en minachting zij het hun eene eer opvolgers te zijn van mannen, wier namen thans nog met eerbied uitgesproken worden, voorgangers, die niet alleen voor zich, maar met gansche familiën eene eer stelden om de taak van Regent of Armenverzorger te vervullen.

Ook die mannen, evenals onze tegenwoordige armenverzorgers wisten toen zij hunne betrekking aanvaardden, dat zij wel een eerepost maar tevens een zwaren last zich op de schouders namen. Maar ook zij beschouwden dien met de oogen des geloofs, ook hun was het licht der Liefde verschenen, ook zij arbeidden voor den God van Liefde in zijne *H. Geest-Armen*.

En dit zij hun gezegd: God laat zich in edelmoedigheid niet overtreffen. Bij al de moeiten en wederwaardigheden, bij al den ondank en miskennis, bij beschimping zelfs en verguizing die hun zoo vaak ten deele vallen, mogen zij het oog richten opwaarts, naar Boven waar de Eeuwige Liefde troont; zij mogen zich steeds herinneren dat hunne armen de *H. Geest-Armen* zijn, door Dezen hun toevertrouwd en ik durf verzekerd zijn dat zij in tevredenheid des gemoeds hun arbeid zullen vervullen, en dat zij hunne belooning hier op aarde en voorzeker hiernamaals niet zullen missen, daarvoor zijn de woorden der Eeuwige Waarheid tot borg: „Die den arme in mijn Naam zelfs een glas water zal gegeven hebben die zal niet onbeloond blijven.”

N A A M L I J S T

van leden van het Armbestuur van 1709 — 1900 met
vermelding van het jaar waarop zij voor het
eerst in functie traden.

Vóór het jaar 1700 vond ik slechts vermeld den naam van één armmeester nl. dien van Corn. Coolen, die het ambt vervulde in 1682.

Ad. J. Koolen	1709	Chr. Swagemakers	1767
Hend. Beckx	1713	Arn. Piggen	1769
Will. van Groenendaal	1715	Ger. Witlockx	1771
Hend. Klijsen	1717	J. J. van Gils	1773
Lamb. van Eijndhoven	1724	Ad. Koolen	1774
Norb. Seegers	1726	Joh. Deckers	1775
Paul. Kouwenberg	1728	Adr. J. Pessers	1777
Franc. Hollen	1729	Lamb. van den Hout	1779
Corn. H. de Rooij	1731	Wilh. van Limpt	1781
Roel. Hollen	1733	J. B. Francken	1783
Corn. J. Koolen	1735	Mart. van Limpt	1785
J. B. van Dooren	1713	Ad. Bar. Mutsaers	1787
Ant. Lommers	1730	Hend. van Tulder	1789
C. Smittens	1741	G. P. van den Hout	1791
Arn. Witlockx	1743	Pet. Lod. v. Beurden	1793
J. Luc. Baesten	1745	Corn. Heestermans	1795
Jan Verrassen	1747	P. C. Brouwers	1796
Aug. de Rooij	1749	Ad. J. van Gils	1798
J. N. Vermeer	1751	Just. Mommers	1800
Mich. van Limpt	1753	P. Beckers	1802
Barend Mutsaers	1755	M. van Dooren	1804
Jan van Spaendonk	1757	P. van Limpt	1804
A. J. H. Koolen	1759	N. Daamen	1804
Leendert van Tulder	1761	Roel. van Tulder	1804
J. A. Hoecken	1763	N. Lombarts	1804
Gijsb. Backx	1765	Corn. Swagemakers	1804

N. Roelandse	1804	Jac. Panis	1821
A. Peijnenburg	1804	Jac. Priems	1821
P. Smarius	1806	Norb. van de Sande	1821
J. Verhoeven	1897	Norb. Pessers	1822
J. Peeters	1808	P. Peijnenburg	1823
J. H. Swagemakers	1808	Jac. van Roessel	1824
J. F. Suijs	1808	Corn. van Dijck	1825
C. Woestenberg	1809	Ant. v. Spaendonck Jr	1826
J. C. Swagemakers	1810	J. Casteleijns	1826
W. Jansen	1810	P. J. Klijsen	1827
Arn. Mutsaerts	1812	Joh. van den Houdt	1828
A. van de Zanden	1812	N. van Amelsfoort	1829
H. Manni	1812	Adr. Vromans	1829
G. Bogaers	1812	D. van de Sande	1829
C. Jansen	1813	N. van Baest	1829
J. H. Kersemakers *)	1813	H. Pessers	1830
G. Dams *)	1813	C. Wouters	1831
A. A. Mutsaers *)	1813	Jac. Hoeben	1831
A. Moonen *)	1813	J. C. van Dam	1831
H. Vreede *)	1813	G. Bogaerts	1831
P. G. Molengraaf *)	1813	L. van Gemert	1831
D. Verbunt	1815	Chr. Mombers	1831
W. Mutsaers	1816	F. J. Jansen	1832
C. van Dijck	1816	J. van den Houdt	1833
B. Mutsaerts	1816	G. Pollet	1833
D. Swagemakers	1817	J. C. de Leijer	1833
L. Dams	1817	J. B. v. Groenendaal	1833
L. de Lelie	1818	G. C. v. Spaendonck	1834
Th. Danis	1818	A. van de Vliet	1834
B. J. Mutsaers	1818	C. H. van Tulder	1835
Arn. van Roessel	1819	A. M. v. Bommel	1836
J. van den Hout	1820	Bern. Mutsaers	1836

*) Deze 6 vormden het „Bureau de Charité.”

Ad. Smulders	1836	J. C. Pessers	1858
Alex. de Beer	1837	J. Croonen	1858
F. Suijs	1838	Ad. van Roessel	1859
G. Witlox	1839	N. van Roessel	1860
H. Mathijssen	1839	J. van Roessel	1860
C. P. Brouwers	1840	J. Brouwers	1861
W. J. Cools	1842	C. van Breda	1862
F. Koolen	1842	Ant. v. d. Ven	1862
J. B. van Gils	1842	B. J. van Spaendonck	1863
J. de Beer	1843	H. G. Knegtel	1863
C. van Roessel	1844	C. Zomers	1864
F. Mannie	1844	M. A. van Eijck	1864
A. Leijten	1845	B. Smulders	1865
A. W. P. van Erven	1845	C. de Wijs	1866
A. Koolen	1846	Ant. Pessers Albz.	1866
L. A. Pollet	1847	J. B. de Groot	1866
J. P. van Asten	1847	C. J. Marijnen	1866
L. Hoeben	1848	J. C. Klijsen	1867
C. A. Simons	1848	B. J. A. v. Spaendonck	1868
J. M. van Bommel	1849	P. van den Hout	1868
W. van Hasselt	1850	N. Mallens	1868
J. B. van Dijk	1851	H. Claessen	1869
A. Goijarts	1851	J. F. van Hoof	1870
G. C. v. Spaendonck Jr	1852	Adr. Vermeer	1870
J. Claessen	1852	J. B. Smulders	1870
E. van Rijsewijk	1853	P. Mercx	1872
H. J. Swagemakers	1854	N. Pessers	1872
M. A. van Veldhoven	1855	A. F. Verhoeven	1873
J. van Loon	1855	Jac. van Rijswijk	1874
C. Voskens	1851	Adr. van Riel	1874
J. Priems	1856	G. Claassens	1876
P. P. Pollet	1857	J. van den Hout	1876
H. van Roessel	1857	W. Reijnen	1878
N. Stokkermans	1857	Ant. Vermeer	1878

A Smits	1808	N. Verbunt	1890
Arn. Klerkx	1880	E. Meelis	1891
Ger. Dijkmans	1850	P. F. Bergmans	1893
J. Sprangers	1880	W. van der Schoot	1894
G. van Rijswijk	1882	J. van Empel	1894
F. van der Marck	1882	J. F. P. van Gils	1896
A. Graafmans	1882	J. P. V. Knegtel	1896
W. Teurlings	1884	W. van Asten	1896
W. Bergmans	1886	A. van den Houdt	1896
J. de Brouwer	1886	L. Vaarten	1898
F. van den Hout	1888	L. Jongen	1898
A. Voskens	1888	G. Michels	1898
F. van Gils	1888	A. Vromans	1898
J. Graafmans	1890	A. Herculeijns	1900
A. J. Segers	1890	J. C. van Meerendonk	1900

Het College van Regenten is thans samengesteld als volgt :

P. F. Bergmans, *President*.
 C. van Breda, *Regent*
 Adr. Vermeer, „
 Ant. Vermeer „
 Joh. de Brouwer „
 Wilh. Bergmans „
 Edm. Meelis, *Amanuensis*

Reglement

ter betere Bestiering van het Armweezen
binnen de Gemeente Tilborg.

Nademaal het Gemeente Bestuur van *Tilborg*, is voorgekomen, dat op het bestuur en regeeren van Armen-zaaken binnen deze Gemeente, noodwendig eenige nadere bepalingen dienden daargesteld te worden:

ZO IS 'T, dat het Bestuur voornoemd, beraamd en arresteerd het hier navolgende.

R E G L E M E N T

ART. I.

Aan het Gemeente Bestuur blijft, ingevolge het 17de Artikel van het Districts en Gemeentes Reglement voor het Kwartier van *Oosterwyk*, de aanstelling van Armmeesters en verdere Subämptenaaren by dit Reglement voorkoomen.

II.

Ter bestiering en regeering van de Armen-zaaken, zullen zyn, één regeerende Armmeester, één toezierende Armmeester en agt Raaden, te weeten — vier uit elke Parochie.

III.

Den regeerende Armmeester, zal na twee Jaaren geregeerd te hebben, aftreden, en doen binnen behoorlyken tyd, Rekening, Bewys en Reliqua van zynen Ontvang en Uitgaaff, en door de toezierende Armmeester opgevo!gt worden, en vervolgens door het Gemeente Bestuur een nieuwe toezierende Armmeester verkooren

worden , het zy uit de agt Raaden , of wel daar buiten na verkiezing.

I V.

Jaarlyks zal insgelyks een Lid der agt Raaden aftreedē , de eerste reis over twee Jaaren , na hunne aanstelling ; het *Lot* regeld de aftreeding voor de eerste maal , en vervolgens naar ouderdom van dienst ; vacatuuren door Sterfgevallen of andersints veroorzaakt , zullen worden vervuld , ingeval het afgestorvene of andersints afgegaane Lid nog langer dan een Jaar zoude hebben moeten fungeeren.

V.

De regeerende en toeziende Armmeesters benevens de Raaden , zullen , alvorens in functie te treden , afleggen den navolgenden Eed.

Eed voor de Regeerende en Toeziende Armmeesters.

Ik beloove de Armengoederen getrouwelyk te administreeeren de renten , Chynsen , Pagten en Huuren met vigilantie in te vorderen , en alomme het Interest van den Armen te behartigen , de nooddruttigen moderaate handreikingen te doen , en nauwkeurig te inquireeren naar haaren staat en gedrag , omme te kunnen weeten wat noodzaakelyk diend gedaan en verrigt te worden , en de verdeelingen en uitgaaven zo veel mogelyk te schikken naar de Revenuën en Inkomsten ; getrouw te zullen naarkoomen het Reglement tot betere Regeering en Bestiering van het Armweezen binnen deze Gemeente vastgesteld , en my voords alomme te gedraagen , als een getrouw Armmeester schuldig en gehouden is te doen.

ZO WAARLYK HELPE MY &C.

Eed voor de Raaden.

Ik beloove de Armengoederen getrouwelyk te administreeeren en alömme het Interest van dien te behartigen, getrouw te zullen naarkomen het Reglement tot betere Regeering en Bestiering van het Armweezen binnen deze Gemeente vastgesteld, en voorts my alömme te gedraagen als een getrouw Raad, schuldig en gehouden is te doen.

ZO WAARLYK HELPE MY &C.

VI.

De Installatie en in Eed neeming van de regeerende en toezierende Armmeesters, benevens de raaden geschied in 't Collegie van Gemeente-Bestuurders, door den Schout Civiel.

VII.

De toezierende Armmeesters en Raaden, zullen ondergeschikt zyn aan de regeerende Armmeester, en de regeerende Armmeester aan het Gemeente Bestuur.

VIII.

Het Collegie van regeerende en toezierende Armmeesters en Raaden, zal ten minsten éénmaal in de veertien dagen, of zo menigte reizen, als de President der Vergadering zal dienstig oordeelen, Vergaderen, op zodanigen dag, uur en plaats als zy onderling zullen beraamen.

XI.

De eerste werkzaamheden van 't Collegie van Armbestuur, zal zyn, het formeeren en arresteeren van een behoorlyk Reglement van orde voor hunne Vergadering

waar by in zonderheid bepaald zal worden, de boetens, te verbeuren by de Leden welke niet op het bestemde uur of in 't geheel niet compareeren, zo mede het employ van dien, welke Reglement by Copie ter kennisse van het Gemeente Bestuur zal worden gebragt.

X.

De regeerende Armmeester zal in alle Vergaderingen of Byeenkomsten als Voorzitter presideeren, en zorgen, dat zig alles in vereischte order toedraagen.

X I.

De toezierende Armmeester zal als Secretaris by het Collegie fungeeren, en in een daar toe aanteleggen Register, behoorlyk notulen houden, van het verhandelde by 't Collegie.

X I I.

Een ieder der Leden, zullen gehouden en verpligt zijn bij het doen van alle Rondes, zig zorgvuldig te informeeren by de gezwoore Kommerzeters en Burger-Capiteins (welke ingevolge speciaale Resolutie by het Gemeente Bestuur daar toe te arresteeren, op den Eed in den aanvang hunner bediening gedaan, niet alleen tot het geeven van die inligtinge, maar ook tot alle anderen den gemeenen Armen concerneerende, zullen verpligt worden) welke persoonen van elders zig met 'er woon binnen deze Gemeente hebben nedergezet, en telkens in hunne eerste volgende Vergadering daar van Rapport doen, zullende de Secretaris gehouden zijn, daar van uitterlyk binnen agt dagen daar aan een Lyst te overhandigen aan het Gemeente Bestuur alhier, ten einde voor te komen, dat niemand zonder alvorens admissie van Inwooning te hebben geobtineerd, en over zulks

Borg- of Ontlast-brieven geproduceert, binne deze gemeente huisvesting vinde.

XIII.

Het Collegie van Armbestuur beyvere zig by continuatie, op de uitvinding van voordeelige Fondsen, tot styving der Armkas, formeeren daar van Plans en brengen alle dezelve (voor zo verre die Fondsen eene daadelyke betrekking op deze Gemeente hebben) ter approbatie, aan het Gemeente Bestuur.

XIV.

Het Collegie van Armbestuur bepaald onderling de werkzaamheden, van ieder der leden, observeerende niettemin daar by de Wetten, Reglementen en Ordonnantien, welke deswegens in observantie zijn, of in het vervolg door eene des bevoegde magt zullen worden gearresteerd, zo mede dat een en dezelve werkzaamheden niet altoos, door een en dezelve Leden verrigt worden, maar dat deselve roeleeren, en by tourbeurten geschieden, op dat een ieder der Leden eene generaale kunde van de Armenzaaken kryge, zullende in cas van verschil deswegens, zulks staan aan de uitspraak van het Gemeente Bestuur.

XV.

De regeerende en toezierende Armmeesters zullen geduurende hunne Regeering vrij zijn van alle Gemeentes Lastposten, &c.

XVI.

De interpretatie, vermeerdering en vermindering van dit Reglement, zal ten allen tyde staan aan het

Gemeente Bestuur, mits daarop verzoekende en obti-
neerende de Approbatie van het Departementaal Bestuur
van Braband.

*Aldus gedaan en geërresteerd (na vooraf bekomene
Approbatie van 't DEPARTEMENTAAL BESTUUR VAN BRABAND
by Resolutie van hetzelfde, dato 1 Maart 1804;) ter Ver-
gadering van het GEMEENTE BESTUUR VAN TILBORG,
heden den 17 Maart 1800 en vier.*

(Was getekend)

ARN. VAN MEURS, Presid.
A. G. PESSERS,
P. J. MATTHYS,
ADR. VAN GILS.
D. VERBUNT,
D. BOTERMANS,
NORB. SCHOFFERS, en
J. Z. BLES, Secretaris.

EXTRACT uit het Register der
Resolutien van het Gemeente
Bestuur van Tilborg.

Woensdag den 21 Maart 1804.

By resumtie nader gedelibereerd zynde, op het als nu geapprobeerde Reglement ter betere Bestiering van het Armweezen binnen deze Gemeente, en wel byzonder, met betrekking tot het 12de Artikel van dien; is geresolveerd zo als geresolveerd word by deze, de respective gezwoore Kommerzetters en Burger-Capiteins of Wykmeesteren, aan te schryven en te gelasten, van op den Eed in den aanvang hunner Bediening gedaan, aan een ieder der Leden van 't Collegie van Armbestuur, binnen deze Gemeente, ten allen tyden, op derzelve aanvraage te informeeren; welke Persoonen van elders zig met 'er woon binnen deze Gemeente en wel speciaal in een ieder hunner Haartgangen of Wyken, hebben nedergezet; en voords aan dezelve alle verdere en meerdere inligtinge den gemeenen Armen concerneerende, des verzogt zynde te geeven.

(Onderstond)

Accordeert met voorschreeve Register.

(Was getekend)

J. Z. BLES, Secret.

REGLEMENT

voor de Administratie van den Grooten of
H. Geest Armen te Tilburg.

ART. 1.

Het Bestuur van den Grooten of Heiligen Geest Armen te Tilburg zal zooals tot heden door een lid van den Raad uit zijn midden te kiezen worden voorgezeten en bestaan uit een Collegie van Regenten zamen gesteld uit vijf leden, hetzelve zal worden bijgestaan door een Amanuensis tot het houden der administratie en acht armbezorgers belast met het uitreiken van onderstand welke allen overeenkomstig art. 147 der Gemeente wet door den Raad worden benoemd.

ART. 2.

De benoeming der leden van het College van Regenten zoo ook der Armbezorgers geschiedt op eene door dat Collegie in de maanden November of December waarin de aftreding plaats heeft op te maken voordracht van een dubbeltal personen dewelke met een gelijk getal door Burgemeester en Wethouders zal worden vermeerderd.

ART. 3.

De leden van het Collegie van Regenten worden voor den tijd van vijf jaren en de armbezorgers voor den tijd van vier jaren benoemd.

ART. 4.

De thans bestaande rooster na aftreding bij die Administratie wordt bij voortduring gevolgd, zoodat

telken jaren met ultimo December een lid van het Collegie en twee armbezorgers zullen aftreden. De aftredende zullen zonder derzelve toestemming niet dan na twee jaren benoembaar zijn.

ART. 5.

Bij eene buitengewone te ontstane vacature van een Lid van het Collegie van Regenten of Armbezorger, zoo ook bij het openvallen der betrekking van Amanuensis wordt binnen een maand na het ontstaan derzelve eene voordracht opgemaakt op de wijze bij art 2 omschreven, degene welke alsdan als lid van het Collegie of Armbezorger wordt benoemd zal niet langer zitting hebben, dan in wiens plaats hij optreedt.

ART. 6.

De dagen en uren der vergadering van het Collegie van Regenten en Armbezorgers, welke in den regel eenmaal in de week plaats hebben, doch meermalen wanneer zulks door den Voorzitter of twee leden van het Collegie van Regenten wordt noodig geacht, worden door het College zelve geregeld.

ART. 7.

Geene beslissing wordt door het Collegie van Regenten genomen tenzij de meerderheid der leden tegenwoordig is, bij staking van stemmen heeft de Voorzitter eene beslissende stem, ook heeft hij de macht de besluiten binnen 25 uren nadat die ter zijner kennis komen te schorschen en die ter beslissing van den Raad te onderwerpen welke binnen vier weken daarna daarop beschikt.

ART. 8.

Behalve de verhandelingen en de vergaderingen de Armen Administratie betreffende waarvan door de Amanuensis aanteekening wordt gehouden, regelt het Collegie van Regenten met inachtneming van het door de Gemeenteraad in de maand December voor het loopende jaar vastgestelde maximum, de gewone be-deelingen zoo in natura als geld, welke bepaalde bedee-lingen den Armbezorgers wordt mededeeling gedaan en door hen niet zal mogen worden overschreden dan in buiten-gewone voorkomende omstandigheden en onder gehoudenheid om van die overschrijding in de eerstvolgende vergadering met vermelding van hetgeen daartoe aan-leiding heeft gegeven het Collegie van Regenten mede-deeling te doen.

ART. 9.

Het Collegie van Regenten is verplicht in alles wat de onderwerpelijke instelling betreft zich stiptelijk te gedragen naar de bepalingen der wet van den 28 Juni 1854 Staatsblad No 100 waarvan een exemplaar in de voor dat College ten gemeentehuize bestemde vergaderkamer zal worden nedergelegd.

ART. 10.

De begrooting van inkomsten en uitgaven van de onderwerpelijke instelling welke zonder authorisatie van de Gemeenteraad niet mag worden overschreden wordt jaarlijks voor den aanvang van het jaar waarvoor zij moet dienen in duplo met eene memorie van toelichting den Gemeenteraad ter goedkeuring aangeboden.

ART. 11.

De rekening van inkomsten en uitgaven der Administratie van het afgelopen jaar wordt in de maand Juli daarop volgende in duplo met de daartoe behoorende bescheiden den Gemeenteraad ter goedkeuring ingezonden.

ART. 12.

Tot zoolang geene andere voorschriften voor de begrooting of rekening aan de onderwerpelijke instelling zijn voorgeschreven blijft het Collegie van Regenten de tot dusverre bestaande volgen.

ART. 15.

Telkens wanneer de Raad zulks verlangt worden door het Collegie van Regenten behoorlijke staten van ontvang en uitgaaf ingezonden en alle die inlichtingen gegeven welke dezelve noodzakelijk acht.

ART. 14.

Stukken het armwezen betreffende die door of van wege de Gemeenteraad of Burgemeester en Wethouders om bericht inlichtingen of raad aan het Collegie van Regenten worden toegezonden zullen (buitengewone gevallen uitgezonderd) binnen tien dagen moeten worden beantwoord of de reden opgegeven waarom zulks niet kan geschieden.

ART. 15.

Alle stukken van het Collegie van Regenten uitgaande zullen door den Voorzitter en Amanuensis of die hen vervangen worden ondertekend, alleen de rekening en verantwoording zal door alle de leden van het Collegie

met hunne handteekening worden bekrachtigd en daarbij melding worden gemaakt waarom zulks niet is geschied.

ART. 16.

Van de twee voor het uiteinde dezes jaars meer benoemd wordende Armbezorgers dan tot hiertoe hebben bestaan zal de eerst benoemd wordende slechts twee en de tweede benoemde vier jaar die betrekking waarnemen.

ART. 17.

Deze verordening verbindt met den 1 Augustus 1855.

Aldus gewijzigd vastgesteld in de openbare vergadering van den Gemeenteraad van Tilburg den 16 November 1893.

II.

De eerste lijdensjaren van Tilburg's processie naar Kevelaar.

Tegen het einde van het jaar 1738 vaardigden de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden een placaat uit, waarbij zij te kennen gaven: „geïnfformeert te zijn en dat het ook door de publique tijdinge alomme bekend is, dat een sware, en droevige pestilentiaale en besmettelijke siekte sedert eenige tijt in opper-Hungarijen, Sevenbergen, Temeswar, Caminicq en andere plaatsen daaromtrent ontsteken is, nog grasseert en groote bekommeringen geeft, off die wel sig verder soude cunnen verspreide, tensy door Gods goetheyt sulks werdt affgevoert.”

Dientengevolge werden zware straffen, de geeseling en het brandmerk, toegezegd aan de „bedelaars, lantloopers en insonderheyt de packdragende jooden, mannen en vrouwen, haar geneerende met het coopen en vercoopen van oude cleederen en vodden” die vermoed werden de besmetting te zullen overbrengen.

Kort daarop werden van wege de Staten openbare gebeden uitgeschreven om de vreeselijke ramp, de Aziatische pest, die gedurende jaren achtereen Europa teisterde, af te weren.

Aan vele Tilburgers zal het bekend zijn, dat de tegenwoordige zuidelijke Provinciën van ons vaderland, Noord-Brabant en Limburg trouw waren gebleven aan het Katholieke geloof, trots de stormen der Reformatie die zoo geruimen tijt ons Vaderland in beroering brachten. Na de inneming van 's Bosch, in 1629, bleef de Meerij Spaansch en de Spanjaarden zetten de dominé's van Tilburg en Oisterwijk te Breda gevangen. Den 27 Januari 1630 echter werd de parochiekerk alhier door

de Commissarissen der Staten geopend met behulp van een groote krijgsmacht (twee compagnieën ruiters waren expresselijk uit 's Bosch daarvoor overgekomen), en de eerste preek werd verricht door een dominé uit 's Grave-moer.

In weêrwil van alle aangewende moeite mocht het niet gelukken onze voorvaderen over te halen zich bij de protestanten aan te sluiten en het is een bekend feit, dat in het jaar 1633 geen enkel Tilburger van het aloude geloof was afvallig geworden.

De Noord-Brabanters bleven voor het meerendeel Katholiek. En waaraan was dit toe te schrijven?

Aan niets anders dan aan de teedere godsvrucht welke zij hadden tot de H. Maagd.

't Is niet mijn gevoelen, dat ik hier uitspreek, eene hoogst achtbare vergadering heeft het geruimen tijd geleden vóór mij gezegd. *)

Onze voorvaderen waren ijverig Katholiek en zij vereerden de H. Maagd evenals onze geloovigen nog doen op den huidigen dag, door het bezoeken en versieren van de bedehuizen te harer eer gesticht **) en door het houden van bedevaarten.

Na deze breede uitweiding zal de lezer wel tot het begrip zijn gekomen, waarom de Tilburgsche geloovigen het niet lieten bij de officiële gebeden, door de Hoog Mogende Staten uitgeschreven, teneinde van God de afwering der vreeselijke ziekte, de pest, te verkrijgen.

Zij wilden de voorspraak en de tusschenkomst van Haar, die genoemd wordt: *Salus infirmorum*, „Behoud der zieken” inroepen en evenals reeds vorige jaren geschiedde, was men in onze stad voornemens eene

*) Men zie *Synodus Buscoducensis* pag. 66.

**) Zie schets no VIII.

bedevaart te ondernemen, naar de zoo geliefde O. L. Vrouw van Kevelaar.

Duur zouden echter verschillende ingezetenen voor hun bestaan moeten boeten; zij hadden niet gerekend op den fanatieken haat, die nog steeds onder de weinige Protestanten alhier levendig was.

Om in staat te zijn aan Onze Lieve Vrouw van Kevelaar een offer te brengen, hadden eenige Katholieke Tilburgers zich verstout eene collecte te houden onder hunne geloofsgenooten, en ziedaar de zware misdaad, waarom verscheidene huisvaders zoo geruimen tijd te lijden hebben gehad.

Aan de collecteurs werd dit inzamelen op grove wijze verboden en wel op grond van de bepalingen, vervat in een placaat der Staten van 11 April 1649, dat aan niemand der ingezetenen bekend was, zooals uit de later volgende stukken ten duidelijkste zal blijken en dat ook trouwens, noch in de oude stukken onder mijne berusting, noch in de oude Placaatboeken is te vinden.

Volgens wettelijke bepalingen waren door „Willem door Gods genade Landgrave en Stadhouder tot Hessen, Grave van Hanouw, Furst (vorst) tot Hirschfelt, Grave tot Catzen Ellebogen, Heere en Baron der Baronnie van Tilborg en Goirle etc. etc. etc. generaal van de Cavalarije van de staat der Vereenigde Nederlanden etc. etc. etc. aangesteld tot schepenen over de Heerlijkheden Tilborg en Goirle voor den jare 1739: Mr. Diderick Ulaeus, president-schepen, Govert Bles, vice-president-schepen en tot schepenen Arnoldus van Asten, Johan Adriaan van Meurs en Arnoldus van Meurs”, terwijl Joh. de Jong als Secretaris, Casper Ingenhousz als ontvanger fungeerde.

Boven allen stond de drossaart Peter van Hoven,

die veeltijds zijne woonplaats had te Hilvarenbeek, om welke reden het wel eens gebeurde dat brieven aan het adres van den Drossaert gericht, werden bezorgd bij den Vorster of gemeente-veldwachter Perrolet.

Dit vooraf ter kennismaking met eenigen onzer vroede voorvaderen.

Nu geschiedde het dat in Mei des jaars 1739 door een dweeper, een grappenmaker of door iemand die de vervolging tegen de Katholieken wilde aanstoken, — welk laatste steeds is beweerd, daar men in het toen nog kleine plaatsje, ten spijt van alle pogingen en in weerwil van de groote belooning toegezegd aan den ontdekker van het misdrijf, nooit den dader heeft kunnen ontdekken — een brief werd „gestoken des nagts door de deur bij den Vorster Porrolet”, welke ongeveer het volgende inhield:

„Bekent maken aan den weledelen gestrengen Heer en Mr. Pieter van Hoof, drossaert van Tilborg en Goirle etc. ingevolge soo hebben daar eenige Luyden geweest die een processie hebben willen opstigten om naar Kevelaar te trecken uyt insigt dat alhier is afgeleesen aan de gebooden, dat geene oude todden of vodden mogten te koop gebracht worden om de pest uyt het land te houde, UL. of niemant is buyten geslooten, soo hebben sy gehoord dat daar placaelen van syn, dat sulx niet mag geschiede daar sy alle onnoosel in syn want alsulcke placaelen noyt aan de gebooden syn afgeleesen; nu hoor ick dat UL. van dag tot dag de Luyde op het raathuis doet komen, ende alsoo de Eet afdwingt om alsoo veel gemeyntenaars te bederven die uyt goede trouw daer wat aangegeven hebben off gevraagd hebben, in plaets dat UL. de gemeynte sout voorstaan als eenen herder, nu is mijn versoeck van alsulcke affeere stille te

laten steecken, zoo UL. nog geerne eenige tyt leeven sout, want ick sweer.... dat ick UL. sal vervolge en om het leeven bringe al was het 10 jaar naar desen dag, nogtans gaat myn de saack in het geheel niet aan, maar ick en kan het onglyck niet lyden en ick sweer.... dat niemandt in de geheele werelt van dit schryve weet of weten zal, als ick alleen, ick doen het maer uit myn eygen zelfs, ick ben maar een eenig gesel ick kan altyd gaan, daar myn blyeft, daarom syt voorzigtig in UL. saaken en doet voor deese rys geen straf aan de gemeynthe, oock van kercke sluyten of te andersints, want ick dien eed dierlyck zal naerkomen op dese woorde wel past eer dat U de doot verrast."

Uit dit schrijven blijkt genoegzaam dat men een onderzoek instelde naar degenen die de collecte hadden gedaan, in weerwil dat het inzamelen bij placaat zou verboden zijn geweest.

In ieder geval was het een welkome gelegenheid om het den Katholieken eens lastig te maken en de drossaart met de schepenen vonden goed een premie uit te loven van honderd ducats „om die promptelyck te betalen aan diegene welke den schrijver en besteller van dien brief off iemant van dien daer aenleyding raed off daet toegegeven hebben te ontdekken, dat in handen van de justitie geraken en dat syn naam soo deeses requireren en sal worden gesecreteert gelijk die premie belooft wort mits desen."

Dit besluit werd den 9 Mei 1739 genomen.

Dat het den overheden, al dan niet verkeerende onder pressie van den drossaert van Hoven, ernst was met de vervolging door te zetten bleek maar al te zeer, toen de geestelijken van Tilburg werden gelast te ver-

schijnen in eene vergadering welke den 10 Juli 1739 werd gehouden. Bij deze waren tegenwoordig de drossaert, Van Asten, A. van Meurs en G. Bles; waarschijnlijk waren de andere leden, om niet geacht te worden in te stemmen met hetgeen in die vergadering zou plaats hebben, thuis gebleven.

Het verslag van die bijeenkomst luidt:

„Sijnde in de vergadering binnengestaan Coomans, pastor, met sijne drie capellanen. *) Ende is in de vergadering voorgeleesen de resolutie van haar Hoog Mog. de heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden de dato 22 Mey 1739, Raakende de gedaane Collecte tot eene beedevaart naar de Lieve Vrouwe van Kevelaar, en een abominabelen brieff wegens dreygementen aan de heeren drossaert gedaan, die welke aanmanen haare gemeente in de kercke daar over te vermaanen etc.”

In de opvolgende vergadering werd door den Pastoor kennis gegeven, dat hij zijne geloovigen had gewaarschuid.

De beruchte publicatie welke de Staten Generaal in Mei 1739 uitvaardigden en door het bestuur van Tilburg in Augustus werd afgekondigd, was van den volgenden inhoud:

„Is gehooft het rapport van de Heeren Van Lynden, en andere haar Hoog Mog. Gedeputeerden tot de saaken van de Meyerye van 's Hertogenbosch, hebbende ingevolge en tot voldoeninge van derselver Resolutiën van den 22 Mey en 20 July laatstleden, met en nevens eenige Heeren Gecommitteerden uit den Raad van State, Geëxamineert de Missiven van J. van Hooven, Drossaert van Tilburg van datis den 18 Mey en 19 July daar te

*) Ignatius Sprong. Reinerus de Graeft en Frederikus Staakenborg.

vooren, raakende de proceduren noodig te houden wegens het doen van een collecte tot een processie en beedevaart na de L. Vrouwe van Kevelaar en over seeckeren brief van een onbekende hand tot bedryginge van syn persoon, breeder in de voorschreven Missive vermeld.

„Waar op gedelibereert synde, is goedgevonden en verstaan, dat aan den Drossaert van Tilborg zal worden gerescribeert en aangeschreven, dat hy vooreerst en vooral sig moet informeeren op den autheur of schryver van den brief in syn voorige missive aan haar Hoog Mog. in dato den 18 Mey laatstleden gemeld, en onder de notulen van haar H. M. van den 22 daaraanvolgende gementioneerd als meede op die geenen die daaraan medepligtig moogen syn; dat indien hy nog geene van deselve heeft kunnen ontdekken, hy uit de naam en van weegen haar H. M. sal moogen laten doen een publicatie met insertie van den voornoemden brief, en belooven een premie van honderd ducats aan dengeenen, die den autheur of schryver zal koomen te ontdekken, zoodanig dat in handen van de Justitie koomen, en van het feit overtuigt worden, met belofte van impunitieit van den aanbrenger indien meedepligtig mogte syn en ook met toezegging van des aanbrengers naam te sullen secreteeren indien sulks begeerd, dat hij voorts ingevolge de teneur (inhoud) van het placaat van den 14 April 1649 moet procederen tegen de Collecteurs alsmede tegen diegeenen, die aan de collecte hebben gegeven, en contenteeren tot soodanige straffe en boetens als by het Placaet tegen het collecteeren van penningen voor Roomsche Gestichten, Conventen etc. buiten deese Landen, alsmeede tegen het gegeven in die collecten is gestatueerd als synde by haar Hoog Mog. Resolutie van den 19 July 1730 aan het voorschreeve placaat niet alleen niet gederogeert, of eenige mitigatie de exacte

observantie van de placæten van den Lande opdat subject aan de Respective officieren speciaal gelast.

„En nademaal in de Informatiën voorkomt, dat den Pastor Coymans en Capellaan Sprong dit werk hebben gefoveert, dat wanneer aan het Gerecht van Tilborg sal weesen gebleeken, dat den voornoemden Pastor en Capellaan sig daaraan schuldig hebben gemaakt, hy drossaert het Kerkenhuis, daar deselve dienst in doen by provisie en tot naeder ordre van haar H. M. sal doen sluiten en aan den voornoemden Pastor en Capellaan alsdan meede by provisie den dienst te interdiceren.”

Zoover, dat men tot het sluiten der Kerk zou overgaan, kwam het evenwel niet. Wel werden, zooals gezegd, de geestelijken ter vergadering van het Bestuur geroepen en bedreigd; doch daarbij bleef het.

Anders was het echter met de ingezetenen.

Daar het niet mogelijk scheen dat men den schrijver van den beruchten brief zou kunnen ontdekken, werd de woede gekeerd tegen hen die zich belast hadden met het inzamelen van gelden voor de processie naar Kevelaar, en, om de Hoog Mogenden te behagen, zou een slachtoffer gemaakt worden.

In de maand Augustus liep het gerucht dat de drossaert van Hoven zou doen arresteeren zekeren Christoffel Vincken, die een der broedermeesters van de Processie naar Kevelaar was en wien meer speciaal was opgedragen te zorgen voor een offergift te Kevelaar. De man betuigde bij hoog en bij laag zijne onwetendheid ter zake van het meergemelde placaat, zooals blijkt uit het schrijven van Vincken aan de Schepenen van Tilburg.

„Geeft revelentelyck te kennen Christoffel Vincken ingezetenen deser Heerlyckhyet, dat den suppliant eenige maanden geleden benevens noch andere personen eene Collecte aan sommige hujsen binnen deese Heerlyckheyd

hebbende gedaan tot eene reyse naar Kevelaar, niet wetende dat sulcx strydigh was tegens de placcaten van den Landen, ende by deselve verboden, dogh daarvan onderrigt synde, illico (aanstonds) van die saake heeft affgesien; dat den suppliant alsnu verstaan heeft, dat den Weled. Gestr. heere Pieter van Hoven, Drossaert deser Heerlyckheyte van intentie is om deswegens tegens den suppliant eene criminele actie te institueren, ende dat uyt cragte van het placcaat van haar Hoog Mog. de heeren Staten-Generaal de dato 14 April 1649 ende want den suppliant soosls voorszegt is noyt van het voorszegt placcaat kennisse heeft gehad; gelijk denselven ten allen tijde des gerequireert werdende onder solemneelen eede presenteert te verklaren; Ende dat door hem ten voorsz. eynde ook geene penningen uyt den Lande syn vervoert;

„Soo keert den suppliant (beset met vrouw en kinderen voor wien hij den kost moet winnen) sigh tot UEerw., seer onderdanighlijck versoekende, ten eynde UEerw. om redenen voorgemelt, de voorsz. saake gelieve composibel te verklaren. 't Welck doende etc.” was geteekend:

CHRISTOFFEL VINCKEN.

WALTHERUS MOLENBERGH, *Provisor.*

Dit schrijven waarin Vincken's onwetendheid ten opzichte van 's lands wetten zoo duidelijck bleek, werd den Drossaert ter hand gesteld, doch deze beantwoordde het schrijven van de schepenen als volgt:

„Aan de edele agtbare heeren president en schepenen van Tilborg en Goirle.

„UEd. agtbare mij bij appointment van den 8 September deses jaars hebbende gelast UEd. agtbare te diene van mijne consideratiën en advis op het request

van seekere Christoffel Vincken, inwoonder alhier, weegens deszelfs gedaane verboode collecte tot eene processie naar de L. V. van Kevelaar, neevens eenige andere personen verzoekende om reedene in de voornoemde request vermeldt, dat UEd. agtbare die saecke die ingevolge het placcaat van haar Hoog Mog. de dato 14 April 1649 crimineel soude syn, gracieuslyck composibel wilde verclaren, te meer dewyl hy suppliant onderrigt was, dat den Drossaert tegens hem eene crimineele actie stond te institueren, soo zullen UEd. agtb. my permitteren te zeggen dat ik (: onder correctie) vermene dat UEdagtb. het versoeck by de request voornoemd gedaan behoorde af te slaan, om reedene dat hare laatste resolutie de dato 6 Augusti laastleden op dat subject my te gelasten precieslyck naar het voorn. placcaat van haar Hoog. Mog. de dato 14 April 1649 teegens de Collecteurs van die verboode collectes te procedeeren, waardoor alle compositie op svaare pene en mulcten (straf en boeten) syn verboden, zelfs op privatie van de officien van de officieren, en de magistraten expresselyck daar by gelast daar op te letten soodat ik vermeene (: onder correctie) sulcx alleen te dependeeren van haar Hoog Moog. als autheurs en geevers van de wetten van den Landen; vermeene hiermeede aan UEd. agtb. appointment voorn. te hebbe voldaan, synde met respect :

Myne Heeren UEd. agtb. gehoorsame en ootmoedige Dienaar

P. VAN HOVEN.

TILBURG, 19 September 1739."

In weerwil van dit schrijven konden de schepenen van Tilburg er niet toe overgaan, om een bevel tot gevangenneming uit te vaardigen tegen de personen, die zoo onschuldig hadden medegewerkt tot de collecte, en

spoedig volgde een nieuw schrijven van Van Hoven, hetwelk in de vergadering der schepenen van Tilburg, dd. 29 September ter tafel kwam.

„Den ondergeteekende vertoont met alle respect hoe dat hij *ratione officii* (van ambtswege) deeser dagen request heeft gepresenteert aan UEd. agtb. tot derselver decreet van apprehensie op de persooene van Christoffel Vincken, Adriaan Horsten, Adr. Bernards, Jan Cornelis Mutsaers en Stans van Beurden, over en tersaacke dat sig vervordert (verstout) en schuldig gemaakt tot het doen van een verboode collecte of vergadering van gelde om een processie te maaken naar de L. Vrouwe van Kevelaar, blykende evident en klaar uit de verklaringen aan de voorn. req^t annex, waartoe my ben refereerende alsmede tot de req^t van Christoffel Vincken neevens andere personen, versoekende UEd. agtb. de saacke van die collecteurs, waarover den ondergeteekende crimineelyck teegens hen stond te procedeeeren, composibel te willen verclaeren, waaruyt te overvloede klaar is by hen geconfesseert, die verboden collectens te hebben gedaen, het is nu sulcx dat UE. agtb. op de requaest en versoek van *apprehensie* op de voorn. vyff persoonen (naar ingenooome advies :) hebbe gelieve te decreteeren alleen *dagement* in persoon op de crimineeale rolle, 't geene den ondergeteekende vermeent (onder correctie) niet convenieerende maar strydig te syn aan het placaat van haar Hoog Mog. van dato 14 April 1649 en heur buyten staat komt te stellen hetselve ter executie te brengen te meer dewyl Haar Hoog. Mog. den vertoonder nog laatstelyk by haare resolutte de dato 6 Augusti dezes jaars op dat subject hebben gelieven te ordonneeren sig stiptelyck daarnaar te reguleeren en te procedeeeren vermeenende daar en booven (onder correctie) dat door Lyfstraffe by de placaten van den Landen is gedecerneert,

dat daar noodwendig (ingevalle de bewyse klaar syn) de apprehensie (gevangenneming) op de versogte persoonen behoorde verleent te worden, en dewijl het een saak is van veel consequentie en dickwils een misnoege aan den souverain soude comen te veroorsaaken, soo geeft den vertoonder met alle respect UE. agtb. niet soude kunne goedvinden (naar nadere resumtie) tot alle seekerheyd en meerder verantwoording in soo een serieuze saake dieselve alsnog te stellen in handen van twee 's Lands advocaten in 's Hags omme UEd. agtb. te dienen van haar advis en consederatiën ofte soodanig als UEd. agtb. naar justitie sullen denken te behooren.

Dit stuk was geteekend: P. VAN HOVEN.

J. TABBERS, *Procureur*.

Op dit zoo „hoffelijk” en van „stadhuiswoorden” wemelend schrijven konden de schepenen van Tilburg niet wel anders doen dan eene vergadering beleggen.

De schepenen van Tilburg werden 21 April opgeroepen ter onderzoek en voor hen verschenen vijf mannen, Gerard Jan Soomers, Jan Sanders Frissaars, Aart Witlocx, Jan Venmans en Cornelis van Beurden. Deze werden deftig en, zooals het procesverbaal zegt „onder solemneele eede” afgevraagd, op de eerste plaats: *hoe oud zij waren*. Deze vraag had nog al geen bezwaar in, en de Secretaris schreef nauwkeuriglijk ieders jarental op.

De tweede vraag ging recht op den man af en luidde: *„Of hun niet kennelijk is, dat er in den verleden jare 1738 onder de leden van de Roomsche religie is beraamd alhier binnen Tilburg eene collecte van geld te doen, om eene processie te maken naar Lieve Vrouw van Kevelaar?”*

De vier eersten verklaarden: *ja*; De vijfde: dat hij zulks wel gehoord had.

„Ten derde,” vroegen de gestrengere rechters, „is van u niet gevergd om in de voorschreven collecte wat te geven, offte te contribueeren, wordende u door den collecteur voorgelezen, dat wie aan de voorzegde collecte contribueerde of gaf verscheiden aflaten zou kunnen bekomen?”

Hierop verklaarde de eerste, dat eenige dagen voor Paschen bij hem is gekomen Christoffel Vincken, die tegen hem zeide: „Weete wel, datter een processiewort aangelegt naar Ons Lieve Vrouw van Cevelaar, en die daar 'sjaars toegeeft ses en twintig stuyvers, die heeft aflat nog seven jaren naar syn doot, want daar worden daags voor gedaan drie missen, en daar worden toegelevert alle jaaren twee keersen ider van honderd en veertig pont, waarvan een geoffert tot Kevelaar, en een tot Haandel, ick hebber een brief van, maar die legt tuys, doch ik kan hem van buyten.”

Dat antwoord maakte indruk op den drossaart, vooral die aflat, nog zeven jaar na den dood te verdienen! Later zullen we hem dit als een verzwarende omstandigheid aan de Staten zien schrijven.

De antwoorden der andere gedaagden kwamen ongeveer op hetzelfde neder.

Nu kwam de vierde vraag, van welker beantwoording de boete van honderd ponden vlaems afhing: „Hoeveel hebt gij daarin gegeven, offte belooft te geeven, offwel voor geteekent te sullen geeven?”

Ge ziet, Lezer, de vraag was nauwkeurig genoeg gesteld, ontwijken was onmogelijk. De eerste verklaarde niets te hebben gegeven; de tweede had een „sestehalf” gegeven; de derde niets; de vierde zeide, dat zijne huisvrouw een dubbeltje in de bus had gestoken, maar verleden Woensdag had Vincken hem dit teruggebracht,

zeggende: „Gij zult misschien wel voor de Heeren moeten komen, en dan zeg, dat ik het u weerom heb gegeven.” De laatste had niets bijgedragen, maar wel beloofd: „Als het voortgang kan hebben, dan zal ik doen als andere naburen.”

Nog was hiermede het verhoor niet geëindigd. „*Hebt gij niet gezien of gehoord, dat daartoe een ronde is gedaan met een bus van huis tot huis in de gebuurte of geheugte, waarin gij woont?*”

Slechts twee hadden dit gezien.

„*Is u niet bekend, dat uwe naaste geburen in de voornoemde collectie medegegeven of beloofd hebben te geven of daarvoor geteekend hebben?*”

De een verklaarde van hooren zeggen te weten, dat Pieter van der Seijpen daartoe een ducaat zou gegeven hebben. Een ander dat Venmans iets had bijgedragen, en ook Anneken van Beurden twee stuivers had geschonken. Daarop volgden nog eenige vragen over het tijdstip dier collectie; en eindelijk werd deze waardige reeks van vragen besloten met de laatste kwestie: „*Wat hun verders off anders kennelijk is van deese zaak?*”

Uit hunne antwoorden hierop komen wij nog te weten, „dat kapelaan Sprong op Witten Donderdag eene Mis voor de gevers heeft gedaan; en dat Vincken, de collecteur, gezegd heeft dat hij niemand voorbij zal gaan, arm of rijk.”

Hiermede werd het onderzoek gesloten; heel veel had het niet aan het licht gebracht.

Maar onze volijverige Drossaart rustte niet; al wederom ging hij op jacht en speurde nog elf personen op, die eenig uitsluitel konden geven; hieronder waren drie vrouwen. Deze elf verschenen 29 April, en hadden op dezelfde vragen te antwoorden als hunne voorgangers,

maar wat zij getuigden, ontstak ook al niet veel licht. Alleen verklaarden sommigen, dat zij in de Goirkensche kerk eene groote kaars hadden gezien, waarvan de menschen zeiden, dat zij geofferd was door „de Lieve Vrouwegangers naar de processie van Kevelaar,” en dat kapelaan Sprong eene Mis had gelezen, maar of die voor de bedevaarders was opgedragen, durfde niemand beweren. Eindelijk verklaarden er twee, dat zij op marktdag op den Heuvel geweest zijn, en daar in het huis van Justien de Rooij eenige mannen aan tafel hadden zien zitten, en dat er geld op tafel lag, waaronder ook goud was; vier mannen hadden er nog geld bij gedaan, en Christoffel Vincken had gezegd: „Wij zullen nog wel meer krijgen.”

Ziedaar de uitslag van een onderzoek, welks protocol achtiën bladzijden beslaat. Ik heb het u zoo wijdloopig medegedeeld, Lezer, opdat ge nu zoudt kunnen oordeelen, met welk een venijnigheid de protestantsche potentaten iedere uiting der Katholieken voor de allerbeminnelijkste Moeder des Heeren vervolgden.(*)

Daags na dit onderzoek liet de Drossaart aan den brouwer Justinus de Rooij, die, volgens eeniger verklaring, deken der processiegangers was, gelasten de bijeengezamelde gelden te bewaren, totdat daarover door de Hoogmogende Staten zou beschikt worden; maar de brouwer antwoordde tot groote teleurstelling van den Drossaart, dat hij van dergelijke penningen niet onder zich had en er ook niets van wist.

Die missive „met de gementioneerde stukken en geallegeerde requeste van Christoffel Vincken met het advies van de twee meesters in regten waarop Schepenen het decreet van dagvaardig in persoon ter crimineeale rolle hebben verleent werd noch *inne handen van twee*

(*) Het getuigen-verhoor is tot hier overgenomen uit „de Volks-Missionaris” van 1892.

onpartijdige rechtsgeleerdens inne 's Hage gesteld ten eynde aan schepenen gelieven haar schriftelyck advies te laten toekomen, hoe sig hier inne te sullen en kunnen gedragen."

Alzoo te handelen werd door de Schepenen van Tilburg besloten in de vergadering van 29 September 1739.

Nog denzelfden dag werden door G. Bles de gemelde stukken om advies verzonden aan den heer Mr N. van Vliet, advocaat te 's-Hage.

Men klaagt in onze XIXe eeuw dikwijls er over, dat de rechtsgeleerden er op uit zijn om de zaken op de lange baan te schuiven; doch ook in de XVIIIe was het niet veel beter. Alsof er niets gebeurd was en niet verschillende huisvaders tot groot ongerief, om het op zijn zachtst uit te drukken, in voorarrest verbleven, kwam de drossaart Van Hoven, *juist een maand later*, den 29 October „alle de gediende stukken tegens de collecteurs der gelden tot eene processie naar ons L. Vrouw van Kevelaar" ter secretarie lichten en — men hoorde de eerste dagen niets meer van de zaak.

Eerst den 30 November 1739 kwam ter vergadering der Schepenen, waarbij de Drossaart en alle Schepenen van Tilburg en Goirle tegewoordig waren, de volgende resolutie van de hoogmogende heeren Staten-Generaal der vereenigde Nederlanden met „annexe requeste" ter tafel:

„Veneris (Vrijdag) 13 November 1739.

Is ter vergaderinge gelesen de requeste van Christoffel Vincken, Adriaan Horsten, Jan Cornelis Mutsaars en en Stans van Beurden, alle ingesetenen der heerlyckheid Tilborg, quartier van Oosterwyck, Meyerye van 's-Bosch, houdende dat sy supplianten eenige tyt geleden .de onvoorsigtighyt hadden gehat van met den anderen te overleggen het doen van een processie na Kevelaar en daartoe te ondernemen een vergaderinge off collecte

van penninge by verscheyde ingesetenen van welcke sy lieden ook tot dat einde eenige dog seer geringe penningen hadden ontfangen, sonder dat de supplianten synde seer eenvoudige en onkundige Luyden hadden geweten dat het selve was ongeoorlofft ende by de wetten en placaten van den Lande verboden.

„Dat sy suppl. nader geïnfformeert synde geworden dat het doen van sulcken collecten by Haar Hoog. Mog. placaten en spesialyck by dat van 14 April 1649 was verboden, aanstonts daarvan affgesien en de geringe penningen by hen gecollecteert synde geweest, sooveel mogelyck was geweest, aan diegeene van welcke sy lieden die becoomen hadden, hebben gerestitueert, sonder dat daarvan eenigen penning buyten 's Lands was gebragt worden.

„Dat Mr. Pieter van Hoven, drossaert der Heerlyckheyte van Tilborg en Goirle van het doen der voorschreve collecte kennisse bekomen hebbende, daar op na geobtineert decreet, de supplianten hadde gedaan, nemen in apprehensie en soo als verstaan wierdt voornemens was om ratione officii tegen de suppl. uit hoofde van het voorsz. placaat van 14 April 1649 extraordinario modo criminelijck tot Lijfstraffe te ageren versoeckende bij suppl. om redenen in de voorszegde requaeste geallegeert dat haar Hoog Mog. alle hetgeene bij hun beden met het ondernemen van voorszegde collecte of versamelinge van penningen tot het doen van de voorszegde processie tegens haar Hoog. Mog. wetten en placaten misdreven en gepecceert (gezondigd) is met den gevolge en aanclève van dien uit speciale gratie gelieven repar-donneeren en te remitteeren off wel de rigueur van het voorsz. placaat in sooverre ten opsigte van de supplianten te mitigeeren (en niet zoo streng in dit geval te willen handelen) dat aan den voornoemden Drossaert

by haar Hoog Mog. mag werden gepermitteert en deselve voor sooveel desnoods gequalificeerd om met supplianten over hunne voorschreve begane fouten te treden tot compositie en dat haar Hoog. Mog. daarvan aan hun supplianten gelieven te verleenen acte in forma alsmede nog den voornoemden drossaert te gelasten om gedurende haar Hoog. Mog. de liberatie met syne ondernome criminele procedures tegens de supplianten te superse-deren."

Even koud als te dier tijde de gevoelens van de Hoog Mogenden ten opzichte van de zuidelijke katholieke provinciën waren, was het antwoord op dit zoo dringend verzoek van de aangehoudenen. Den drossaert werd niet bevolen de gevangenen voorloopig in vrijheid te stellen en de procedure niet geschorst.

Eenvoudig werd teruggeschreven dat door de Hoog Mog. was „goetgevonden en verstaan dat in het versoeck sooals hetselve ligt niet kan worden getreden maar wert hetselve afgewesen en de saack gelaten aan de ordinaire justitie." Was geteekend: F. FAGEL.

De ongelukkige aangehoudenen waren ten einde raad. Een andere advocaat werd in den arm genomen en nogmaals een adres gericht, thans aan de Schepenen van Tilburg, 't welk van den volgenden inhoud was:

„Geven met behoorlyck respect te kennen Christoffel Vincken, Adriaan Horsten, Jan Cornelis Mutsaars en Stans van Beurden, alle ingesetenen deser Heerlyckheyt: dat de supplianten eenigen tyt geleden met den anderen hadden beraamt het doen van eene processie naar Kevelaer, hebbende ten dien eynde gedaan eene collecte aan sommige huysen en oock eenige dog seer geringe penningen ontffangen sonder dat de suppl. als synde eenvoudige en onwetende Luyden geweten hebben, dat sulcx ongeoorlooft en strydig was tegen de placcaten

van den Lande ; dat de suppl. deswegens onderrigt geworden synde, dat werck illico (aanstonds) hebben laten varen en de geringe penningen by hen gecollecteerd: voor sooveel hen doenelyck was geweest hadden geresitueerd, sonder dat daarvan een penning buyten 's Lants is gebragt geworden ; dat egter den WelEd. Gestr. heer mr. Pieter van Hoven, drossaert deser Heerlijkheijt, na bekomen decreet de suppl. in apprehensie heeft doen nemen om tegen deselve sooals verstaan wiert, crimi-neelyck en extraordinario modo te ageeren ; dat de suppl. sig daarop by requeste hebben geadderesseert aan haar Hoog. Mog. en versogt dat sy allen hetgene by hen lieden met het ondernemen van de versamelingh van penningen tot het doen der voornoemde processie tegen haar Hoog Mog. wetten en placaten misdreven en gepeccert is met den gevolge en aanclève van dien, uyt speciale gratie gelieffden te pardonneeren ende te remitteeren, off wel de rigueur van de placaten, op dit subject geëmaneert in soo verre te opzigte van de suppl. te mitigeeren dat aan den voorn. drossaert by haar H. M. soude worden gepermitteert om met de suppl. over hunne begane fouten te treden tot compositie inweck versoeck sooals hetselve was leggende haar H. M. niet hebben gelieven te treden en hetselve affgeslagen maar egter de saken gelaten aan de ordinare justitie, gelyck blyckt uyt de resolutie van haar H. M. van dato 13. November 1639 ten desen annex ende de wijle dese sake bij de voorszegde resolutie is overgelaten aan UEerw. als representeerende de justitie : Soo nemen de suppl. haar toevlucht tot UEerw. seer ootmoedelyck versoeckenden eynde UEerw. dese saeke gelieven composibel te verklaren, presenteerende de suppl. alsnog heyliglyck en onder solemneele eeden te verclaren, dat sy noyt en hebben geweten dat dusdanige collectens by de placaten

van den Souverain waren verboden ende geinterdiceert."

Dit request werd door procureur Walterus van Molenberg aan de Schepenen van Tilburg gezonden en in de vergadering van 30 November 1739 behandeld.

Met de gewone langdradigheid welke dien tijd eigen was, werd „in margine" genoteerd: Stelle deze in handen van den WelEd. gestr. heer mr. P. van Hoven, drossaert deser Heerlijkheijt, ter fine van sijn WelEd. gestr. consideratie en berigt.

Hoedanig het antwoord van den drossaart is geweest is niet bekend. De Schepenen geraakten intusschen in een lastig parket, daar zij eenerzijds volgaarne de onschuldige collecteurs zouden hebben in vrijheid gesteld en anderzijds de Hoog Mogende Staten met haar vertegenwoordiger Van Hoven niet wilden kwetsen, daar bij de minste verdachte beweging de Schepenen van hoogverraad zouden beschuldigd worden.

Inmiddels schreef men reeds Januari 1740. Om zich zelven te sauveeren werd door de Schepenen de tusschenkomst van de advocaten Mrs Jolian van Heurn en W. C. Ackersdijck te 's-Bosch ingeroepen en alle stukken op deze procedure betrekkelijk aan hen gezonden.

Onder deze stukken kwam ook het volgende request voor dat ik, om van mijne lezers niet al te veel geduld te vergen, slechts verkort zal weergeven.

Na de gansche quaestie te hebben uiteengezet richten de gevangenen eene smeekbede tot den drossaart en de Schepenen, „wjl de Supplianten haar (zich) vinden in het uiterste onvermogen als hebbende geheel en al sedert hare (hunne) detentie haare kostwinnige vrouw en kinderen geheel en al moeten laten verlopen, boven en behalve de supplianten daardoor sijn geraakt in discrediet maar zelfs geheel geruïneert."

Dit adres den 19 Januari 1740 in handen der Bossche advocaten gesteld, scheen dezen geheel koud te laten, want antwoord noch advies gewerd den Tilburgschen Schepenen.

Dit leidde de arme gevangenen er toe, nogmaals procureur Molenbergh een request te doen opstellen, dat dringender dan ooit was :

..... „dat zij supplianten nu vijftien weken geleden, eerst hebben geseten ten huijse van de Wed. Wouter Molenbergh, naarderhant bij den vorster (veldwachter) Jan de Munnick en daarnaar weder gebragt bij of ten huize van Adriaan Elouts alhier, alwaar zij supplianten alsnog door de dienaars van justitie in bewaarderhant werden gehouden; En want de supplianten geduerende de voorszegde vijftien weken niet alleen geheel en al van hare kostwinnige voor vrouwe en kinderen te connen versorgen, maar ook 't eenemaal door dese langdurige detentie haar vinden genoegsaam geruïneert, sonder dat tegens de suppl. eenige de minste eisch of conclusie in regten voor UEerw. is gedaan. En geconsidereert, de suppl. door soo een lange detentie in soo een bittere en jammerlijcke koude, (*) als noch worden gehouden en blijven sitten ten huijse voorszegd de gemelde vijftien weecken van hare (hunne) gevanckennisse over haar begane klein en onnoosel misdaat, wel soude connen strecken tot egalisatie van gemelde misdaat soo keeren de supplianten sigh tot UEerw. seer onderdaniglijk versoekende dat UEerw. den Heer en meester

(*) De geschiedenis zegt ons dat het begin van het jaar 1740 zich kenmerkte door een strengen winter, zooals men sedert 1709 niet beleefd had. Van den 4 Januari tot den 10 Maart was de vorst zóó hevig, dat veldmenschen op straat en sommige in armoedige woningen dood gevoren gevonden werden; de Zuiderzee werd geheel en de Noordzee tot opeen halve mijl van onze kust met ijs bedekt. Met het begin van Maart werd het ijs in het toenmalige Haarlemmermeer twintig rijnlandsche voeten dik bevonden.

Ook het overleggen der ziekteattesten door Dr. Walt. Mutsaers en den chirurgijn F. de Meij baatte niet.

Pieter van Hoven, drossaert der meergenoemde Heerlijkheit van Tilborg ende Goirle gelieven te ordonneeren omme binnen seeckere korte dagen bij U Eerw. te praefigeeren tegens de supplianten te dienen van soodanigen eisch en conclusie, als hij heere drossaert sal goedvinden tegens de supplianten te doen en nemen."

Eindelijk werd dit onrecht den armen Tilburgers, die thans geene vrijstelling maar *recht* eischten, aangedaan, den Schepenen te sterk. Op gevaar af, den drossaert met de nog boven dezen geplaatste overheden te kwetsen, belegden zij eene *buitengewone* vergadering op 11 Februari 1740 en met de officiële koudheid dier dagen werd nogmaals besloten „de stukken te stellen in handen van twee heeren meesters in rechten tot 's Bosch om hierop te laten toecomen schriftelijk adres". Officieus echter zal door de schepenen wel nader zijn aangedrongen wat blijken mag hieruit, dat de gemelde stukken per extra-bode aan bovengenoemde advocaten van Heurn en Ackersdijk gezonden werden.

„Voorziet u van nog andere raadsmannen", zoo schreef de vice-president Bles uit naam der schepenen, „indien gij de zaak niet alleen aandurft," „welcker advis wij ten spoedigsten met de stukken weder te rug zullen wagten, want die lange detentie (gevangenis) druckt die menschen heel seer; wij sulcx die als wisten, wanneer (zij) in gereedheyt souden syn, die wel weder aff laten halen off soude die ons bij expresse wel toe kunnen senden, met hoe veel hem moeten betalen voor 't brengen!!....

.

Caetera desunt.

Van het overige der historie weten we verder niets, dan dat de beruchte briefschrijver nooit is gevonden.

Wij durven vertrouwen dat de onschuldigen na zulke langdurige boete, — minstens zestien weken werden zij in armoede en koude gevangen gehouden en aan hunne huisgezinnen ontrukkt, voor een misdrijf, dat niet bestaan heeft —, in vrijheid werden gesteld... Doch wij betwijfelen zulks, daar de Hoog Mogenden in die dagen met een ijver, een betere zaak waardig, aan de placaten tegen den Katholieken godsdienst bleven vasthouden, vooral wanneer het de zuidelijke provinciën gold.

In het laatst der vorige en in het begin dezer eeuw kwam een einde aan de talrijke kwellerijen van den Haag en mochten de Katholieken zich ten minste vrij bewegen. Algeheele vrijheid werd hun echter nimmer toegestaan; bij elke bedevaart moeten thans nog met angstvalligheid elk gezang vermeden, elk katholiek gewaad verborgen, elk vaandel verstoken blijven, uit vreeze de andersdenkenden te kwetsen!

Het toenemen van het aantal bedevaarten naar alle oorden, welke God uitkiest, om daar op bijzondere wijze zijne genaden uit te deelen, en de godsvrucht der pelgims bewijzen, dat ook op dit punt het Katholiek leven nog in blijvende jeugd verkeert. En waarlijk ook dit mag men een lichtbaak noemen in den duisteren nacht van de tijden die wij beleven!

Moge het verhaal dezer lijdensgeschiedenis velen opwekken om, in navolging hunner voorvaderen met vurigen ijver de door God uitverkoren plaatsen te bezoeken, dit zou den schrijver de grootste voldoening schenken.

III.

Iets over Tilburgsche Gilden.

De oorsprong van het gildewezen ligt in het duister ; zeer veel is daarover getwist , en vermoedelijk zal men daarmede niet komen tot de oplossing der vraag : Wanneer zijn de gilden ontstaan ?

Sommigen meenen den oorsprong van deze weleer zoo machtige en thans weder zoo druk besproken instelling te vinden vóór onze jaartelling onder de regeering van den Romeinschen koning Lucius Superbus. Later zouden die instellingen aan het kwijnen geraakt zijn, om te herleven onder de Romeinsche keizers en om, onder den koning der Franken, den ons welbekenden Karel den Grooten, tot eenigen bloei te geraken. Doch eerst onder den invloed der kruistochten en later, toen met het verval van het leenstelsel de vrije steden en het poorterleven zich begonnen te ontwikkelen, verscheen de instelling in haar grootsten glans en de gilden werden eene macht, waarmede in de middeleeuwen de vorsten maar al te zeer rekening moesten houden.

Het is thans mijn doel niet de vraag te behandelen, welke de deugden en gebreken waren van het gildewezen, waardoor zoo vele beschaving is aangebracht ; evenmin de vraag of, en op welke wijze en in welken vorm die nuttige instelling der middeleeuwen in onze dagen zou dienen hersteld te worden.

Den eersten stoot tot afschaffing der gilden gaf de Fransche Revolutie, die onder het hoog opgeven van de vrijheidsleuze, den mensch het onbelemmerde recht op den arbeid wilde bezorgen. Spoedig echter zagen die revolutie-mannen hun dwaling in en trachtten het

verkeerde goed te maken door de instelling te beschermen, doch het was te laat. De gilden kwijnden en nog slechts enkele sporen treft men hier in het land van het gildewezen aan.

Ook Tilburg had zijne gilden, doch wat is er van de primitieve instelling gebleven?

Eenmaal 's jaars wordt van wege de schoenmakers-, kleermakers- of van wege welke andere gilde nog, voor de overledene leden eene H. Mis opgedragen, terwijl de namiddag wordt doorgebracht met danspartijen en het zetten van gelagen: de zoogenaamde „teerdag” wordt gehouden.

Behalve deze houden wij er nog drie andere gilden op na, — die eigenlijk niets gemeens hebben met de instelling waarvan wij boven spraken — doch welke, om de getrouwheid waarmede zij hunne eerste statuten naleven, wel de aandacht trekken.

Het zijn het St. Dionysius-gild, het St. Joris-gild en het Koninklijk gild van St. Sebastiaan.

Welk Tilburger kent ze niet, wie heeft ze niet gezien op Kermis-Maandag, wanneer ze met slaande trom, vliegende vaandels en „Koningen” in rijken dos uittrokken tot het „koningsvogel schieten”?

Met alle plechtigheid wordt het gild, dat aan de beurt is voor het koningschieten, van het gildehuis afgehaald, en naar den schutsboom geleid. Wanneer de vogel gevallen is trekt de optocht langs de woning van den nieuwen koning en wordt aan al de leden van de drie gilden, met allen die deelnamen aan den stoet de eerewijn aangeboden ter pastorie van de R. K. Parochie 't Heike.

Velen slaan met een minachtend schouder-ophalen dien stoet gade, velen zien daarin iets „achterlijks”

iets „dorperachtigs”, — doch wij houden ze in eere die schoone instellingen uit de vorige eeuwen. En gelukkig staan wij hier niet alleen. Het jaarlijksch bezoek aan de Pastorie doet zien dat ook hier men die overblijfselen onzer voorvaderen in eere houdt, en dat de Burgemeester van Tilburg, de Edel Achtbare heer Jansen, steeds bereid gevonden wordt om den boom „vrij te schieten”, is voorzeker ook wel een bewijs, dat ons Gemeentebestuur onze Gilden gaarne ziet.

Thans willen wij uit de oude gilde-boeken een en ander over Tilburgsche Gilden mededeelen.

Het Gild van den H. Dionysius.

Het ontstaan van het gild der Cleveniers, Cloveniers of Colveniers, onder schutse van den H. Dionysius Aeropagita dateert van het jaar 1665, toen door de gravin van Grobbendonck brieven van stichting werden afgegeven.

Bij het vermelden van het onderstaande vestigen wij nogmaals de aandacht op ons gezegde in het „Voorwoord” dat het doorlezen van officiële stukken velen „langwijlig” zal voorkomen, doch dat dit de eenige weg is om officiële stukken — en mede een historie Tilburg's te verzamelen.

Voor zoover die nog leesbaar is, luidde de stichtingsbrief van het St. Dionysius-gilde :

„Wij Margrieta de Noyellens, gravinne van Grobbendonck, Baronesse van Weesmale, vroue der Stadt en Landen van Duesbiry, Tilborg, Goirle, Duyfhuis, Pulle, Waubrecht etc. etc.

„Alle degene die dese onse opene letteren sullen sien ofte hooren leesen, saluyt, doen te weten :

dat wy ontvangen hebben de oitmoedige supplicatie (verzoek) van onsen Dross', schepenen ende enige ingesetenen van onse heerlyckheyte van Tilborg, gelegen in de meyery van 's Bossche, inhoudende hoe dat sy lieden grootelyckx genegen wesende met de Bussche (buchs) ofte roer omme te gaen, tot eene eerlyke exercitie, ende omme daer of beter handelingte te crygen, geerne soude opreghte (oprichten) een Broederschap ofte Gilde van Cloveniers tot luyster van onse voorschreeve heerlyckheyte Tilborg omme haar alsoo met de bussche te mogen oefenen.

„Van welke Broederschap ofte gilde de voornoemde supplianten en ons welbehaegen hadden beraemt eenige keuren en ordonnantiën (reglement) waernaar de voorsz. oeffeninge met meerdre ordre, eenigheyt ende vrintschap souden mogen werden gereguleert, ons daer omme biddende ende versoeckende dat ons gelieven soude : hun daertoe te verleenen behoorlijcke brieven van concent daertoe dienende ;

„Soo is 't dat wy geneyght synde ter beede (op het verzoek) van onse goede ingesetene ende onderdanen ende hun te sien hanteeren alle eerlycke exercitiën deselve voor soo veel ons aengaet hebben geconsenteert ende geaccordeert, consenteeren ende accordeeren midts deze, *op te reghte eene broederschap ofte gilae van Cloveniers* onder de regeeringe van hooftman, deeckens, ondermans ende andere officiere, tot alsulcke nombre (getal) en soodanige persooene als by gemeene stemme en wyse van supposte derselver Gilde of Broederschap sullen worden uitgecosen ende geëligeert (gekozen), die welcke gehouden sulle zyn aan handen van onsen drossaert te doen den behoorlijcken eet van hun in die

fonctie (dat zy zich in die betrekking) loffelyck en eerlyck te sullen quyten ende de gemeene confraternitijt te vermaenen tot onderhout van de poincten ende articulen hier naer beschreeven volgende, die wij haar (aan het gild) hebben toegestaen by desen."

Alsnu volgen de statuten van het St. Dionysiusgild zooals die bij het request om stichting-brieven waren gevoegd. Ter vermindering van herhaling geven wij de oude en de later bijgevoegde statuten dooreen. De bijgevoegde zijn met * geteekend.

Articulen beraamt by de heere Drossaert en de scheepnen der heerlykheyt Tilborg met eenige ingesetenen aldaar, genegen weesende tot een eerlycke exercitie met de busse ofte roer omne te gaen ende om daeraf beter handeling te krygen, met approbatie ende octroy van zyn Exellentie den heere Grave van Grobbendoncq, als Heere der voorschreeve Heerlyckheyt, soo tot luyster van de selve syne Excellentie, als syne gemelde heerlyckheyt geyrne (gaarne) een Broederschap ende Gilde van Cleveniers soudon oprechten (oprichten).

Welcke Broederschap ofte Gilde van Cloveniers *) sal bestaen onder de Regeringe van Hooftman en Ondermans en Deeckens en andere Officiere tot alsulcke noembre (getal) ende soodanige persooene als by gemeene stemme ende wijse van supposte derselver Gilde ofte Broederschap sulle worden uitgecoosen ende geëligeert, die welcke gehouden sulle zijn aan handen van den Heere Drossaert aldaer te doen behoerlijcken eedt van hun in dese fonctie loffelijck en eerlijck te sullen quyten (kwijten) ende de gemene confraterniteyt (broederschap) te vermanen tot onderhout van de poincten (punten) ende articulen hier naer volgende :

*) Men ziet dat de stichters zelven *Cloveniers* of *Cloveniers* en *Colveniers* schreven.

1. In den eersten sal een ieder schutter in dese gilde coomende, gehouden syn in handen van den hoofdman te doen den behoorlycken eedt van getrouwigheyt ende moeten versien (voorzien) weesen van een goede bus of roer.

2. Om yemant (iemand) in dese broederschap ofte gilde te late coomen sullen de gelyckke gesellen (leden) geen gesag hebben, dan alleen de hoofdman, ondermans en deeckens, dewelcken ondersoecken sullen of degeene die geyrne (gaarne) in de Gilde comen soude, is staande ter goeder naemen ende faemen ende sig altyt eerlyck heeft gecomporteert (gedragen) ende bijaldien anders wiert bevonde, sal men alsulcke persoon niet innemen.

3. Ende degeene die in deese Gilde coomen sulle moeten staen onder den hoofdman, ondermans en deeckens.

4. Soo wie in den Doelhuysse oft op den Doel schietende, Goods H. naam (Gods heiligen naam) misbruyckt, den duyvel noemt, lightveyrdig sweyrt (lichtvaardig zweert), vloectt ende ongeschickt sprekende is, sal verbueyre (verbeuren) in de bus vyef stuyvers.

5. Soo wie in dese gilde sijende een ander heet liegen, twist of crackeel maectt, Godt lastert, ofte iets anders diergelijckx hanteert, onder wat preteckx (voorwendsel) ofte bewimpelinge 't selve soude moge zijn, verbeurt 't elcke reijse tien stuyvers.

6. Alle schutters sullen haar (zich) hebben te reguleeren naer het goetvinden van hoofdman, ondermans en deeckens, wanneer men somers (des zomers) zal beginnen te schieten.

7. Een ieder schutter sijen beurte wesende te compareere, sal naer behoorlijcke weete van den knegt ter uure presies personeel ter Doele moeten sijn om ter selver uren te cavelen op poenen (straf) van wien ten

clockkengeslag ter Doele niet en is, ende gecavelt sijnde sal moeten de leste wesen, ende alsoo schieten, ende bijaldien daer meer als een ofte twee naer clockkegeslag quamen sulle, de leste eerst, naar advenant hunne coomste moge naerschieten.

8. Item soo yemant merckelijck geëmpesheert (verhinderd) ende belet weesende of was te compareeren ter uuren presies, sal sodanige geëmpesheert persoon gehouden zijn yemants anders in sijn plaats te stellen om voor hem te cavelen met welcke cavel deselve sal moeten tevreden weesen op de verbeurte van 6 stuijvers.

9. Degeene die een ander in sijn plaetse stelt, om voor hem te cavelen ende niet en compareert, sal de verbeurte van vijf stuijvers, ende bij sooverre denselven sijen (zijn) schietgelt niet goetwilligh en betaelt als hem 't selven door den kneght worde afgeëijst, 't selven ter aarden wierp ofte eenig miscontentement toonde, sal verbeuren tien stuijvers.

*10. Item gecavelt sijnde. sal een yeder schutter op sijn cavelinge moeten schieten ende of yemant (iemand) voor sijn beurte schoot sal sijnen scheut verbeuren ende daer en boven 3 stuijvers verbeure ten waere dengene die voor moste schieten verlegen was: ende sijne naer-gecavelde daertoe consent gaven.

*11. In de cavelinge sal nimant 2 looykens mogen trecken noch sijn getrocke loot weder in den hoet werpen om een ander te trecken op poene van den reghten schoen aen de pin te moeten hangen ende daerenboven te verbeure ses stuyvers.

*12. Een yeder die ter doele coomt ende sijn roer niet mede en brenght te weten soo wanneer 't selve niet en is ontrecht, ende ontrecht sijnde binnen den tijd van 3 weecke ofte maent ten langsten niet ende repareere, verbeurt tien stuijvers.

*13. Item en sal niemant een ander met sijn roer mogen laten schieten ten waere dat yemants roer op den doel sijnde ontrepereert viele, op de verbeurte van vijf stuijvers.

*14. Item gecavelt ende de schijven gehange sijnde, om daarnaer te schieten ende gebelt hebbende om te schieten sal niemant anders zijn roer mogen lossen al waert maar om sijn roer te droogen, op de verbeurte van tien stuijvers.

*15. Soo wie met een ongeladen ofte ongespannen roer hem op de schietplaets stelt sal verbeure twee stuijvers.

*16. Item soo wie den haan van een roer overtreckt alear hij heeft gebelt opdat een yeder hem soude wachten, verbeurt twaalf stuijvers.

*17. Ende soo yemants roer losspringht ende afgaet verliest sijnen scheut.

*18. Insgelijckx mede dengene wiens panne 3maal achter den anderen uijtbrant.

*19. Soo wie schiet ende sijnen cogel aarden raekt ende weder opsprinckt in de sehijven en wint daarmede niet.

*20. Item en sal geen schutter de schoote inde schijf sijnde selver moogen meeten maer sal moeten tevreden weesen met de metinge van den kneght op poene dat soo yemant daerover muermuereerden (murmureerde) denselven sal verbeuren vijf stuijvers.

*21. Item soo yemant sijn roer laeyt met 2 cogels ende soo naer de schijf schiet, verbeurt 't elcke reijse 12 stuijvers.

*22. Item soo wie yemant belaght, beschimt ofte begeckt sal verbeuren sijnen reghten schoen op de pin te hangen ende daerenboven drie stuijvers.

*23. Soo wien roose roept als yemant heeft geschooten ende 't selve geen roose is, verbeurt sijnen schoen aan de pin ende daarenboven 4 stuijvers.

*24. Het portuer geschooten sijende sal een ider schutter het verlies den winder inde hant moeten geeven sonder 't selve onwijderdelijck (onwaardig) van hem af ter aarde neder te werpen op de verbeurt van sijnen schoen aan de pin te moeten hangen ende daerenboven ses stuijvers.

*25. Degene die int keule of prijes scheuten eenige proefscheuten tusschen beide schiet, sonder consent van 3 schutters, verbeurt 't elcke reijse vijf stuijvers.

*26. Soo wie met een getrocken of gevoeyer roer coomt te schieten verbeurt sijn roer ende sal gehouden sijn het schieten te rantsoeneeren, ende 't geld in de bus te stecken tot profijt van de gilden.

27. Ende soò yemant sijn schoen ofte breucke geëist wierde ende 't selve niet gewillig en deden, ofte gaf, verbeurt het dubbel van sijn misbruijck ende 't selve gemaent sijnde nog delayeert ofte weijgert sal staan tot correctie van den hooftman, ondermans en deeckens.

28. Item soo yemant dochte dat hem den schoen ofte breucke 't onrecht afgeëyst wierde sal hij met stilgheijt en belijstheijt sig mogen verantwoorden, 't welck bij 2, of ten hoogste drie onpartijdige schutters sal worden besleght: waarmede een yeder hem tevreeden sal moeten houden op de verbeurten van 10 stuijvers.

*29. Ende oft gebeurde dat in het schieten eenigh geschil quamen te rysen, 't selve sal in 's gelycke staen ter dissitie (decisie) van 2 of 3 onpartijdige schutters.

30. Ende oft gevele datter tussen eenige gildenbroeders geschil quamen te gerysen, sal 't selven bij den hooftman en deeckens gesleeten ende geremedieert oft

ter nedergelegt worden ende oft selven alsoo geremedieert syende, yemant daerover quaume te murmureeren, ende sig te thoonen gemiscontenteert, sal 't elcke reyse verbeuren 3 guldens.

*31. Item soo bij den kneght tot 3 reijssen wierde geroepen audientie, ende yemant 't selven niet en obedeerden, verbeurt ' elcke reijse 12 stuyvers.

*32. Deze gilde vergadert seynde sal niemant een ander van buyten moge inbrengen, sonder consent van hooftman en deeckens, op de verbeurte van tien stuyvers.

*33. Item bij soo verre enig schutter van den hooftman ofte deeckens op de camer van de schutters door den kneght wierde ontbouden ende niet en quaemen verbeurt ses stuijvers.

(De artikelen 34 tot en met 47 ontbreken in de gildeboeken; uit art. 33 en het nu volgende 48 kan men opmaken dat hier het reglement van orde der vergaderingen besproken wordt).

*48. Niemant en sal in dese vergaderingen eenige questieuse disputen mogen moveeren ter saecken van de religie ofte andersints, op poene van daerover te worden gecalengiert ende gebreuckt naer exigentie van saecken.

*49. Of yemant verbeurt hadde synen schoen op de pinne te hangen, sal 't selven mogen afcoopen mits betaelende boven de breucke op yeder artickel hiervorens geëxpresseert tot profijet van de gilden 12 stuijvers.

49. Alle twiste ende geschillen die tusschen de gildebroeders op eenige vergaderinge soude mogen comen te gerysen, 't zy van vryslagen, mistrekken, diffamie ofte quaede woorde, die sulle by hooftman, deeckens, radtsmannen, ende gemeene gesellen terneder gelegd ende vereenigt worde ende sal een ieder gehouden syn alsulcke

geschillen ende oneenigheyt te heelen ende secret te houden, gelyck oock een yeder secret houden sal alle propositiën, resolutiën, tractaten en de handelingen die in de gemeene vergaderinge van de schuttery gedaen, genomen ende gehanteert sulle worde, op poene soo yemandt bevonden werd contrarie deses gedaen te hebbe, daerover telcke reyse verbeure sal dertig stuyvers ende bovendien gecorrigeert te werde naer de diferentie van de voorsz. gilde.

50. Item een yeder schutter in dese gilde comende sal ten profyte aan deselve moeten inleggen ses gulden ende in geen ander gilde magge wese, en de soo hye het gilde wil verlaete, sal het hilde hebben gelycke ses gulde.

51. Item sal niemand in dese gilde van eenige oncoste vry wesen als de conninck ende keyser.

Welcke voorsz. keuren, poincten ende articulen wy verstaen ende ordonneeren dat by die van de voorn. broederschap ofte gilde van de Cloveniers van Tilborgh in alles geobserveert ende achtervolgt sulle werde, ordonneerende allen ende een en yegelyck dien dese soude moge aengaen hen hier naer te reguleren.

Gedaen op onse Castele van Grobendoncq onder onse segel ende signature den 6 January 1665.

(Was onderteekend) M^e DE NOVELLE,

Comtesse de Grobendoncq.

Gecassitteert met het casset van de voorn. Vrouwe gravinne in swarte lack.

Den 11 April 1665 vergaderde ten huize van den drossaart van Tilburg een aantal personen tot oprichting der gilde. Al de hierna genoemden legden den „eed van getrouwigheid" af.

Arnoldus Cloostermans, drossaert, de Rentmeester Adriaan van Bocholt, Martinus van den Borght, Lenaert van Pelt, Adriaan Stakenborgh, Johan van den Broeck, Peter van Gils, Secretaris, Wilm van Ophuysen, convooy-meester, Johannes Huttems, Jonkheer Wilm van Bocholt, Johan van Rotterdam, de heer Rijck van Bernevelt, Jacob van der Borght, Jan Soetrix, Jan Heycants, Christiaan de Solem, Meester Johan van der Hammen, Meester Cornelis Hagens, Meester Adriaan van Bladel, Cornelis Seegers, Antoine Staekenborg.

In die vergadering werd tevens besloten :

Dat de gelden afkomstig van onderlinge boeten of begrafenissen van gildebroeders en dezer vrouwen, betaald zouden worden aan handen van de dekens van dat gild, telkens als dit zou voorkomen. Bij eene algemeene vergadering van de „gelijcke" gildebroeders zouden die gelden, als zij ten dienste der broederschap gebruikt waren verantwoord worden.

Op aanbod van den heer Drossaert zouden de vergaderingen van gildebroeders voorloopig ten zijnen huise gehouden worden.

Dat de kosten van het aanschaffen van een vaandel voor de eene helft zouden gedragen worden door de „alpheris" (vaandeldrager) en voor de andere helft door de gezamenlijke gildebroeders, tengevolge waarvan de alpheris vrij zal wezen van buitengewone ongelden die bij de oprichting zouden noodig zijn, zonder dat dit voorrecht op zijn opvolgers zoude overgaan. Evenwel zal het aan de Mevrouw van Grobbendoncq worden verzocht welke verteringen gemaakt mogen worden.

De heer Baron van Weesmael, alsdan graaf van Grobbendoncq, nam welwillend zijne benoeming aan tot hoofdman van het gild. Daar echter de nieuwe hoofdman dikwijls afwezig zou zijn, vond men goed voor hem

een plaatsvervanger te stellen en met meerderheid van stemmen werd het volgende bestuur gekozen :

Substituut-hoofdman : de heer Arnoldus Cloostermans , drossaart. *Dekens* : Wilm v. Ophuijsen , con-voormeester ; Peter van Gils , secretaris. *Ondermans* : Martinus van der Borgh , president-schepen en Lenaert van Pelt , mede-schepen *Alpheris* (vaandeldrager) : Jonkheer Wilm van Bocholt.

Het gild was dus gesticht , doch thans kwamen ook de zorgen. De vereeniging bezat niet de minste fondsen en toch moest worden gezorgd voor de plaats tot oefening in het schieten , een gildekamer enz. Wel werden de contributiën geïnd , „doodschulden” en „trougeldden” ingevorderd , doch leeningen en schenkingen zouden de zaak bloed moeten bijzetten.

De heeren Mr. Cornelis Hagens en Anthony Staekenborgh schoten ieder voor eene som van f 100.— ; Mathijs Molenbergh schonk f 6.— ; Andries van Dijk schoot de gelden voor tot aankoop van een perceel grond waarop de schijf zou geplaatst worden , ten bedrage van 227 gulden , 19 stuivers en 4 penningen ; zoodat met het minder verteer de eerste rekening van het gild een actief aangaf van 875 gulden en 19 stuivers.

Onze voorvaderen schijnen echter „gezellige” lui geweest te zijn , die , ofschoon zij van accurate rekeningen houdende , toch niet zeer bezorgd waren voor den dag van morgen want de meeste uitgaven werden gedaan aan prijzen , verteringen enz. Zoo lezen wij : 20 gulden uitgaaf voor zes en dertig en een half pond tin tot het prijsverschieten (vroeger waren veelal prijzen : tinnen schotels , kandelaars etc.) ; aan de huisvrouw van J. F. de Meijer 22 gulden , 8 stuivers , oude verteerschuld ; aan den tamboer , de muzikanten (speellieden) , den knecht ,

de tappers 22 gulden; voor het verp'aatsen van den doel 17 gulden; voor metselwerk aan het doelhuis 26 gulden; voor geleverde blokken, kalk, horden, latten enz. 50 gulden; voor het leveren van een lindeboom 14 gulden; vertering bij gelegenheid van den aankoop van een perceel grond 40 gulden; aan Van Espendonck te 's Bosch werd betaald 21 gulden voor „plumagie's" (vederbossen), sjerpen, linten enz. Nog vinden wij vermeld 42 gulden voor tinnen schotels en teljooren (borden); later nog 21 gulden voor verteer bij gelegenheid van den aankoop van land. De Wethouderen werden „de plaets van den nieuwen doel afgeleydt" en dit kostte aan vertering 3 gulden 14 stuivers.

Uit de rekeningen blijkt ten duideljkste, dat alle bijeenkomsten gepaard gingen met verteringen: Bij het halen van rossen (graszoden) voor den doele, bij timmerwerk in het gildehuis, bij inspectie van het afgeleverde werk kwam immer de bierkan ter tafel.

Het is geen wonder dat de eerste rekening die ten jare 1687 werd gesloten een uitgaaf opleverende van f 998.10 en een nadeelig slot van f 122.19.

Onder de verschillende uitgaven merken wij nog de volgende op:

Voor het „bevrijen" van den (schuts) boom werd aan den Drossaert telken jare f 6 uitbetaald. In 1683 werd door het Gild een baarkleed aangekocht waarvoor gebruikt werden elf ellen zwart wollen laken, ter waarde van f 30. Wanneer bij een begrafenis dit kleed werd gebruikt betaalden de familie-leden van den overledene 1 gld., tien stuyvers.

Elk jaar werd eene plechtige H. Mis voor de overledene leden opgedragen, bij welke gelegenheid een sermooen werd gehouden; in verschillende

rekeningen werden daarvoor uitgetrokken „voor den dienst” 3 gld. 2 stuivers 8 penningen en voor het sermooen 2 gld. en 1x stuivers. Twee spulli, speellie (muzikanten) onvingen ieder jaar 2 gld.

In latere jaren stegen de inkomsten van het Gild, zoodat we, om ééne te noemen, in de rekening van 1749 de som van 75 gld. afgelost zien, terwijl er nog een batig saldo overbleef van ruim 58 gld.

Ten jare 1722 kwam nogmaals eene wijziging in de statuten van het Gild. Daarvan vinden wij het volgende opgeteekend:

Den 30 September (1722) hebben wij ondergeschreeve vastgesteld ende naer rijpe deliberatie in overweeing vaststelle bij deese, op conditie ende voorwaerde dat wij, bij tijt en ockasie paraat sijn, om in liefde en met respect den versoghten eet te observeere op de konditie, die onse geapprobeerde caart aanwijest ende geapprobeert is van S^a de WelEdele grave van Grobendonck ende sijne gemaelinne, Heere van Tilburg en Goirle etc. etc. den 11 April 1665 ende op de renovatie die geschiet is den 16 Meij 1699 het incomen der nieuwe schutterbroeders verminderd is op drie gulde voor yder schutterbroeder, die daer incoomt als meeden het trouwe ende hertrouwe op 3 gulde, soo dickwils als dit bij afflijvigheijt der vrouwe soude kome te geschiede, yder trou op 3 gl., ende bijaldien dat het voorquam dat eenig schutterbroeder daer wilde uijtgaen bij sijn lieve souden ter voorschijen te brengen wettige cf suffisante reede strijdende tegen onse caert, soo ist dat wij onderschreeve, dit willende voorsien ende voorsien, dat met dit ons contract niemant daer sal moogen uitgaen of gecasseert sal worde voor ende aler sijn sullen betracht hebben tot profijt van de Gilde der Kloveniers

een somme van twalf gl. ende daerbooven sij uitgaenders of haere soone noeyt meer in onse gilde sullen worde geadmiteert ten waere imant van de schutterbroeders in onse gilde sijnde of namaels in coomende de fortuijne van de werelt quamen tegens te loope ende de geobli-geerde kleijne gildens onkoste niet meer konde betaelen of naercoomen, soo sullen sij onvermoogd sijende hunne noot aen de hoofde kenbaer maaken; Wij sullen ons voege in liefde ende hun respect bewaerende, niet meer moveere, en tuijs laate tot tijt toe dat sij vermoogd worde ende desversoekende hunne aanspraek ende versoeke gesekreteert houde tot preciese naercoominge sullen.

Wij hoofden van de edele gilde der Klooveniers alhier in Tilborgh onder den lofwaardigen martelaer den H. Dionysius Ariopagita onsen waardigen patroon; dit is onse conditie ende voorwaerde in dezen onsen ingebonde origineele fondatieboek schrijven en ider in zijn qualityt onderteekenen ende sullen ons ten dien eynde met de incomende schutterbroederen tot preciese naercoming verbinden niet alle onse ende hunne goedere, liggende en de roerende waer ende op wat plaetse deselve soude mooge geleegeen wese voor alle backken ende rechte.

Actum in onse extra-ordinare vergadering in onse gildecamer op dato ut supra aen 't huys van Hans Joachim Wydemans, daer wy onse kamer nu hebben.

(Was get.) CORNELIS VERBUNT, hoofdman.
 JAN CORNELIS DONDEERS, koning.
 EMBREGT VAN BAVEL, oud-raad.
 ELIAS PETER ELESE, „
 IVO VAN DE ZILVER, deken.
 CORN. VAN DEN HOUT, „
 NICOLAAS DE ROOY, alpheris.
 JAN MATHYS AERTS, busmeester.
 PETER V. SPAENDONCK, „

Zoodra in volgende jaren de nieuwe leden over twee kruiselings geplaatste geweren den eed hadden afgelegd teekende ieder zijn naam onder gezegde statuten.

Het houden der jaarlijksche optochten en het koningschieten dateert van het jaar 1765.

Daaromtrent vinden we beschreven :

„Op huyden den 10 Augusti 1765 ; soo is 't dat in de gildekaamer van St. Sebastiaan ten huysen van Hendrik Daamen alhier binnen Tilborgh , syn byeengekoomen : hooftmannen , koningen , ondermannen , alpherissen en de deeckens, soo van de gilde van St. Georgius, alsmede van St. Sebastiaan en de St. Dionysius, alle welcke hoofde met een zeer vriendelyke saamenstellinge hebben geordineert en vastgesteld omme door haer alle heyliglyck onderhoude en geobserveerd te worden.

ART. I. Soo is vastgesteld als dat alle twee jaeren sal werden geschooten den kooningvogel, te weten, een van de drie gilden waer van dit jaar den toer valt van de gilde van St. Georgius ; in het jaer 1767 den toer van St. Sebastiaan en in 1769 den toer van St. Dionysius , ende dat vervolgens te continueeren van twee tot twee jaeren ten waere dat sulx verhindert worde door werkelyke reedens van welcke reedens de gilde die haer beurt is om te schieten, vier maenden te vooren aen de twee andere gilde sal moeten kenbaer gemaect worden om te ondersoeken of deselve redens bestaenbaer syn en in cas sulx niet geschiet , sullen versteeken syn van haer recht by deese stelling genoomen.

ART. 2. Den koningh sal gehouden weesen te betalen soo als hier volgt :

Voor den eersten romer wijn	<i>f</i> 1.
„ aanhange van de brosie	„ 1.
„ 't kroon opsette. . .	„ 1.
„ 't boode broot eyssen	„ 1.
„ 't voogel raapen . . .	12 st.
„ 't bouten raapen . . .	12 „
„ den speelman . . .	6 „
„ den knecht	6 „
„ de kroon van de koninginne	12 „
„ den eersten romer wijn	
aan de koninginne . . .	12 „
SOMMA . . .	<i>f</i> 6.12

Dit gelt sal alle door de deeckens behandicht worden en de koningh aan de deeckens moeten betalen.

ART. 3. Den koningh sal oock gehouden wesen eene zilveren schilt aan de brosie te hangen binnen het jaer , niet minder als twee onsen swaer.

ART. 4. De gilden over en weer dewelcke deese samenstelling hebben geslooten moeten zig verplichten om de schietende gilden te geleijden naer haare gewoonlijke schutsboom, naer toer en rangh bij het voogel-schieten, en als den voogel affgeschoote is, sal aen ider gilde gegeeven worden ses fesse wijn, maer geen bier gebracht worden en daernaer zal de schietende gilde wederom geleijt worde tot aen haer gildehuys langs soo eenen wegh als deselve sullen versoecken en aldaar weder te geeven aen ider gilde ses fesse wyn.

ART. 5. Item of 't gebeurde bij ongeluck of anderzints dat den koningvogel te vast waer aan den schutsboom geraekt, dat niet wel kans waer om denzelven af te schieten, soo sal den hooftman van de schietende gilde aen de twee andere hooftmanne kennis geeven,

en versoecken den boom neder te laten, hetwelk alsdan niet sal moogen gewijgert worden.

ART. 6. Ider hooftman sal moeten betaalen voor drinckgelt aan de dogters f 1.—

Ider koningh. „ 1.—

„ alpheris 12

„ deecken. 12

„ gildebroeder 6

alle welcke gilde bij het gelagh sullen gereeckent worden ende door de deeckens aan de verschillende gilden behandigt worden.

ART. 7. De hooftmanne, koninge, alpheris, cornet en deeckens sullen malkander moogen versoecke maer haer moeten geneeren met het gewoonlijk schuttersbier en de boterham sonder iets verders.

ART. 8. In ider schutterij zal eene schoongemaakte bokaal weesen.

ART. 9. Alle deesen bovenstaende artikelen sullen ider in haere origineele schuttersboek van woort tot woort werde geschreeven ende van de dry hooftmanne qq. werden onderteekent.

Zooals vroeger gemeld is, was het Gild der Cloveniers in het bezit van een boomgaard, gelegen op het Heike.

Deze boomgaard werd geregeld verhuurd nu eens voor den tijd van 2, dan voor 4 jaren en bracht jaarlijks ongeveer 7 of 9 gulden op; bovendien werd den huurder de verplichting opgelegd de haag behoorlijk dicht te houden en te scheeren, en dat wanneer door het Gild zou geschoten worden, „altoos een groote mutsaartschelft ligt agter in den bogaert, om te diene voor of in plaats van een doel met een klein dito mytie

om den knecht achter te schuiflen, om de gevaere van de kogels te vermijde”.

In latere jaren werd een langdurig proces gevoerd over het eigendomsrecht van dien boomgaard, hetwelk door het Gild verloren werd.

Op verschillende plaatsen vinden wij geboekt den naam van den hoofdman Barend Mutsaers, een der voornaamste weldoeners van het Gild.

Van diverse gaven wordt met lof melding gemaakt, o. a. voor het schenken van lindeboomen in 1749, van beuken in 1750, van 3 ducaten voor vrijwillige gift aan het gild voor een nieuw vaandel, waarvoor zijn naam in het vaandel werd gezet. Ook werd telkens bij hem aangeklopt wanneer het gild groote uitgaven te doen had, o.a. in 1769 toen werd betaald aan „Frederik Melsens tot Antwerpen, voor een nieuw vaandel dat hij gemaect heeft, in brabant f 172.— dito voor eenen standaard f 149.—; welke onkosten uit gewone uitgaven niet konden worden gevonden. De Hoofdman Barent Mutsaers schoot eene som van f 100.— voor, om de rekening van dat jaar een goed slot te geven.

Deze weldoener van het gild overleed in 1776.

Onder de verdere leden die het gild met giften verrijkt hebben, worden meermalen genoemd: Adriaan Jan Pessers, Peter Corn. Brouwers, Johan Bakkers, Jan P. v. Dal, Jan B. Brouwers, Jac. van Berckel, Joh. Govert Pessers, Ant. Govert Pessers, Adriaan Joost Smulders, Bern. Smulders, Corn. Heestermans, Ant. Botermans, en in 't begin dezer eeuw: C. J. Wouters, G. Pollet, L. P. Dams, J. Drabbe, H. Blaisse enz.

Het St. Dionysius-Gilde, dat evenals alle gezelschappen zijne lijdengeschiedenis had, heeft sinds zijne oprichting nimmer in een staat van verval verkeerd. Nu eens waren er meer, dan minder leden, en op het oogenblik verkeert het nog in bloeienden staat en dit zij dank den kameraadschappelijken geest welke immer onder de leden heerscht en de getrouwheid waarmede het Bestuur aan de primitieve statuten bleef vasthouden.

Nadat een lid tot de vereeniging is toegelaten (de eed die vroeger over twee kruiseling gestelde geweren werd afgelegd is afgeschaft), is hij gehouden de maandelijksche en andere vergaderingen bij te wonen; op vastgestelde tijden wordt naar de schijf en naar den vogel geschoten; wanneer een lid van het Gild overlijdt, vergezellen, op straffe van boete, alle leden het stoffelijk overschot naar zijne laatste rustplaats en dit met omfloersde vaandels en standerds en slaande trom, die haar somber geluid ook in de kerk doet hooren. De gewone contributiën worden nog altijd geheven en ieder lid weet wat op zoo'n vergadering-avond te verteren valt. Eenmaal in het jaar wordt een plechtige H. Mis opgedragen voor de zielen der overledene leden, welke dienst eveneens door allen in 't zwart en met zwarte handschoenen uitgedoscht wordt bijgewoond.

In den namiddag van zulk jaargetijde kan men de gildebroeders met hunne vrouwelijke nabestaanden in het gildehuis ten dans vereenigd vinden, terwijl des avonds nog eene reunie van leden plaats heeft.

Op Kermis-Maandag des 's morgens ten vijf ure te beginnen, roffelt de tamboer elk gildebroeder wakker en brengt hem de tijding dat des namiddags de koningsvogel zal worden geschoten. Nog slechts kort geleden droegen bij den optocht de tamboers hun schilderachtig kostuum en voor de eerste maal werd in 1888 een

keteltrom gebruikt in plaats van de trom, het eigendom van het gild, die blijkens opschrift in 1740 werd aangekocht; vertoonen zich de jongskes en bruidjes in nette kleedij, terwijl de hoofdman met zijn insigne en de Koning of Keizer met de „brosie” waaraan de zilveren koningsschilden blinken, en alle leden met herkenningsteekenen omhangen achter vaandel en standerd hun tocht door de stad maken. Het hoo'd van het Gemeentebestuur, dat wordt uitgenoodigd om bij het koningschieten tegenwoordig te zijn en waaraan steeds op de meest welwillende wijze wordt voldaan, „bevrijdt” met drie schoten den boom, ten bewijze van toestemming tot — en instemming met het aloude gebruik.

Het lid van het gild dat Koning is gedeclareerd, wordt door de gezamenlijke gilden, langs zijne woning gevoerd en daarna wordt door de eerwaarde geestelijkheid aan alle deelnemers van de festiviteit de eerewijn aangeboden.

In het jaar 1866 werd op luisterrijke wijze het 200 jarig bestaan van het gild herdacht. Bij die gelegenheid was een wedstrijd tusschen verschillende scherp-schutters-gezelschappen uitgeschreven, welke op uitstekende wijze slaagde. Aan den optocht die de deelnemende vereenigingen naar het schietterrein op 't Goirke bij den heer F. Daniels zou geleiden, namen deel: eene garde 'd honneur, de Nieuwe Koninklijke Harmonie, verschillende praalwagens enz. enz.

De bezittingen van het gild bestaan thans nog uit de zilveren „koning-platen” alle met inscriptie's, het kenteeken van den hoofdman (een zilveren borstplaat waarop in relief het beeld van den H. Dionysius); drie vandelens, waarvan één geschonken door den Prins van Oranje met massief zilveren lanspunt enz. enz.

De vereeniging telt thans ongeveer 40 leden.

IV.

Diestersch Bier.

In 1732 hadden onze voorvaderen den smaak beet gekregen van het Diestersch bier, en wel in die mate, dat de brouwers alhier hun bier niet meer konden kwijtraken. De drie molenaars en dertien brouwers wendden zich bij een gemotiveerd request tot het bestuur der gemeente, om hulp.

De vroede mannen wisten daar raad op en verpachtten publiek „den import van de buytenlandsche bieren, te weeten die van Diest als andere plaatsen van buyten het territoir van dezen staet inne dese heerlyckheyt innekomende en geconsumeerd wordende”; bovendien werd besloten, dat ieder herbergier honderd gulden in 't jaar van Diestersche- en andere uitheemsche bieren te tappen zal hebben te betaalen, boven zijn getaxeerde van alle andere drancken.

Zoo'n enorme vergunningsrecht viel den meesten herbergiers te zwaar, zoodat het Diestersch bier weldra geheel geweerd was en de brouwers alhier er wel bij vaarden.

Dat dit voor de Diestersche eene leelijke streep door de rekening was, laat zich begrijpen en het was dan geen wonder, dat de stedelijke overheid van Diest zich met de zaak ging bemoeien en het volgend schrijven richtte aan Drossaert en schepenen van Tilburg:

Mijne Heeren!

Alsoo ons is ter kennisse gekoomen dat UEd. ieder huys van UEd. Jurisdic tie alwaer men Diesters bier was vercoopende hebben belast met honderd guldens 's jaers, ende dat waerschynelyk om het voorsz. bier

alsoo tacitelyck te verbieden ende dat sedert deselve belastinge al eenige hebben naegelaeten 't voorsz. bier te vercoopen, ende nog andere staen 't selve te volgen, daer nogtants de laekens die UEd. onderdanen alhier ende geheel Brabant door syn vercoopende niet meer belast en syn nog en worden als andere, soo sullen wy genootsaekt worden ons recours te nemen tot de Heeren Staeten van Brabant ende hun 't selve te kennen gevende bidden van eenen middel te vinden om de voorsz. belastinge te doen cesseeren, hetwelk wy verhoopen dat UEd. sullen voorkomen met dien last te vernietigen ende int toekomende de huysen daer van ons bier verkoght wort niet particulirelyck te belasten, waerop ons vertrouwende, blyven met offer van onse diensten. Mijne Heeren UEd. ootmoedigste en de dienst bereidste dienaeren.

Die Borgemeester ende Schepenen
der Stadt Diest.

G. J. VAN ZURPELE, Secret.

Onze voorvaderen antwoordden leukweg :

Edelagtbare Heeren!

Den president en schepenen der Heerlijckheden van Tilborgh en Goirle, UEd. agtbaere missive van den 15n deser becoomen hebbende, hebben daeruyt onder andere met veele bevreemdinge gezien, de manaces daerbij gedaen; voorcoomende onser dunckens uyt verkeerde rapporten aen UwEd. agtbaere gedaen van een hoop al te seer geinteresseerde menschen, soo binnen UwEd. agtb. stadt als dese heerlijckheijt, waeromme die met stilzwijgen passeeren sullen UEd. Agtb. eens gelie-

vende te beschouwen dat de regenten in de meijerije van 's Bos en geheele generaliteijt geen magt hebben eenige belastinge op waeren te stellen maer dat sulx van den zauvereijn dependeert, bij welcke de buijtenlandsche bieren met den last van eenen gulden per ton, voor 't incoomende regt beswaert is, en drie gulden en tien per ton in den impost, dan sullen UwEd. agtb. gemackelijck connen bevroeden dat de gedane taxatie (die bij UwEd. aangesien werd alleen gedaen te wesen om de bieren van UEd. Agtb. stadt te benadeelen en tacite te verbieden) soo can geduijt werden, maar het contrarie uijt die tauxatie aff te leijden is, geconsidereert den impost der drancken aan de plaatze en heerlijkheden in de Meijerije op een seekere vaste somme aen den lande op te brengen aengeschreven sijnde, sijn de regenten daerbij ook geauthoriseert die sommes bij taxatie over haere ingesetenen te vinden, 't geene de minste mbragie en costen niet alleen is, maer daerdoor werdt ook voorgewoont veele vextie der op- en ingesetenen, en van diegene die bieren voeren en inslaen;

der soo hebben de regenten de tappers buijtenlantsche bieren tappende sonder onderscheijt van Diestersche, Luijkse, Leuvense, Honggaertse, Hamburger, Bremer- of van andere steeden en plaetsen getaxeert op seekere somme die modick is, en mackelijck bij een tavernier van buijtenlantse bieren op te brengen is, in een plaets daer veel geconsumeert wert die bij aengevingh alhier tweemaal sooveel en meer als de taxatie is, soude moete opbrengen, soo maer de bieren van UwEd. agtb. stadt smaeckelijck en aengenaem voorquamen als andere, en gelijk als die voorttijts wel sijn gemaekt en gebragt geweest. Den mens wil immers sijn smaeck hebben en die gaet ter markt daer hij den dranck het aangenaemste vind, het Diesters segge, is wel eertijds geweest,

Com mannen naer de Curs , daerdoor wiert verstaen de plaets off herbergh daer het beste bier was , daer liep men na toe , en geloove dat het nog soo is , oock wil de neeringh niet gedwongen weesen

waermeede verhoope aen UEd. agtb. intentie vol- daen te hebben , blijven naer presentie van dienst en naer UEd. agtb. in de protextie Godes bevoolen te hebben met alle estimates.

J. DE JONG , Secret.

25 Febr. 1733.

V.

De Intocht van Prins Willem V te Tilburg in 1766.

Op Zondag den 8 Juni 1766, des middags ten 12 ure, trad de Vorster Jacobus Perrollet, bijgenaamd Kobi, met pluimhoed — waaronder het meest uitgestreken gelaat ter wereld —, geel lederen broek en witten bandelier, waaraan een keurig gepoetste koperen trom, het raadhuis van de heerlijkheid Tilborgh en Goirle uit; met dezelfde deftige tronie, zich zijner waardigheid bewust, schreed hij tusschen de lindeboomen over het mollige grastapijt voort, tot op het midden van het Marktveld, alwaar hij post vatte tusschen de twee pompen, welke onlangs door de heerlijkheid voor f 500 waren aangekocht en in 't midden van het grasplein opgesteld.

Na driemaal geroffeld te hebben, haalde Perrollet een document uit zijn borstzak, ontvouwde het met allen ernst, aanschouwde de verwonderde menigte, die om de bijzondere staatsie iets buitengewoons verwachtte, en las:

PUBLICATIE.

Heeren Drossaert en Scheepenen deeser Heerlijkheid Tilborgh en Goirle: doen bij deesen alle de inwoonders van de Heertgangen (wijken) de Kerk en de Veldthoven, oproepen en aanseggen, dat zij, te weeten een ider die kar en paard en hebben, ider een man met een schop moeten compareeren, op aanstaande Dinsdag, zullende zijn den 10 Junij 1766, des morgens ten seeven uren, op de Veldthoven alhier, aan de huysinge genaamt den Rooden Haan, bewoond wordende

bij Gerard Jan van de Pas, om van daar door Heeren Commissarissen geëmployeert tot reparatie van de gemeene weegen op verscheyde plaatsen binnen deeze Heerlijkheyd, ten eijnde dat bij de apparente doorpassering van zijne Doorluchtigste Hoogheijt Prince Erffstadthouder, alle deselve weegen irreprochabel en loffelijk mogen bevonden worden: Alles op de boete ende poene van ouds daartoe staande, waar voor de gebreekige zonder conniventie zullen worden geëxecuteert; eenider houde zig daarvan gewaarschouwt en verhoede zig voor schade.

Actum in vergadering van Heeren Drossaert en scheepenen voorszegd, den seevenden Juny 1700 ses en sestigh.

Was geteekend: PIETER COSTER.

Hoe meer Perrollet met de lezing van deze bekendmaking vorderde des te meer begonnen de aangezichten der omstaanders te glanzen van genoeg. Pas had de burgerij een feestje gehad bij gelegenheid dat op 8 Maart de „Prince van Oranje en Nassau“ op 18-jarigen leeftijd was geïnstalleerd als erfstadhouder, als wanneer door de geheele heerlijkheid eerebogen waren opgericht, vlaggen wapperden en wimpels slingerden, en thans hadden de vroolijke jeugdige Tilburgers weder zoo iets in 't verschiet. Een volksfeest, een optocht op 17 Juni, na voorafgegane versiering der straten, dat was iets om ieder Tilburger te doen watertanden.

Het dateert dus niet van vandaag of gisteren dat de *esprit de corps* te Tilburg heerscht, en dat de inwoners er slag van hebben een feestelijken in- of optocht te organiseeren.

Terwijl Perrollet, omstuwd door de juichende jeugd zijn weg vervolgde tot Enthoven, vervolgens tot Korvel en den West-Heikant, en van tijd tot tijd op de kruiswegen stil hield om zijn publicatie af te kondigen, werden reeds maatregelen genomen om den Prins op schitterende wijze te ontvangen.

Aanstands vormden verschillende buurten zich tot feest-afdeelingen. De mannelijke ingezetenen, voor zover zij niet moesten deelnemen aan het „planeeren en repareren der wegen,” waarvoor natuurlijk de meesten plaatsvervangers stelden, trokken naar de bosschen tot het kappen van denneboomen en takken; de buurmeisjes bleven in school- en andere groote localen bezig met het in gereedheid brengen van de versieringen voor de eerepoorten en -bogen.

Het toenmalig bestuur had goed gezien, dat niet meer noodig zoude zijn dan de enkele publicatie om een waar feest te organiseeren. Het bezocht de verschillende clubjes, moedigde allen aan, terwijl de Secretaris Pieter Coster, die zich met allen wist te onderhouden en hen aan te moedigen, de meisjes tracteerde op in dien tijd zoo geliefde Lavas en Larose en versnaperingen, de jongelieden op bier enz.

Terwijl de geheele heerlijkheid in opgewektheid verkeerde, heerschte in ééne woning, een wevershuisje in de Borgerie (nabij den Noordhoek) zware rouw. Eene bejaarde vrouw zat met de handen voor het gelaat terwijl hare 20-jarige dochter naast haar stoel stond en het oog onwillekeurig naar buiten op de aangroeiende menigte vestigde. 't Was een drom volks in welks midden Perrollet, de bekendmaking voorlas. Een oogenblik later kwam een gediensstige buurvrouw de heugelijke

tijding overbrengen. De arme moeder bleef geheel koud en onverschillig bij de opgewekte woorden der vrouw.

Hoe kon het ook anders. Het was thans drie dagen geleden, dat haar echtgenoot, de brave wever Adriaan de Rademaker, op wiens gedrag tot nog toe niets te zeggen was gevallen, door de vorsters Perrollet en Otto van Dijk was gearresteerd, op vermoeden dat hij inbraak en diefstal in een bewoond huis te Korvel zou hebben gepleegd. Denzelfden nacht zou Rademaker in de omstreken zijn gezien beladen met een zak, zich verwijderende door de Korvelsche akkers naar de Borgerie.

Hoewel de man bij hoog en bij laag zijne onschuld betuigde, hij vermocht niet zijn *alibi* te bewijzen en met reden was het geheele huisgezin in rouw gedompeld, want de wetten van dien tijd lieten niet met zich spotten.

Om de kwaal der landlooperij met de gevolgen daarvan, als diefstal, inbraak en doodslag tegen te gaan, hadden de Hoog Mogende Staten den 1 April 1738 een plaacaat uitgevaardigd, waarbij in art. 16 „werd uit-„geloofd eene praemie van een hondert guldens voor „de apprehensie van ieder vagabond, en landloper en „delinquant”, en bij art. 17 „aan de crimineele officieren „tot soulaas der kosten welke in het detineeren, proce-„deeren en executeeren van de delinquanten in het „voorgaande articul vermeld komen te vallen, te weeten „voor een persoon met de dood gestraft, wordende twee „hondert guldens, de eene helft ten laste van de domey-„nen van Braband en de wederhelft ten lasten van het „Land of district in welke de apprehensie en executie „geschied, gebracht.”

Op een vergrijp, als waarvan de wever Rademaker werd verdacht en waarom hij was gearresteerd, stond geen mindere straf dan geeseling en worging.

Drie dagen achtereen hadden beide vrouwen alle spijs onaangeroerd gelaten; de slaap was hare oogen ontvloeden en onophoudelijk vloeiden de tranen in een huisgezin, waar tot dien dag slechts vreugde en opgeruimdheid gekend was. Eensklaps schitterden de oogen der jeugdige Maria. „Moeder”, sprak zij terwijl zij door hare tranen heen glimlachte, „Moeder, waarom zouden wij wanhopen? Wordt ons thans niet eene gunstige gelegenheid geboden om vader te verlossen? Ge weet immers, hoe de schoolmeester van de Veldhoven, Bennetrum, toen hij ons onlangs de geschiedenis van den jeugdigen Prins, die weldra alhier zijne intrede doet, verhaalde, ons verzekerde welk beminnelijk jongmensch, de Vorst is; hoe ook hij in lijden en smart is grootgebracht, hoe zijn vader van verdriet is gestorven en zijne moeder de goede Prinses van Engeland, na al haar strijd met de Staten eveneens met gebroken hart ten grave daalde?”

„Neen, moeder, laten wij hopen; deze zachtaardige Willem kent het lijden: op $3\frac{1}{2}$ jarigen leeftijd verloor hij zijn vader en op elfjarigen leeftijd zijne moeder en hij zal ook niet dulden, dat een braaf huisvader, van wiens onschuld zich de geheele heerlijkheid bewust is, gevangen gehouden en veroordeeld wordt.”

„Maar, dierbare Maria”, antwoordde de moeder, „welk is dan uw plan?”

„Wel dit: ik zal meester Bennetrum verzoeken voor ons een smeekschrift op te stellen, en dit zullen wij gezamenlijk den Prins van Oranje, bij zijne inkomst als erfstadhouder, aanbieden.”

De arme vrouw gevoelde haar hart van hoop trillen: „Doe, zooals gij wilt, mijn braaf kind”, zeide zij diepgeroerd, en moge God uwe pogingen zegenen.”

Veel tijd om versieringen aan te brengen was den Tilburgers niet gegeven, doch zij benuttigden dien op uitstekende wijze.

Daags voor den 17 Juni was de geheele heerlijkheid in feestdos. Van uit den toren wapperde een fonkelnieuwe „oranje blanje bleu-vlagge”; eveneens uit het raadhuis.

Aan deze zijde der Hultensche brug was een eerepoort opgericht en één voor de laan van het kasteel, vervolgens prijkten eerebogen en piramiden van allerlei vorm en versiering op de Veldhoven, de Logt, het Nieuland, de Somerstraat en te Corvel, in de Heuvelstraat en op den Heuvel, waar de oude linde met de driekleur versierd was. Op de markt was een dubbele eerepoort van kolossalen omvang opgesteld.

Daar brak de 17 Juni aan. Een echte oranje-zon stond aan den hemel, toen Wilhelm de Kanter, als gids de eerewacht, — deze onder commando van Sebastiaan Heshusius, zoon van Doctor Johan Heshusius, schepen —, vooruitreed naar de Hultensche brug ter opwachting van Zijne Doorluchtigheid.

Nauw hadden zij aldaar een half uur vertoefd en de gelegenheid gehad om zich van het stof te reinigen en hunne oranje-sjerpen te verschikken, of eene stofwolk wees in de verte aan, dat een afdeeling ruiters in aantocht was. Naderbij gekomen bleek deze te zijn een detachement van het 2e bataillon Oranje-Nassau.

Bij zijne aankomst salueerde de commandeerende officier met den degen, steeg vervolgens af en op de Hultensche brug gekomen werden de leden der eerewacht en van het detachement aan elkander voorgesteld; waarop allen gezamenlijk onder de lindeboomen vóór een pleisterplaats in de nabijheid, de komst des Prinsen zouden afwachten.

Ongeveer een uur later weerklonk een trompetgeschal aan de zijde van Breda, dat door het detachement werd beantwoord en weldra naderde de stoet. Vooraf reed het overige gedeelte van het 2e bat. Oranje-Nassau, waarop de „guardes de corps” volgden. Tusschen deze reed de jeugdige Prins Willem, erfstadhouder, omgeven door zeer vele staatsgrooten en een aantal Duitsche edellieden. De Prins met de zijnen begaf zich, na zich de Tilburgsche eerewacht te hebben laten voorstellen, naar de „pronkkamer” der herberg, terwijl de manschappen hunne paarden lieten uitblazen.

Tegen elf uur des voormiddags waren allen weder in den zadel en in vluggen draf reed de stoet, voorafgegaan door de Tilburgsche eerewacht, naar het Kasteel, van uit de rechte Bredasche baan, links langs Koninxhoek, Hoge Mart, de Rijt, latende de Postelsche hoef links liggen, langs Herstal, 't Pijlijsers, Quaad-end tot voor de groote laan van het kasteel.

Hier werd de Prins opgewacht door Gijsbertus Steenbergensis, Grave van Hogendorp, Vrij-Heer van Hofwegen, Tilborgh en Goirle, met het bestuur der Heerlijkheid, bestaande uit: Jan Hendrik Maes, drossaert, Pieter Coster, secretaris, Mr. Jacob Vlaardingerwoud, president-schepen, Cornelis Bles, Dr. Johan Heshusius, Nicolaas Verhaar, Joh. Jacobus Heuvel, schepenen, Wouter Mans, en J. B. Brouwers, Borgemeesters respectievelijk van Tilborgh en Goirle.

De Prins en zijn gevolg werden op hartelijke wijze begroet door graaf en gravin van Hogendorp met hunne familieleden en door het Bestuur der Heerlijkheid, waarop allen onder het gejuich van duizenden, die tot dan toe zich eerbiedig ter zijde hadden gehouden, zich naar de oude burgt van de Heeren der Heerlijkheid begaven.

(In 1757 was de heerlijkheid van Tilborgh en Goirle aan dezen Graaf van Hogendorp verkocht door „Willem, landgrave van Hessen, Furst tot Hirschfeld, grave van Catz en Ellebogen, Diets, Ziegennen, Nedde, Schaumburg en Hanauw etc. etc. etc. Heer en Baron der Heerlijkheid van Tilborgh en Goirle etc. etc. etc.)

Tegen twee uur des namiddags was de geheele gemeente weder in rep en roer; overal weerklonken tromgeroffel en trompetgeschetter en in dichte drommen togen de inwoners naar het Kasteel. Langzaam vulde de breede laan zich met honderden, versierd met veelkleurige linten en strikken, keurige uniformen en bonte sjerpen, waarboven blinkende musketten en zijden vaandels.

Hier en daar weerklonken stemmen van personen die den stoet regelden, want de Prins wilde Tilborgh doortrekken.

Eindelijk was alles in orde:

Vooraf gingen de twee vorsters Jacob Perrollet en Otto van Dijk; eene afdeeling der eerewacht te paard; het scherpschuttersgild St. Dionysius met twee vaandrigs te paard, en de manschappen, voorzien van musketten; twee „capiteins” van „heertgangen” met vaandrigs en 40 manschappen; de schoolmeester van den Heikant Carel van Gennep met zijne schoolkinderen; idem van de Veldhoven, Hermann Bennetrum met de leerlingen zijner hoogste klas; idem van Korvel, Christiaan Verduyn, en de Fransche schoolmeester Pierre Renaud met hunne leerlingen; het gild van St. Sebastiaan met vaandrig en standaarddrager te paard, de manschappen voorzien van insigniën; eene afdeeling eerewacht te paard; de muzikanten der „guardes de corps” van den Prins; de gemeente-koets, waarin gezeten de drossaert en voorafgegaan door vaandrig te paard met een „premie zijden

vendel" oranje, wit en blauw; een rijtuig met de overige schepenen en de Burgemeesters van Tilborgh, Wouter Mans en van Goirle J. B. Brouwers; de oud-Burgemeester Jan Anthony van Spaandonk en Alb. Baden; het rijtuig van Graaf van Hogendorp met den Prins en den Graaf van Brunswijk; twee rijtuigen met de voornamesten uit de hofhouding; eenige rijtuigen met notabelen van Tilborgh waaronder de Med. doctor Adriaan de Lauwere, de chirurgyn Sebastiaan Rijken, Joh. Adr. van Meurs, procureur, enz.; een aantal officieren van het 2e bataljon Oranje Nassau en van het Hessische regiment; de overige „guardes de corps"; afdeeling eerewacht; het gild van St. Joris met vaandels en insigniën; het „Jongelieden-gilde"; eenige „capitains" van „heertgangen" met vaandrigs en manschappen; eene afdeeling Staats-troepen met tamboers besloot den tocht.

Langzaam trok de stoet tusschen twee rijen van toejuichende Tilburgers door de straten. De prins was zeer verwonderd hier zoovele versieringen aangebracht te zien en zooveel opgewektheid onder de menigte te bespeuren. Minzaam boog hij de goede burgers toe en drukte aanhoudend den Graaf van Hogendorp zijne tevredenheid uit over al hetgeen door de burgerij in een betrekkelijk korten tijd was verricht, om de ontvangst luisterrijk te doen zijn.

Toen de stoet de markt naderde, luidden alle klokken van den grooten toren. Vóór het raadhuis steeg het bestuur der gemeente met den Prins en zijne volgelingen uit de rijtuigen. Juist op het oogenblik dat de Prins het raadhuis zou binnentreden werd zijn oog getroffen door een ongewone beweging onder het volk; eerbiedig gingen de omstanders ter zijde en lieten twee in 't zwart gekleede vrouwen door.

Tot den verwonderden Prins genaderd, knielden beide vrouwen, de ons bekende echtgenoot van den wever de Rademaker en zijne dochter Maria, aan de voeten van Prins Willem. Terwijl de moeder haar smeekschrift den Prins overhandigde, hief haar dochter hare betraande oogen tot den vorst omhoog en sprak met stokkende stem: „Edele Prins, bij de nagedachtenis uwer dierbare ouders, smeeken wij U, red een ongelukkig onschuldig huisvader!”

De stadhouders wenkte met de hand dat de vrouwen zouden opstaan, zag het smeekschrift opmerkzaam in, aanschouwde het bedrukte openhartig gelaat der moeder en de edele trekken der ouderlievende dochter en sprak met ontroerde stem: „Ik zie het, hier zou onrecht gepleegd worden; en zooals gij het vraagt bij de nagedachtenis van Mijne Heere Vader en Mijne Vrouwe Moeder, zweer ik u, dat ik aanstonds de zaak zal doen onderzoeken en niet zal rusten voor de ware schuldigen zijn gevonden. Gaat, vrouwen, en gij zult zien dat gij niet te vergeefs op uwen vorst betrouwdet.”

Vervolgens zich tot het Bestuur wendende sprak hij: „Gij hebt gehoord wat ik tot die vrouwen zeide, gij kent mijn wil; ik beveel dat niemand mijner goede Tilborgers met verkrachting van het recht eenig onrecht geschiede. Onderzoekt nog heden deze zaak.”

En na een buiging tot de vrouwen trad de Prins het Raadhuis binnen, terwijl de jubelkreten der menigte tot binnen de zaal nog zijn oor troffen en hij genoodzaakt was zich voor een der vensters te vertoonen.

De beminnelijke stadhouders kon niet vermoeden, dat het toeval hem in zijn onderzoek naar den waren schuldige zoo spoedig zou te hulp komen.

In de raadzaal hielden de drossaert en de president-schepen redevoeringen, ten einde den Prins de gehechtheid der burgers aan het huis van Oranje te verzekeren, welke toespraken de stadhouder in korte maar krachtige taal beantwoordde.

Zoodra de hooge bezoekers buiten het raadhuis traden, werden zij verwelkomd door het gezang van een honderdtal kinderen, die onder leiding van den Franschen schoolmeester Pierre Renaud, een drietal liederen ten beste gaven.

Vervolgens scheidde zich dat gedeelte van den stoet, waarbij zich de rijtuigen bevonden, van de overige deelnemers aan den optocht af en trok, voorafgegaan en gevolgd door afdeelingen van de eerewacht, naar Korvel. Van daar terug door de Heuvelstraat, over den Heuvel tot Enthoven en terug, om weder voor het raadhuis stil te houden, waarop de geheele stoet terugkeerde naar de Veldhoven te welker plaatse hij werd ontbonden, terwijl de Prins zich met zijn gevolg in het Kasteel huisvestte.

Het overig gedeelte van den dag werd in gepaste vroolijkheid doorgebracht. De Prins had gezorgd dat geen enkele behoeftige dien dag met bedrukt hart meevierde.

Des avonds werden op verschillende punten der gemeente vreugdevuren ontstoken.

(De geheele festiviteiten hadden aan de gemeente niet minder dan f 1600 gekost.)

Gedurende de dagen dat de erfstadhouder alhier vertoefde, maakten hij en de heeren zijner hofhouding er gebruik van om te paard uitstapjes te maken naar

de omliggende gemeenten, zooals Oisterwijk, Alphen, Goirle, Helvoirt, Strijen, Loonopzand enz.

Twee dagen na den feestelijken intocht zou de Prins met eenige zijner volgelingen een bezoek brengen aan Helvoirt en had zich tot dat einde reeds vroegtijdig op weg begeven.

Een der heeren uit zijn gevolg, de vrijheer Von Grünbach, een bloedverwant van den hertog van Brunswijk-Wolfenbutel, had zich wat verlaat, en volgde, vergezeld van een enkelen bediende, den Prins op korten afstand. Beiden waren goed gewapend, wat met het oog op de onveiligheid der wegen in die dagen, zeer gebiedend was.

Nauwelijks waren zij een half uur in de oude — thans Enschtsche — baan gevorderd, toen iets aan het paardetuig van het ros van den lijfbediende in het ongereede raakte, zoodat hij genoodzaakt was af te stijgen. De Duitsche edelman reed stapvoets eenige minuten verder, denkende dat zijn knecht hem weldra zou hebben ingehaald.

Eensklaps echter wilde zijn paard niet verder; de vrijheer, denkende dat het dier bevreesd was geworden voor de takkebossen en boomen welke op den weg lagen, zette het aan; doch het paard was noch met de sporen noch met de zweep vooruit te krijgen. Juist had Von Grünbach zijn schuimend paard eenige passen doen achterwaarts gaan om het met geweld over een omgeworpen boom te drijven, toen een zwaar schot uit eene buks weerklonk. Op 't zelfde oogenblik steigerde het paard, wierp zijn bereider af en holde in wilde vaart over de hindernis de Enschtsche baan in.

De vrijheer had den tijd niet om tot bezinning te komen, toen twee schurken van uit het lage hout langs den breeden weg te voorschijn sprongen met pistool en

mes in de hand, onder den kreet: „Uw geld of uw leven!”

Dat was te veel voor een Duitsch officier en onder den uitroep: „Dat nooit; geen van beiden,” vloog zijn rapier uit de schede, stelde de edelman zich in positie, zoodat hij in den rug door een boom gedekt was en weerde met vreeselijke slagen de roovers af. Twee houwen had hij den kleinsten maar behendigsten bandiet toegebracht, toen de andere zag dat zij den dapperen soldaat niet zouden overmeesteren en hij zijn pistool op den vorst aanlegde. Hij trok af, doch het weigerde; waarschijnlijk was het kruit op de pan vochtig geworden.

Op 't zelfde oogenblik hoorde men de doffe slagen van een galopperend paard. Een juichkreet sloeg den steeds strijdenden edelman uit de borst, want hij herkende zijn bediende die met het pistool in de vuist toesnelde.

„Verloren spel”, schreeuwden de roovers, en wilden in het dichte bosch vluchten, doch niet tijdig genoeg, want de bediende had een schot gelost en een pijnlijke kreet bewees dat ook de andere bandiet getroffen was. De hulp kwam hoog tijd; de krachten van den vorst waren uitgeput. In de hitte van het gevecht had hij niet bemerkt, dat de lafhartige aanvaller hem met een schampschot aan den schouder had verwond en stroomen bloeds zijn keurig wambuis en zijne licht-gekleurde lederen broek hadden bevekt.

Weldra kwam de geheele stoet van den Prins terug, want zoodra de ruiters het voorthollende paard van den edelman, zonder berijder, hadden gevangen, twijfelden zij er niet aan of er moest een ongeluk hebben plaats gehad.

Vrijheer von Grünbach zat op het gras tegen een boom, terwijl zijn bediende de wonde met water afwiesch en trachtte het bloed te stelpen. De woede en verontwaardiging over den laffen aanval was algemeen. Aan-

stonds beval Prins Willem een drietal officieren te paard te stijgen om den drossaert en de schepenen kennis te geven van het gebeurde, ten einde maatregelen zouden genomen worden om de moordenaars in handen te krijgen.

De Duitsche edelman weigerde gebruik te maken van de draagbaar die men in allerijl uit takkebossen had vervaardigd, steeg met behulp van zijne dienaren te paard en langzaam reed de stoet op Tilburg aan, want van zijn uitstapje naar Helvoirt had de Prins thans afgezien.

Men begrijpt welke ontsteltenis in het Raadhuis heerschte. De schepenen waren terecht bevreesd voor het ongenoegen van den Prins, want vooral waren de placaten van de HoogMogende Staten gericht tegen de landloopers, dieven en moordenaars, die in de zuidelijke Provinciën rondzwierven en de Prins kon gaan denken, dat het bestuur van Tilburg niet gewaakt had om de bepalingen dier placaten uit te voeren. Tot overmaat van smart werd nog kennis gegeven van een inbraak met diefstal gepleegd te Nieuwkerk en te Baarle Hertog waarvoor men dezelfde daders hield die te Korvel hadden gestolen en later den Vrijheer aangerand.

Alle middelen moesten dus beraamd worden om den Prins te verzoenen en op 't oogenblik dat de hofstoet vóór het Raadhuis verscheen, waren reeds boden naar alle „capitainen” der verschillende wijken vertrokken, met den last, om met 5, 10 of 25 manschappen, ieder voorzien van een snaphaan en „vijff schoten scherp”, in elke wijk een onderzoek in te stellen naar de vluchtelingen. De prins betoonde zijne tevredenheid over de genomen maatregelen en beval dat een aantal zijner manschappen iederen wijkmeester zouden volgen om de jacht op de roovers te vergemakkelijken.

Des avonds kwam de eene „capitein” na den anderen met ledige handen terug en de schrik sloeg den armen schepenen reeds om het hart, totdat eindelijk de „capitains” van de Veldhoven en Kerk opdaagden, met zich voerende een gewond manspersoon en twee vrouwen.

Uit de proces-stukken blijkt, dat

„de eene van die vrouwpersonen voorgaff genaamd te zijn Anna Marie Moltchens, een pruysisch onder-officiers-dogter van 't Regiment van Kalkstein, getrouwt met Peter Voermans, geweesene soldaat onder 't zelve Regiment, dat die van daar was gedeserteerd, oud omtrent drie à vier en twintig jaaren; En de andere Anna Margriet Ebelingh, geboortig van Keulen, een soldatekind, oud so sy zeyde, neegentien à twintig jaaren; dat welhaast ontdekt werd dat de voorszegde twee vrouwspersonen en de manspersoon, genaamd Gerrit Bartels, alias (bijnaam) Geertje de Vlug, oud vijf en veertig jaaren, behoorden tot de althans swervende pernicieuse bende vagebonden, landloopers, dieven, roovers en moordenaars, en dat eerstgemelde bij de bende bekend was als Anne Mie uit het Gulikerland, vrouw van Peter van Aken, alia de Spitskop, althans gedetineerde te Breda en de tweede onder de naam van Anna Margriet, alias de Kruykestop; dat deze nadien bekend heeft te zijn Anna Margriet Waits.” Voorts bleek dat Gerrit Bartels was een beruchte inbreker, die reeds herhaalde malen gearresteerd, veroordeeld, gegeeseld en gevangen gezet was geworden, doch dat hij telkens was „geauffugeert”, ontvlucht, zoodat hij daarom den bijnaam had gekregen van Geertje de Vlug.

Van den gezel van Bartels, — want uit de sabelhouwen welke dezen waren toegebracht bleek duidelijk dat hij een der aanranders van Von Grünbach was —, heeft men in de eerste dagen niets meer vernomen;

Bartels zeide dat hij hem bij zijne vlucht had achtergelaten.

Nadat deze gevangenneming ruchtbaar was geworden stroomden verschillende officieren en ook de Prins naar het Raadhuis. Tegelijkertijd had men ook den wever de Rademaker uit de woning, tevens gevangenis, van den vorster Otto van Dijk gehaald om hem een verhoor te doen ondergaan.

Zoodra de beide mannelijke gevangenen in hetzelfde vertrek waren, ging voor de aanwezigen een licht op: Rademaker en de bandiet Bartels waren van dezelfde houding en droegen een bruinen spitsen baard; klaarblijkelijk hadden de aanbengers zich in den persoon vergist. Ook maakte Gerrit Bartels er geen bezwaar meer uit om te bekennen, dat hij voor eenigen tijd te Korvel had ingebroken en hij zich in den bewusten nacht met de gestolen voorwerpen naar de Rauwbraken had begeven.

Aanstands zond de Prins den bode Drexler naar de woning van den wever De Rademaker, om aan de vrouw en de dochter de blijde boodschap te brengen en haar bij zich te ontbieden. Deze konden nauwlijks hunne ooren gelooven toen de Prins haar zeide, dat haar echtgenoot en vader vrij was, doch dat hij nog tot morgen in de woning van den vorster zou moeten verblijven, om reden dat nog eenige formaliteiten te vervullen waren.

Om het uitgestane leed der vrouwen eenigszins te verzachten, wilde de Prins haar eene beurs met goudgeld schenken, doch zij weigerden die aan te nemen, zeggende, dat zij thans volkomen gelukkig waren. Eindelijk slaagde de Prins er in, die gift door de dochter te doen aanvaarden voor haar bruidschat, omdat, zooals de Prins

het uitdrukte: hij wel kon begrijpen, dat zulke brave dochter onder de Tilburgers gezocht zoude zijn.

Toen de Prins des anderen daags aan het hoofd zijner troepen Tilburg verliet, en naar 's Bosch vertrok bracht de geheele Noordhoek met De Rademaker en zijn gezin hem nog eene ovatie, en lang was de Stadhouder uit het gezicht, toen nog de kreet weerklonk: „Leve de edele Prins, leve onze weldoener!”

Weldra nam de procedure tegen de drie gevangenen Geertje Bartels, Anna Maria Moltchens en Anna Margriet Wayts, of Waitz of Waytz een aanvang.

De eerstgenoemde, waarschijnlijk rekenende op zijn vlugheid, had niet gearzeld aanstonds zijne medeplichtigheid te bekennen aan de diefstallen te Nieuwkerk, Baarle-Hertog en Korvel en aan den verraderlijken aanslag op het leven van den Duitschen officier.

Voor de twee vrouwen moest echter de scherp-rechter Mr. David Kleijn uit 's Bosch overkomen om haar doer middel van de pijnbank een bekentenis te ontlokken. Reeds bij het verschijnen van den gevreesden man en bij het voorbrengen der martel-werktuigen, beving haar de schrik, zoodat ook zij verklaarde tot de gruwzame dieven en moordenaars te behooren, die sinds geruimen tijd Brabant, Luik en het land van Munster onveilig hadden gemaakt.

Uit een verzoekschrift door het Bestuur der Heerlijkheid gericht aan de Edelmogende Heeren Raden van State der vereenigde Nederlanden, waarbij dat bestuur verzoekt om de „premie van apprehensie”, ad f 200 en „soulaas” in de kosten van executie te bekomen, blijkt het volgende:

„Dat de voorsz. vrouwspersoonen met considerabel veel kosten en moeijte, so door het inwinnen van een menigte bewijzen, het doen confronteëren van deselve teegens vele getuijgens uijt Braband; alsmeede teegens andere van die bende elders (te 's Bosch, Breda enz.) gedetineerd, het sooverre heeft gebracht, dat de eerst-gemelde van de voorz. twee vrouwspersoonen heeft bekend, dat zij zig seedert eenigen tijd heeft geassocieert en omgesworven met de althans fameuse bende landlopers, gauwdieven en rovers en dat zij onder de voorsz. bende is geweest de vrouw van Pieter van Aken, alias de Spitskop. En de tweede gedetineerde dat zij bij dezelve bende bekend was met de toenaam van de Kruykestop en voorts met dat gevolg dat de voorsz. beyde vrouwspersoonen door de tweede supplianten (in het rekwest) op praeadvies van twee onpartijdige rechtgeleerdens binnen de stad' 's Bosch bij vonnis van den 15 Februari 1767 zijn gecondemneert om aan een paal geworgt te worden en welk vonnis op 26 Februari daaraanvolgende aan de gecondemneerde Moltchens ter executie is gebragt”.....

Een der vele redenen, waarom het zoo langentijd duurde eer deze uitspraak bekend werd, was, dat de beschuldigten van de eene gemeente naar de andere vervoerd werden, tot opsporing van de goederen die zij gestolen en op verschillende plaatsen verborgen hadden, en dat zij moesten geconfronteerd worden met andere leden der dievenbende, en met de personen bij wie inbraak was gepleegd.

Eene andere reden was, dat Anna Maria Moltchens in de gevangenis het leven schonk aan een kind. Het bestuur der heerlijkheid liet aan de gevangene vragen in welke religie zij den jongen wilde gedoopt en opgevoed zien, waarop zij verklaarde dat het haar volkomen on-

verschillig was. De schepenen lieten het alzo in de Protestantsche kerk doopen en besteedden het uit bij de Wed. Van Besouw voor f 40 's jaars.

(Gedurende meer dan 20 jaren werden die onkosten door de heerlijkheid betaald).

Het zal menigeen wel verwonderd hebben dat in het aangehaalde rekwest geen melding wordt gemaakt van de veroordeeling van Geertje Bartels, alias de Vlug, doch men zal dat gemakkelijk begrijpen als men weet dat die beruchte dief — zijn bijnaam van „de Vlug” in eere willende houden — reeds eenige weken bevorens uit de woning van den vorster Otto van Dijk (welke tevens tot voorloopige gevangenis diende) ontvlucht was. Terwijl de geheele heerlijkheid in rep en roer verkeerde om den ontsnapte op te sporen, verbleef Bartels zeer kalm verscholen in de kom der plaats, om de gelegenheid te hebben ook de beide vrouwspersonen te doen ontvluchten. Deze waren echter onmiddelijk naar het hok op den gemeentetoren overgebracht. Doch ook dit was voor de Vlug geen bezwaar. In den avond van den dag waarop het vonnis was uitgesproken, volgde hij den zoon van den vorster Van Dijk op den voet toen deze den gevangenen het avondeten ging brengen, trad de openstaande deur, op welker buitenzijde de sleutel was blijven steken, binnen en liet zich aldus insluiten. Zoodra de jongen zich verwijderd had, klom hij de trap op en arbeidde den ganschen nacht door om eene zware plank uit te breken, zoodat de opening op den trap uitkwam.

De eene gevangene, Anna Maria Moltchens, lag bewusteloos in het hok, zoozeer had haar de tijding van het vonnis aangegrepen. Alle middelen werden beproefd

om haar levensgeesten op te wekken, doch de Vlug en zijne gezellin slaagden daarin niet. Zoodra de morgen aanbrak lieten zij haar voor dood liggen; bevestigden de plank zoo goed mogelijk op de vroegere plaats opdat de jonge of oude Van Dijk geen argwaan zouden opvatten, wanneer zij hun morgenbezoek bij de gevangenen zouden brengen. Daarna daalden beiden de trap af en verborgen zich beneden in een opening, zoodat de duisternis belette dat de voorbijgangers hen zagen. Ongeveer een kwartier uurs hadden zij daar doorgebracht of de jonge Van Dijk opende de deur en slofte met zijne eetbakken de trap op. Nauwelijks was hij de eerste wenteling voorbij of de dieven traden uit hun schuilhoek openen de deur, die slechts met een klink gesloten was en draaiden aan de buitenzijde het slot om, waarna Bartels den sleutel bij zich stak.

Buiten gekomen gingen beide ex-gevangenen ieder een verschillenden weg op en dank zij het vroege morgenuur bevonden zij zich weldra buiten de gemeente.

Alle nasporingen waren weder vergeefs; tot Bergenopzoom, Ravenstein en Maastricht werden boden gezonden, die zonder resultaat verkregen te hebben, terugkeerden. Zooals wij later zullen zien hadden zij bijtijds de grenzen kunnen overschrijden.

Het vonnis van de inmiddels herstelde gevangene zou reeds den 28 Februari volgende op de uitspraak, ten uitvoer worden gelegd.

's Avonds te voren reed de timmerman, die gewoonlijk voor de heerlijkheid werkte, naar het zoogenaamde Galgeveld om het schavot te repareeren, het naar den Heuvel te vervoeren alwaar het met den worgpaal werd opgesteld.

(Met juistheid zou ik niet kunnen opgeven waar het Galgeveld was gelegen. Na het raadplegen van

verschillende oude kaarten ben ik evenwel tot de meening gekomen, dat dit eene vlakte was tusschen houtgewas en dicht bij de oude baan van het Laar naar Riel, en thans links van den tegenwoordigen steenweg naar Goirle, ongeveer halverwege van Tilburg tot de eerstgenoemde gemeente. De oude kaart van Jacobus Zijnen van 1765 en de kadastrale benaming geven aldaar nog aan: het Galgeveld en de Galgestraat.)

Des morgens zetten de „capitains” der verschillende wijken met hunne „gecommandeerde” manschappen het plein de Heuvel af, en binnen een uur tijds was aan de menschelijke gerechtigheid voldaan. Het lichaam bleef den ganschen dag tentoongesteld en des avonds „van den Heuvel naar het buijtengerecht op het Galgeveld getransporteerd”, alwaar het werd begraven.

Drie maanden later werd Gerrit Bartels in Duitschland (te Thorn) gevangen genomen, alwaar hij weder een moord had begaan, doch thans voor de laatste maal. Dit blijkt uit een schrijven aan het bestuur dier stad aan dat van Tilburg, waarbij om inlichtingen omtrent dien bandiet gevraagd werden. Het bestuur van Tilburg haastte zich om Bartels op te vorderen, ten einde nog de premie op de executie gesteld, te kunnen innen, daar het voor de terechtstelling van Anna Maria Moltchens slechts f 100 soulaas of toelage had ontvangen, terwijl de kosten meer dan f 1000 beliepen waarvan $\frac{5}{6}$ ten laste van Tilburg en $\frac{1}{6}$ ten laste van Goirle kwamen.

(Aan Otto van Dijk, vorster, voor onderhoud der gevangenen f 470; voor schoonhouden der gevangenis f 33; aan Mr. David Kleijn, scherprechter te 's Bosch voor het appliceeren van het scherp examen f 47.5 stuivers; voor het executeeren der gevangenen Moltchens f 60.5

stuijvers; voor het stellen van het schavot enz. f 41; aan de capitains „wegens gedane assistentie” bij de terechtstelling f 64; voorts werden nog honderden uitgaven in rekening gebracht, wegens verschotten van zegels, verteringen, wagen- en karrenvrachten, adviezen van advocaten, briefporten, maken van nieuwe boeien, ketens, sloten enz.)

Het Bestuur van Thorn moest echter weigeren aan die aanvraag te voldoen, daar enkele weken later Gerrit Bartels op het marktplein te Thorn werd opgehangen.

De andere gevangene Anna Margriet Ebeling of Waitz, uit Duitschland in de Meijerij teruggekeerd, werd gearresteerd en bracht hare verdere dagen in de gevangenis te 's Bosch door.

Ofschoon de vaste patrouilles door de wijkmeesters voortaan geregeld werden gehouden en menig landlooper, dief of moordenaar werd gearresteerd of opgehangen, gelukte het toch niet de dievenbenden, die steeds versterkt werden door gedeserteerde Duitsche soldaten en losgebroke gevangenen, geheel uit te roeien. Eerst ten tijde van Napoleon I werd aan de rooverijen een einde gemaakt.

VI.

Een beroemd Tilburger als Schilder.

GERARDUS VAN SPAENDONCK was de zoon van JOHANNES ANTONIUS VAN SPAENDONCK en THERESIA COUWENBERGH en werd geboren te Tilburg, den 23 Maart 1746.

Hij ontving zijne eerste opleiding in zijn vaderland en legde zich later op de schilderkunst, het fijne genre toe. Vóór de Fransche revolutie begon hij zich te onderscheiden bij de tentoonstellingen in het Louvre en werd weldra gerangschikt onder de leden van de oude academie voor de schilderkunst. VAN SPAENDONCK beklom een zoo hooge trap van volmaaktheid in de schilderkunst van bloemen, dat hij waardig geacht werd om tot professor d'iconographie (model-schilder en beschrijver van bloemen) benoemd te worden aan den plantentuin, hetgeen ook geschiedde; later, den 6 December 1795, werd hij lid van het Instituut. Men heeft een schoone collectie bloemen, welke door hem naar de natuur geschilderd waren, in een prachtwerk verzameld en een groot aantal zeer bekwame leerlingen hebben hunne vorming aan hem te danken. De Fransche museums en kunstkabinetten zijn met eene menigte van zijne meesterstukken versierd en verrijkt. Deze beroemde kunstenaar werd weldra gedecoreerd met het kruis van Legioen van eer. Den 5 April 1822 had hij een schildercursus geopend, maar reeds vier dagen later werd hij genoodzaakt dien te onderbreken, tengevolge van eene ziekte, die hem eensklaps aangreep en in den nacht van den 11n der opvolgende maand van het jaar XI der Fransche republiek, ten grave sleepte.

Eene treffende lijkrede werd uitgesproken door den heer Cuvier, in naam der professoren van het museum

van natuurlijke historie en eene door den heer Quatrième de Quincy, vast-aangesteld secretaris van de academie der schoone kunsten.

„De waardige en niet genoeg te betreuren kunstbroeder”, riep de Heer Q. de Quincy uit, „wien wij thans een laatste vaarwel toeroepen, was, zooals gij weet een dier veroveringen op een naburig land, waarop de Fransche kunst sinds geruimen tijd groot ging, op een land waar de natuur een bijzondere school had in het leven geroepen van eene soort van schilderkunst die zoo innig verbonden is met de kennis en de studie van het plantenrijk.

De werken van den heer G. van Spaendonck wiens naam immer zal genoemd worden, na dien van den grooten Van Huysen, hebben de grens aangewezen welke de schilderkunst der bloemen nooit zal kunnen overschrijden.”

Hij overleed te Parijs den 11 Mei 1822.

VII.

Een Gemeente-ontvanger in deficit.

Sinds 1714 waren de financiën van den gemeente-ontvanger Allart Loiting in de war. (Reeds in 1719 was hij 4300 gld ten achteren). Na herhaalde malen gesommeerd te zijn stelde hij eindelijk een borg, doch zijne zaken werden er niet beter op. Zijne schulden werden grooter, hij was nalatig in het invorderen van de gemeentegelden, de rekeningen over de vorige jaren werden door hem niet ingezonden enz.

Eindelijk gingen Drossaart en schepenen tot het laatste middel over :

Alsoo de heer Allart Loiting ontfanger der gemeentenslasten over Tilborg inne mora en te gebreken blyft 's Lants comptoir wegens de agsterstallige verponding, oortjensgeld ende vyfde verhooging, alsmede de intressen der capitalen staende ten laste van 't Corpus van Tilborg voornoemt prompt te betalen (niettegenstaende daertoe veelmaals inderminneren is aangemaent) egter nog bevindt dat de intressen niet alleen van den gepasseerden jare, maer ook nog vele van verschyde jaren onbetaelt en ten agteren staen, door welcke naerlatigheid de gemeente niet alleen buyten credit; maer ook in seer veel kosten en ongelegenheden is geraeckt, doordat velen luyden hare capitalen daerom hebben opgeseyt en doen schieten; en nog dagelijx van meer werden gedriegt gedaen te worden: alsmede dat den heer ontfanger Vrijbergen hem ontfanger Loiting op den 17e deser maent naer gedane sommatie en renovatie en heeft doen executeeren voor eene somme van 3762 gulden voor de verponding nog bij hem wegens den jare 1719 verschult en tot dien eynde heeft versogt aenwysinge

van goederen zoo meuble als andere, waer op hij hr ontfanger Loiting heeft verclaert geen goed te hebben, als alleen een cabinetje of lessenaer, twee ryscoffers, en de 't gene 't synen lyve behoorde; en de verdere meuble daer in huys synde, zyne moeder toe te behoren soodat den deurwaerder sonder tot voldoeninge van dito somme konden executeren, wederom heeft moeten ver-trecken en want dito heer ontfanger Vrijbergen de regenten tot voldoeninge van dien nu noch per resta voor eene somme van 2743 gulden heeft doen sommeren om te voldoen binnen drie dagen op pene van renovatie en dan te gemoet sien dat deselve verders staet te procederen ende eene gyseling ofte andersints daerover te executeeren: alsmede voor de verponding en vijfde verhoging etc. over den geheele jare 1720 monterende ook nog eene somme van gld. 12.343:5:0 waertoe alberyts ook bennen door hem deurwaerder voornoemt gesommeert tot opgeven van de collecteur en voldoening met de costen van dien, volgens de acte van sommatie daarvan synde de dato 17 dezer maent alsmede dat hy heer Allard Loiting ook niet en vigileert om de lasten ordentelyk en op syn tyd te innen waerdoor de personeele sons principaelyk komt te vervallen en vermindert door 't inmiddels sterven en wegtrecken der menschen, alles tot seer grootē schade ende ruïne der gemeente; soodat hier spoedig in dient versien.

Oorsaeke waaromme soo wert door de heeren Drossaert ende schepenen der voornoemde heerlijkheit de Vorster alhier gelast sig te vervoegen aen den voornoemden heer ontfanger Loiting, ende hem dese insinuatie ten eijnde dat bij hem de wandevoiren promptelyk worden herstelt, de voors. sommen ten comptoire der verpondinge voldoen, ende de veragterde intressen bijbetaelt, ende dan sijne Loquaters in de reeckeninge

ter Secretarije alhier komen suijsveren, ende want men bevint dat dito heer Allard Loiting met de boeken van den jare 1720 nog meer onder hem heeft als 23000 gulden dat nog securiteit der gemeente sal hebben te stellen boven sijne alrede geïnterponeerde borgtogt voor eene somme van 10000 gulden, ende sulx alles bij hem te effectuieren uiterlijk binnen veertien dagen naer insinuatie deses, of dat bij naerlatighijt van d'een oft d'ander sullen genoodsaekt sijn bij verdere regtsvordering hem daertoe te constringeren, ende de boeken over desen lopende jare 1721 inmiddels niet meer ter hant te sullen doen stellen, maer deselve ten laste van hem heer ontfanger Loiting en sijne Borge public en voor alle man-ten minste aennemende te sullen besteden, om gecollecteert ende gedistribueert te worden soo des behoort, protesterende wel expresselijk van alle de costen, de schaden, alrede de gemeente deswegens overkomen, als die nog daerover soude komen te gerijsen, soo van 't meer costende collect.-geldt als andere oncosten regtsvorderingende ende schaden om die alle op hem heer ontfanger Loiting en sijne borge te verhalen als te raden.

Dit gedaen levert copie en relateert U wedervaren alles op behoorlijk segel en gerequireerde forme en sal van dese insinuatie ook geregtelijk kennisse werden gegeven met overleveringe van copie aen heer Reynier Plenius, omme te dienen tot derselver narigt; Actum in volle Collegie den 29 April 1721.

Den 4 Juni 1721 werd ten raadhuize „public en de voor alle man aen de minste aennemers besteed de ontfanckboecken der ordinare verponding ende vijfde verhooging mitsgaders de boeck van de ordinare personele sittingsen, alle over Tilborg voor den loopende jare 1721 om gecollecteert ende gedistribueert te worden soo des behoort”.

Als aannemer deed zich op de heer Christiaan de Roy, procureur alhier, die verklaarde met ontvanger Loiting overeengekomen te zijn, over de reëele en personeele ontvangboeken om die voor 1721 te becollecteeren en verzocht dat daarvan eene acte of contract van aanneming te mogen passeeren, waarop drossaart en schepenen zich hebben begeven naar den ontvanger en daar gepasseerd een acte van besteding en aanneming der boeken tusschen de Roy en Loiting; bovendien werd verleden eene acte van borgtocht ten behoeve van de gemeente, en werd de Roy tot collecteur aangesteld.

Dit geschiedde zooals wij meldden op 4 Juni en denzelfden dag overleed de ontvanger Loiting. Waaraan dit plotseling overlijden is toe te schrijven meldt de historie niet, doch gegronde vermoedens bestaan dat hij een einde aan zijn leven heeft gemaakt.

Den 5 Juni maakten de drossaart en schepenen een inventaris op van de stukken en werd alles verzegeld, terwijl de heeren R. Plenius en de predikant Everhart Sarding te Haarlem, Andries- en Willem van der Burght voor zooverre deze waren borg gebleven, het ontbrekende konden aanzuiveren.

Eenigen tijd later werd nog aangesproken Johan Staekenburg, collecteur van de halve verpondingen over Tilburg, voor een bedrag van circa f 6000 en werden diens vaste en roerende goederen publiek verkocht, om uit de opbrengst zijn te kort te verhalen.

Zoo werd deze zaak beëindigd, doch nog vele jaren later gevoelden de gemeente-finantiën den terugslag van dat wanbeheer.

VIII.

De Schoolmeester in de XVIII^{de} eeuw.

Nadat de Staatschen na de inneming van 's Bosch in 1629 een vasten voet hadden gekregen in Noord-Brabant, volgde langzamerhand de verdrukking der Katholieken in deze streken; een verdrukking zóó zwaar dat ieder hunner van de bediening van openbare ambten werd uitgesloten.

Dit ging zóó ver, dat geen vorster (deurwaarder der gemeente) noch procureur, noch schoolmeester, noch afhanger werd aangesteld, die niet de sprekende bewijzen kon vertoonen van te zijn lidmaat van de „eenige, ware gereformeerde religie.”

Wil men eenige voorbeelden?

Den 30 Juli 1719 was door den rentmeester der Heerlijkheid tot tijdelijk afhanger bij publieke verkoo-
pingen benoemd zekere Johan van Leeuwen, een katho-
liek; doch de drossaart verklaarde moeilijkheid te maken
om hem te installeeren, uithoofde dat dit strijdig was
tegen de placaten van het land.

Den 7 Augustus 1719 werd door drossaart en
schepenen besloten om den Heer der Heerlijkheid van
Tilborg en Goirle, Willem, prins van Hessen, in over-
weging te geven: dat nu een lange reeks van jaren
herwaarts geen katholieke pausgezinde in eenige publieke
bediening in deze heerlijkheid was geweest of gedoogd
geworden.

(Volgens het *Meierijsch Memorieboek* telde Tilburg
in 1785 circa 8660 katholieken en slechts 226 protestanten.)

De Heer zwichtte voor deze redeneering en stelde
een ander persoon aan. De aspirant-afhanger had er

slechts bij gewonnen, dat bij hem des avonds de glasruiten werden verbrijzeld. Om eerlijk te zijn moet echter gezegd worden, dat het bestuur van Tilborg aan Van Leeuwen schadeloosstelling heeft gegeven.

De schoolmeester Anthony Cop en de procureur Joh. Smits werden aangesteld, onder meer uit overweging dat beiden lidmaten waren van de „ware gereformeerde religie.”

Zoodanige voorbeelden zouden zeer te vermenigvuldigen zijn, doch daar dit genoegzaam bekend wordt geacht, willen we ons met onze historie bezig houden.

In het jaar 1753 was de schoolmeester van den Heikant, Anthony Cop, bovengenoemd, overleden en moest voor hem een opvolger gevonden worden. 't Ging toen niet als in onze dagen en slechts twee sollicitanten meldden zich aan.

Nu zou gemakkelijk keus gemaakt zijn, maar iets onverwachts deed zich voor, nl. dat de Heer der Heerlijkheid op het recht tot benoeming aanspraak maakte, (en dit op aandringen van den na te melden presidentschepen, die een post voor zich zelve of een beschermeling begeerde) waartoe hij evenals zijn voorganger Josephus Bonaventura de Grobbendonck in 1688 gerechtigd zou zijn.

Wij zullen den strijd tusschen den Heer met den president-schepen Vlaardingerwoud eenerzijds en de schepenen van Tilborg en Goirle anderzijds volgen uit de officieele bescheiden, echter voor den eenvoudigen lezer in meer verstaanbare taal gebracht.

In de vergadering van 16 Juni 1753 is door den Heer president Vlaardingerwoud aanspraak gemaakt, zeggende den Heeren altijd plezier gedaan te hebben en dat hij derhalve verzocht, dat de Heeren hem de

Eyckmeestersplaats geliefden te offereeren, waarop door alle de verdere Heeren, except de schepen Conradi werd gezegd: als het in de Regeering zoude blijven dat zij het voor haar zelve dan ook verzochten, waarop de Heer president Vlaardingerwoud zich heel misnoegd toonende en uitlatende, een tweede propositie deed, of zich de Heeren dan niet zoude willen differeeren aan den persoon dien hij zoude komen te noemen en voor te stellen, waarop tot antwoord wierd gegeven, dat dan niet schepenen of het Collegie, maar de president de vergever zouden zijn, en dat aan een persoon die zij niet wisten wie; daarop zeide de Heer President Vlaardingerwoud op een meesterachtige en bitse wijze: „dan zal er vandaag niet gedisponeert worden”, waarbij het is gebleven, en geene verkiezing of aanstelling is geschied.

In de vergadering van 23 Juni 1753 protesteert de heer president om de vacante eijk- en schoolmeestersplaats te vergeven zonder voorkennis van zijn Hoogheijt den Landgrave van Hessen, Heere van Tilborg en Goirle.

De verdere presente Heeren protesteeren tegen alle infractie van hunne rechten en die hunne voorzaten hebben gehad om desaangaande te doen als te rade.

Den 25 dito werd daarvan simpel copie gegeven aan den president Vlaardingerwoud.

Ongeveer eene maand later belegde de heer en mr. Jacob Vlaardingerwoud, president loco-praetoris, eene buitengewone vergadering welke werd bijgewoond door de heeren president van Asten, Conradi, en Maus, schepenen, en E. Roessing, gezworen clerck van den secretaris.

Door voornoemden heer president werd vertoond de ontvangen Commissie van zijne Doorluchtige Hoog-

heijt den Landgrave van Hessen , Heere der Heerlijckheijt van Tilborg en Goirle etc etc. bij welke Commissie Bernard Verduijn wordt aangesteld als Eijck- en keurmeester van Tilborg en Goirle en gevraagd of de presente Heeren wilden assisteeren tot afneming van den eed welke hem gelast is door zijne Hoogheijt aan Bernard Verduyn af te nemen, als aangesteld eijck- en keurmeester. De presente Heeren hebben daarop tot antwoord gegeven, „dat zij deze Commissie hebben gesien en gelezen en vermits de vergadering niet ten vollen of compleet is, en Heeren schepenen van Goirle niet geciteert zijn, vooralsnog tot het afnemen en staven van dien eed niet te kunnen assisteeren”.

Een nieuwe vergadering werd dus uitgeschreven door vcorn. heer president den 10 Juli 1753 des namiddags, waarin de meeste leden tegenwoordig waren.

De Heeren schepenen present zijnde, hebben daarop geantwoord, „dat den Heere præident nog niet geheugden in de vergadering van Heeren schepenen zonder den dag precies te weten, geprotesteerd te hebben tegen alle aanstellingen van eenen eijck- of keurmeester, sonder kennisse van zijn doorlugtige Hoogheijd den Heere dezer heerlijkheid en dat toenmaals in dito vergadering bij de presente leden ook was geprotesteert tegen alle infractie van hun oude rechten, waarbij de presente Heeren alsnog persisteren en dat zij daarover verders zullen adresseeren, daar en zoo als te raden zullen werden, en dat zij derhalve voor als nog niet kunnen overgaan om over de versogte staving van eet te staan”.

Daarna zeide de president „door sijn Hoogheijt den Landgrave van Hessen Heer dezer Heerlijckheden van Tilborg en Goirle te zijn gelast, aan de heeren van de magistraat te zeggen, en te declareeren uijt naam van

zijne doorluchtige Hoogheijt, dat zijn Hoogheijt op alle wijze bedacht is om zijn zal, deszelfs seigneurale rechten en praerogativen tegen de magistraat te souteneeren, in welken naam de president bij continuatie formelement protesteert tegen al 't geen eenigsints zoude kunnen aanloopen, om dezelve zijn Doorl. Hoogheijds seigneurale rechten en praerogatieven in het allerminste te obsteeren en wel principalijck protesteert in deze aangelegde vergadering tegen de inobedientie van zijn doorl. Hoogheijds hooge ordere, nogmaals den heeren in consideratie gevende of hier niet aan moest voldaan worden."

Vergadering tot verkiezing van een schoolmeester aan den Heijkant alhier den 14 Juli 1753.

„De president door de heeren der Magistraat in deze vergadering geciteert zijnde te compareeren, en verstaan hebbende te zullen voortgaan en disponeeren over de vacante schoolmeestersplaats aan den Heijkant, zijde, den Heeren bekend te zijn, dat hij president de orders van zijne Hoogheid daaromtrent te kennen gegeven had, en indien der Heeren intentie is, om voort te gaan met de vergeving van de schoolmeestersplaats, hij president dan niet konde in de vergadering blijven zitten, maar daartegen uit naam van zijn Hoogheid den Landgrave van Hessen, Heere dezer Heerlijckheden van Tilborg en Goirle, daartegen formeelijck zoude protesteeren. En is den Heer president daarop immediat opgestaan en uit de vergadering gegaan, zonder het sentiment der presente leden te hooren.

Er is alstoen door de verdere presente Heeren gemaakt de volgende nominatie om daaruit een schoolmeester aan den Heijkant alhier te verkiezen, in plaats van den overleden schoolmeester Anthony Kop en zijn daar opgebracht de volgende personen met name :

Carel van Gennip en Christiaan Verduyn,

dewelke zich bij requeste aan de Heeren president en schepenen alhier hebben geadresseert, om door hun Eerw. daarmede begunstigd te worden, hebbende Carel van de Foellart, zijne requeste terug verzocht, als daar van afsiende.

En is door voornoemde presente Heeren schepenen met eenparigheid van stemmen tot schoolmeester aan den Heykant alhier verkozen, de persoon van Carel van Gennip, thans substituut-schoolmeester te Breugel, wiens goed comportement en bekwaamheid hun Eerw. is gebleken, uit de annexe verklaring aan zijn request gevoegd van Heeren Officier, predikant en Regenten van Breugel en wordt den Secretaris gelast, aan gemelden Carel van Gennip uit te leveren zoodanige commissie als van den overleden schoolmeester Kop is gegeven geweest.

(De bovenstaande verkiezing gecommuniceerd zijnde aan den schepen Roessing, die vermits onpasselijkheid niet in de vergadering had kunnen komen, heeft dezelve geconformeerd.)

De president-schepen Mr. Vlaardingerwoud verzette zich met hand en tand tegen deze aanstelling, zoodat de benoemde zijne nieuwe betrekking niet durfde aanvaarden. Reeds gedurende maanden stond de school van den Heikant ledig en toonden de bewoners hun misnoegen, zoodat op 10 November 1753 bij het bestuur ter vergadering verschenen: Cornelis Schenkers, zetter en mede-capiteijn van den Oost-Heykant en Jan Piter Donders, capiteijn van den West-Heykant," voorbren- gende dat zij nu zoo lange zonder schoolmeester aan den Heykant zijn geweest, dat de naburen zich bij hen daarover beklagen en verzocht hebben te verzoeken, dat er spoedig een ander schoolmeester mocht aangesteld

worden, omdat vele menschen kinderen klein, en anderen geen tijd hebben om ver scholen te gaan, dat te veel verletten met haar ambacht of handwerk, dat ook verscheiden menschen hun kinderen na buiten moeten doen tot nadeel van de gemeente en zij daarom verzoeken dat spoedig daarin mag worden voorzien dat de jeugd haar noodig onderwijs mag bekomen tot bekwaamheid.

De wijkmeesters kregen daarop geen antwoord, waarom de capiteijns van den Oost- en West-Heikant met dien van de Stokhasselt zich ten tweeden male schriftelijk wendden tot Drossaert en schepenen (8 December.)

„Waarop den heer president heeft voorgeslagen aan Heeren schepenen den bekwaamsten persoon van de zich aanbiedende op aggregatie en approbatie van zijn Hoogheid te verkiezen.

„Den vice-president en verdere schepenen zeggen dat den heere president is geciteert geweest tegen den 14 Julij 1753 om tot de verkiezing over te gaan, dat de Heer president als doen uit de vergadering is gegaan en dat door de presente leden is verkozen den persoon van Carel van Gennip, en waarvan aan zijn Hoogheid kennis is gegeven en den Heer president gevraagd zijnde of hij daar in wil accordeeren of dat zij andersints sullen voortgaan, met den zelve in possessie te stellen om alle klagten voor te komen.

„De heer President protesteert dat een verkiezing gemaakt is zonder speciale kennis gekregen te hebben van zijn Doorluchtige Hoogheid, alsmede tegen het verkiezen van eenen schoolmeester zonder aggregatie en approbatie van denselve zijne Doorl. Hoogheid; hij protesteert wijders in naam van zijne Doorl. Hoogheid tegen „alle actens of commissie die sonder aggregatie of approbatie van zijn Doorl. Hoogheit gegeven worden.”

Den Heere president door den vice-president gevraagd zijnde of zij dan niet op het request zouden appointeren zeide, dat hij het zijne gezegd hadt, waarop den vice-president zeide, dan zullen wij er op disponeeren en is de president uijt de vergadering gegaan."

Een derde poging werd aangewend door de bewoners van het noordelijk gedeelte van Tilburg bij het volgende request :

*Aan de Ed. WelEerw. Heeren, mijne
Heeren den President ende Schepenen
der Heerlijckheit Tilborg ende Goirle.*

Geven met alle onderdanigheijt te kennen de ondergeteijkende Capiteijne en setters van den Oost- en West-Heijkant ende Stokhasselt, Heertgangen binnen deese Heerlijckheit Tilborg, hoe dat de respective ingeseetenen van de voorn. heertgangen nu 't sedert den tijt van omtrent seeven maanden, mits doode van Anth. Cop, van haeren ordinairen schoolmeester sijn ontset, en dies de jeugt der goede ingeseetenen van de vereijste onderwijsinge in leezen en schrijven als andersints gepriveert geworden.

Dat zij suppl^{ten} in name en ten versoecken der voors. respective ingeseetenen sig aan UEd. WelEerw. hadden geadresseert gehadt en versogt dat die plaatse wederom doer een bequaem persoon mogte worden gesuppleert, ten fine de gesegde jeugt de vereijste, en immers alle-sints hoognodige onderwijsinge tot haere bequaemheit mogte erlangen, 'tgeene zij hadden verhoopt, dat bij UEd. in consideratie genomen soude werden en het reedelijk versoeck met de aanstellinge van een verdienstelijk en bequaem schoolmeester soude sijn gevolgt gewerden.

Terwijl gesegde langduurige vacatuuren haar ten

uitersten lastig en schadelijk valt, doordien er veele kinderen kleijn, en andere geen tijd hebbende om verre school te gaan als te veel met haar ambagt of handwerk daardoor verlettende; ook dit daardoor zou worden gepraevenieerd, dat verscheijde innegeseetenen haare kinderen tot merkelyk nadeel van de gemeijnte niet buiten dorps behoeven scholen te leggen, om aldaar haere nodige bequaemheijt te gaan zoeken, gelijk eenige daartoe reets genoodsaakt zijn geweest daar de suppl. egter (: onder oitmoedige correctie) vertrouwen dat sij soowel als de verdere ingeseetenen deezer heerlijkheijt contributeeren in de 's jaarlijksche schoolmeesterstractementen.

Om allen 't welcke de innegeseetenen der gesegde heertgangen supplianten dagelijcx komen aansoeken nog andermael bij UEd. WelEerw. aan te houden in 't voorsz. versoek; 't welck zij zijn doende bij deezen zoo keeren sig de suppl. tot UEd. oitmoedig versoekende dat het UEd. goede geliefte zij, omme de voorsz. vacante schoolmeestersplaatse van een ander persoon (: die welke bij UEd. daertoe nuttig en bequaem bevonden sal worden) te voorsien, en daartoe verleenen commissie in forma, ten eijnde de gemelde goed innegeseetenen van den gesegde drukkende last en ongemakken mogen werden ontheeven, hierop verwagtede deselver gratieuse dispositie, ofte andersints, zoo UEd. na equiteit, en ten meesten voordeele der goede innegezeetene sult vinden te behooren. 't Welk doende

(get.) JAN G. MUTSAERS.
 CORN. SCHENKERS.
 JOH. P. DONDEERS,
 LAURENS W. JANSEN, en
 PIETER HENSSEN.
 CORN. BLES, procureur.

Het antwoord daarop luidde :

De Heeren Vice-president ende verdere schepenen op den inhoud deeses gelet, sonder reflexie te nemen op de ongefundeerde protestatiën die den Heere president in deese vergadering heeft gedaan, ordonneeren den Secretaris deser heerlijkheijt om voor Carel van Gennip op te maken en uijt te leveren Commissie in forma, als schoolmeester aan den Heijkant alhier waartoe denselven op den 14 Julij 1753 bij de presente Schepenen is verkoozen, daarbij stellende, dat van de voorsz. verkiesing is kennis gegeven aan zijn Hoogheijt den Heere deser Heerlijkheijt.

Actum in vergadering den 8 Dec. 1753.

(was get.) J. ROESSING, ges. Clercq.

De aanstelling was van den volgenden inhoud :

Wij Vice-president ende Schepenen der Heerlijkheijt van Tilborg, in opmerking genomen hebbende, de supplicatie ons gedaan, door en van wegens Carel van Gennip, substituit-schoolmeester tot Breugel, ten eijndehij mogt werden begunstigt met het vacceerende schoolmeesters-ampt alhier binnen Tilborg ter plaatse aan den Heijkant.

En want den gesejden van Gennip is een Ledemaat van de waare gereformeerde Religie en oertuijgt sijnde van sijne bequaemheijt en goet comportement, ende die vacceerende plaats nootsakelijck met een bequaem persoon dient voorsien tot onderwijsinge van de jeugt.

Soo is 't, dat wij, vice-president ende schepenen voornoemt aanstellen en committeeren gelijk doen mits deesen den voornoemden Carel van Gennip tot het bedienen en waarnemen van 't gemelte schoolmeestersambt aan den Heijkant alhier, waartoe hij bij ons op den 14 Julij 1753 is verkoren, ordonneeren hem dienvolgende

de kerkelijke decipline gewilliglijk te onderwerpen en ook tot voortplanting van de waare gereformeerde Religie alle iver, vigilantie en naarstigheijt aan te wenden om de jeugt daarin te vermanen en onderwijzen, daartoe een stigtelijck leven te leijden, en de kinderen met een goet exempel voorgaan, geen boeken te leeren als die bij de gereformeerde Kerke werden toegestaan, ook goede agt te geeven op de jeugt om die behoorlijk te onderwijzen, leeren en instrueeren in leesen, schrijven en cijfferen ende verder sig in alles gedragen gelijk een getrouw en goet schoolmeester schuldig is te doen, volgens haar Hoog Mog. Reglement, houdende hem alsoo buijten klagten, dat doende ordonneeren een igelijcken den voornoemden Carel van Gennip als schoolmeester te erkennen en respecteeren, ende wert aan hem het ordinaris tractement van honderd vijftig gulden 's jaars, met de ordinaris-emolementen, als zijn predecesseurs hebben gehadt ende genoten, voor 't welck bij schoolmeester ook gehouden is de arme kinderen te leeren en onderwijzen beneffens de vermogene sonder daarvoor iets te vragen.

Ende dit tot wederzeggen toe; Ende is van de verkiesing van voorn. Carel van Gennip kennisse gegeven aan zijne Doorl. Hoogheijt den Heere deser Heerlijckheijt.

Actum den 8 December 1753.

Hebben wij deese met ons gewoon Heerlijckheijtsegel besegelt en door de signatuure van den gesworen Clercq van onsen Secretaris doen onderteekenen.

De bovenstaande verkiesing is bij missieve van Zijn Doorlugtige Hoogheijt den Heere deeser Heerlijckheijt de dato 3 December 1753 *geconformeert*.

Door den Heer van Tilborg werd echter de eijcken keurmeester benoemd, nl. Bernard Verduijn bovengenoemd.

Uit de procedures blijkt dat volgens advies van een advocaat uitgemaakt was, dat de benoeming van een schoolmeester niet behoorde tot de competentie van den Heer der Heerlijkheid, omdat die bediening tegelijkertijd een kerkelijke en politieke was.

Eerst jaren nadien, in 1759, bevestigde de landgraaf den „meester” in zijn ambt, doch reserveerde zich verdere benoemingen. Bij besluit van de Hoog Mog. staten van 23 April 1761 werd het recht van benoeming van een schoolmeester aan den Heer der Heerlijkheid toegewezen.

VIII.

Iets over de Hasseltsche Kapel.

„Colligite fragmenta.....

Ieder Tilburger kent de Hasseltsche kapel.

Wanneer men den kronkelenden straatweg van de Hasselt ten einde is, ontwaart men de kleine, heldere, eenvoudige kapel, welker torentje zoo landelijk tegen het groen der linden afsteekt.

Het gebouw is niet merkwaardig om den stijl. 't Is van eenvoudigen baksteen opgetrokken met cement bedekt; de achterbouw met rieten dak. Het torentje, voorzien van een hel-klinkende klok is een weinig boven het dak verheven. Drie eenvoudige ramen in de zijgevels en twee aan de voorzijde doen het zonnelicht overvloedig binnenstralen. Van binnen is het gebouw, gesteund door enkele pilaren, net beschilderd. In het koor bevindt zich het Maria-altaar met het miraculeus beeld, dat van nabij beschouwd, een machtigen indruk maakt; ter zijde twee kleinere altaren, waarnaast tal van ex-voto's, kruken enz. die daar bewaard worden als teekenen van dankbaarheid voor verkregen gunsten.

Voornamelijk in de Meimaand is de toeloop van geloovigen aldaar zeer groot en vermeerdert nog telken jare, nog meer sedert door de goede zorgen van een van Tilburg's zonen, den WelEerwaarden Heer Fr. de Beer, in de nabijheid van de kapel eene monumentale kerk is verrezen. Moge deze ijverige vereerder van Maria nog eene lange reeks van jaren getuige zijn van de vruchten van zijn arbeid, van den bloei zijner parochie en der bedevaart.

Eenige jaren geleden beloofde ik een onderzoek te zullen instellen naar den oorsprong der kapel. Meermalen werd ik aan die belofte herinnerd, doch tot mijn spijt kon en kan ik daaraan nog niet voldoen. Op verschillende plaatsen, in verschillende archieven, bij tal van personen heb ik inlichtingen ingewonnen maar telkens moest ik onverrichterzake terugkeeren. Ik meende er de pen bij neer te leggen, doch bij later overwegen kwam het mij toch gewenscht voor, dat wat ik gevonden had bijeen te brengen opdat die stukken niet zouden verloren gaan. Mochten anderen nog meer wetenswaardigheden kunnen bekomen, dan zou mettertijd een geheel kunnen gevormd worden. Daarom schreef ik boven deze schets: *Colligite fragmenta ne pereant*, verzamelt die stukken en behoudt ze voor het verloren gaan.

De volks-overlevering zegt, dat in lang vervlogen tijden een „vroom man” (anderen zeggen Vromans) het beeld der H. Maagd aldaar ter plaatse heeft gevonden en daar de kapel heeft gesticht. De naam van Vromans is zeer bekend aan de Hasselt en in vroegere jaren zijn verschillende personen van dien naam „kapelmeester” geweest. Ook de tegenwoordige draagt den naam van **Antonius Vromans**. Omtrent welken tijd de bouw plaats had zegt de overlevering niet.

In het „Meierijsch Memorieboek” wordt gezegd, dat de kapel zou zijn gesticht waarschijnlijk in den tusschentijd, na de verovering van 's Bosch in 1629 en vóór den vrede van Munster in 1648. Het blijkt uit het Diarium van den Bisschop Ophovius, dat in dien tijd de Katholieken somtijds belet waren in de parochiekerk den godsdienst te oefenen, hetgeen zij nogtans konden doen in bijzondere kapellen of bidplaatsen en denkelijk is de Hasseltsche kapel tot dat insigt alsdan gebouwd.

Het is klaarblijkelijk dat die schrijver zich heeft vergist en dat de stichting van vroeger dateert. In het begin der XVIII eeuw scheen er een twist ontstaan te zijn omtrent het recht van voortpoting bij de kapel. In het jaar 1709 werden de oudste lieden uit de Hasselt opgeroepen om te getuigen, dat het recht daartoe aan de kapel behoorde. Onder hen waren twee personen J. C. van Heijst, oud 77 jaren en Willem Marten Fiers oud 79 jaren, die plechtig verklaarden voor het goede recht der kapel, die reeds in hun vroege jeugd bestond.

En in het jaar 1524 verklaarden Herman Cornelis en Jan Peter Hendrikx dat zij de eikenboomen bij de kapel hadden geplant. De kapel bestond dus reeds vóór het jaar 1524.

Het stuk waarop ik doel is (voor zoover leesbaar) van den volgenden inhoud.

Ter instantie van der Heijliggeestmeesters der Cappelle van Onsen Lieve Vrouwe binnen der kercke van Tilborgh compareerden voor ons Daniël Joost Mutsaerts ende Anthonis Adriaen Alewijnszoon, schepenen der voorschreven Heerlijkheit van Tilborgh ende Goirle Jan Corneliszoon van Heijst oud LXXVII tich jaren ende Willem Martin Fiers oud LXXIX tich jaren, Ende hebben beijde solemnelijck geaffirmeert waerachtig te wesen, als dat zij deponenter beijde aan den hertgange van de Hasselt voorschreven zijn gebooren, Ende dat sij oversulcx hier wel ende in 't seecker weten te verclaren dat alsulcke voorhoofft gelegen tusschen den wegh loopende benefens dersegde capelle naar de corte stradte ter seijd onder der weterings geheijten het breewater toebehoorende is derselve Cappelle dewelke voorhoofft alsnu beplant is met eijcke opgaende heijsters, ende dat t selve voorhoofft is gelaeten ende vergunt door Jannis Niclaes Verhoeffen die men noemde Martin met

Heerwigh sijne huijsvrouwe aan de Cappelle voorschreven, verclarende voorts die voorschreven Willem Depondet, dat hij dit voorhoofd heeft sien ende helpen beplanten ten behoeve derselve Cappelle naerdad dit voorhoofd aen de voorschreven Cappelle was gelaeten oft gelegateert ;

Alsoo dat zij deponenter hier wel weten dat den voorschreven Cornelis Jan..... die alsnu proprietaris is der stede van Jannis Claes Verhoeffen voerschreven daertoe 't geen recht actie oft toeseggen, solten voerschreven voerhoofd en is competeerende in eeuwigdom manieren, sonder arglist: Aldus gedaen en gepasseert voor den schepen bourgeschout in den jaer ons Heeren duisent zes hondert ende zestien op den negentiensten dagh der maent van der Meerte mij ondergeteekent aldaer tegenwoordich, *ende was onderteekent* H. de Roij. *In dorso staet noch soo volgt* Int jaer ons Heeren ano duisent vijf hondert en vier en twintig, soo hebben Herman Cornelis en Jan Peter Hendricx die eijcken boommen gesedt of geplant aen die westzijde bij dat breewater als cappellemeesters te dier tijt bij mij Jan Peter Hendricx. Item in 't jaer 1620 soe hebben Jan Peters ende Martin Janssen die heijsters gesedt aen die Cappelle aen die suijde sijde, Capellmeester of tot dier tijt 1620.

Dat dese copije accordeert met zijn principael na gedane collatie aen 't selve, Attesteert den onderget. openbaer notaris Tilborgh resideerende den 29 nov.bris 1709.

J. J. v. LOON, not. publ.

Indien men eenig verband mag brengen tusschen deze aanplanting van boomen en het plaatsen der klok, die nog in den toren aanwezig is, zou de onderstelling grond

kunnen hebben dat de kapel omstreeks het jaar 1500 is gebouwd.

De klok is gegoten in het jaar 1536 en draagt het volgende opschrift :

† Maria * is mijnen Naem *
<hr/>
Jalper * Moer Maechten
<hr/>
mij int jaar ons
<hr/>
Heeren M * CCCCC * XXXVI.
<hr/>

De klok is, volgens opmeting van den geachten kapelmeester den Heer A. Vromans, onder wijd 50 centimeter, boven breed 30 centimeter en diep 45 centim.

Tot aan het jaar 1743 is weinig meer bekend, dan dat de kapel in een zoodanigen staat van verval verkeerde, dat herstelling hoog noodig was. Toen ter tijde behoorde het gebouw aan de gemeente.

Daar echter zonder toestemming van den Raad van State geen herstelling aan kerkgebouwen mocht geschieden zonden de Drossaert en schepenen een adres op, zooals hier volgt met het antwoord dat hun op hun verzoek gewerd.

*Aan de Ed. mo. Heeren Raden van Staten
der vereenigde Nederlanden:*

Geven inne alle onderdanigheijt te kennen den Drossaert en de Schepenen der Heerlijkheijt van Tilborg, quartiere van Oosterwijck, Meijereije van 's Bosch.

Hoe dat onder de Heerlijkheijt van Tilborg is staande een Capelletie met een toorentie, waarin een horologie en klokkeslag is omtrent drie quartier vers van de groote kerck op den geheugte genaamd de Hasselt, welke klack door de verre uitgestrecktheijt des

Dorps van seer veel gemack en nut is en ook in voorvallen van brant off andersints het tredcke van die klock seer nootsakelijck.

En daar omme dat horologie en klockje ten dien opsigte altijd is onderhouden en gerepareert door de gemeente, Ende nu het toorentie door de tijt zeer bouwvallig is geworden ende het capelletie dackeloos en seer slegt in sijn mueren soodanig dat 't genoegsaam op 't omvallen staat, en te gelijk dan het toorentie meede omver moet vallen het geene door 't Capelletie noch ondersteunt wort, En alsoo de regenten naar occulaire inspectie een concept daar van hebben gekregen van dat men het Toorentie en Cappelle soude van wege de gemeente kunnen repareren en optimmeren tot een wolle weverswoonhuijs en van wegens de gemeente dan verhuert hetgeene jaarlijcx dan rijckelijck sooveel en meer aan de Gemeente soude geven als de reparatie en onderhoud van Toorentie en klock soude komen te monteeren in 't geene nu een Last der Gemeente is, dan noch een kleijne revenue door deselve soude kunnen uitmaken, En dat opmaken en repareren soude nog al weijnig aan de Gemeente komen te kosten alsoo daar noch verscheijde eijke boomkens bijstaan die tot de kosten van de reparatie derselver soude kunnen geemployeerd worden. Oorsaecke waaromme de supplianten haar zijn keerende tot UEd. mog. ootmoedelijck en in alle onderdanigheijt versoeckende derselver goede geliefte mogte wesen aan de supplianten de voorsz. reparatie van gemelt Toorentie en Capelletje in forma en ter fine voorsz. te accordeeren en de supplianten daartoe verleenen authorisatie in forma soo en gelijk haar Ed. mo. ten cas subject sullen goetvinden te behoren

'twelk doende etc.

J. P. PEIJERS, gelaste van den agent.

Dit verzoekschrift werd door den Raad van State den 26 Juni 1743 in handen gesteld van de heeren Torck en van Hogendorp haer Ed. mog. gecomm. commissie gaende langs de Maze om op den inhoud te disponeeren soo als bevinden sullen te behooren.

De beschikking luidde :

D'ondergeschrevene gecommiteerdens van den Raadt van Staaten der vereenigde Nederlanden tot het doen der verpachtinge der generale middelen ende het visi-teeren der fortificatiën en magazijnen langhs de Maase hebben na genomen oculaire inspectie van het gemelde Cappelletie en tooren en vorders behoorlijke en noodige examinatie van saaken, de supplianten haer versoek in voege als bij deese nevenstaande requeste gedaan, geac-cordeert en dienvolgens de voorsz. Drossaard en schepenen van Tilborg authoriseerende om het voorsz. cappelletie en toorentje te doen na behooren repareeren hetzelve cappelletie tot een weverswoning of andersints te doen approprieren en vervolgens ten nutte van de gemeente moogen verhuuren, de penningen daarvan provenieerende gebruijkende eerstelijk tot onderhoudt van het voorsz. cappelletie, toorn en uurwerk en het overschietende tot meeste profijt van voorsz. gemeente.

Actum den 19 Augusti 1743.

was get. L. H. TORCK, D. VAN HOGENDORP.

De kapel werd toen gerestaureerd en voor weverswoning bestemd. De boomen die bij het gebouw stonden werden verkocht en brachten op 322 gl. 6.4; de kosten van herstelling bedroegen 721 gld. 21 st. De als weverswoning ingerichte kapel werd geruimen tijd later verhuurd, want eerst in 1754 vinden wij in de gemeenterekening die huur ad 16 gld. vermeld. De eerste huurder

was Laurens Jonckers. In het jaar 1794 bedroeg de huur f 34.50, toen werd er tapperij gehouden.

Niet zeer lang echter zou deze toestand duren, want in 't jaar 1796 werd de kapel aan hare oorspronkelijke bestemming teruggegeven.

Ofschoon het notulen-register ook van dat jaar niet in het archief aanwezig is, werd ik toch in de gelegenheid gesteld afschriften te nemen van de extracten uit de notulen van twee corporeele vergaderingen van het gemeentebestuur, van den volgenden inhoud:

Corporeele vergadering gehouden op Maandag namiddag ten drie uren den 22 Februarie 1796, 2e jaar der Bataavsche vrijheid.

Present

De Burgers J. Verbunt, Loco Drossard &c.

De vergadering geopent zijnde met aan de leden derselver voor te draagen het versoek van eenige Burgers en ingeseetenen van de Haartgangen de Hasseld en Hoeven aan ons gedaan om de Hasseldsche Capel weder als in oude tijden voor een Godshuijs te moogen gebruiken.

Waarop gedelibereert zijnde is geresolveert het versoek in soo verre toe te staan, dat wij desisteeren van het Regt der verhuuring van de gem: Hasseldsche Capel en bijgehorende Erven ten behoeve deeser gemeente, mits den Eygendom aan deselve blijve, en dat diegeene welke deselve voor een Godshuijs sullen employeeren, deselve ook in behoorlyke reparatie sullen onderhouden en in cas van verlaating weeder in die staat als deselve tans is aan de Gemeente werde overgelevert.

Vervolgens is &c.

Corporeele vergadering gehouden op Maandag den 11 Mei 1796, des namiddags ten half vier uuren.

Present

De Burgers A. van der Willigen, Dros^d &c.

De vergadering geopend zijnde is &c.

Den Burger Thod. Smarius stelt namens de Burgers van de Hasselt, als een point van deliberatie voor, off de vergadering niet zoude kunnen goedvinden om de ingezeetenen van de Hasselt te permitteeren de binnenmuuren uijt de Capel te doen breeken, de steenen en 't verdere daar van komende tot reparatie te employeeren; en wanneer die weeder aan de gemeente mogte koomen, dezelve volstaan kunnen met die in den staat zooals dan zal zijn over te geeven.

Waarop gedelibereert zijnde is geresolveert het voorstel te approbeeren en in eene Resolutie te converteeren. Mits den overschot van houtwerk voor den Grooten—Armen blijven.

Accordeert met voors. Notulen voor zooveel het geëxtraheerde aangaat.

I. BLES, Secret.

Toch waren de Regenten van de Kapel niet gerust en wendden zich tot de Representanten van Bataafsche Brabant, die hun het volgend stuk thuis zonden:

Extract uit het Register van Resolutien van de Representanten van het volk van Bataafsche Brabant.

Vrijdag den 26 Augustus 1795,

tweede jaar der Bataafsche Vrijheid.

Het Committé van algemeen welzijn doet bij monde van den Burger Cuijpers rapport op de requeste van

Jan J. Vromans, cum suis, inwooners van de haartgangen Hasselt en Hoeven binnen Tilburg te kennen geevende dat aldaar in den haartgang de Hasselt is staande een capel met tooren en klok zijnde dezelve met kennis en consent van regenten in den jaare 1743 bij te doene reparatie, tot een burgerwoning opgemaakt.

Dat opgem. Capel door de corporeele vergadering van Tilburg tot uitoeffening van den Roomsch Catholyken godsdienst is toegestaan, dan dat zij adressanten vreezen, dat deze vergunning niet voldoende is, verzoeken dat deze vergadering aan hun accordeere in die Capel onverhinderd als voorheen den godsdienst als voors. uitoefenen.

Bij resolutie Commissoriaal van den 14 Jnni j.l. in handen van welgem. Committé gesteld.

Waarop gedelibereerd zijnde is goedgevonden van de supplianten het gebruik der bij requeste verm. Capel egter niet anders als provisioneel, en zonder dezelve anders als voor een Bedehuis te employeeren toe te staan:

En zal Extract deser aan de supplianten worden uitgereikt om te strekken tot acte van authorisatie.

C. FLOXEN AT.

Accordeerd met voors. register.

P. J. G. VOGELVANGER.

In een boekje van ontvang en uitgaaf betreffende de gelden der kapel, loopende van 1796 tot 1837 staat op de eerste bladzijde met kapitalen en versierde letters geschreven.

1796. Den 30 April is het Beeldt van De Alderheijligste Maget ende Moeder Godts Maria geheel Triumphant gebragt in de Hasselsche Capel tot een algemeene blijtschap van de Roomsgesinde inwoonders tot Tilborg.

Dit boek is aangelegd door Theodorus Franciscus Smarius. Het schijnt aldus dat het beeld van Maria gedurende eenigen tijd op eene andere plaats is geborgen geweest.

Na de overbrenging van het beeld werd de kapel in haar ouden toestand hersteld, zooals blijkt uit de oude rekeningen. De leverantiën werden betaald, doch het werken geschiedde „om Godts loon.”

Ook de Kerksieraden werden meer en meer aangebracht. Daarvoor zorgde voornamelijk Ursula Jonkers, die tot „Kerstes” of kosteres was aangesteld en herhaaldelijk wordt genoemd. Zij ontving als loon 1 gulden in de maand.

Onder de uitgaven vinden we o. a. vermeld: 7 gulden aan J. Bakx voor een zilveren scepter; 1.14 gld. voor een ijzeren kandelaar; verschillende bedragen voor de blokken onder de heiligen-beelden; voor ijzerwerk aan den offerstok; 15 gld. voor 4 koperen kandelaars. In 1798 werd aangeschaft een tinnen kelk; in 't zelfde jaar werden ontvangen van Gijsbert Jansen: een manipel, een gewijde steen, kasuifel, alb en andere ornamenten, te zamen 38 gulden en 3 stuivers. Hieruit zou moeten blijken, dat aldaar ooit de H. Mis is gelezen, daar een weinig later nog is vermeld eene uitgaaf van 20 gld., voor hetzelfde doel te zamen 58 gulden. Dit misgevaad was afkomstig uit Antwerpen.

Den 14 Juni 1800 werd aan de kapel vereerd een zijden damasten rok tot een antepenie (antependium) of autaarkleed, waarop werd gekocht een witte doek.

Op 25 Augustus 1804 is beschreven de volgende uitgaaf: aan Lucas Obbens voor $4\frac{1}{2}$ pond wasse kaarsen ad 34 stuivers het pond betaald 7 gulden 13 stuivers en terwijl de kaarsen in de kerken niet hooger worden verkocht als 26 stuiver het pond, zoo hebben wij bij het

doen der rekening goedgevonden om den offer van kaarsen in de kapel niet te verliezen deselve niet hooger te verkoopen als in de kerken en het te kórt komende van het capel's geld bij te leggen hetwelk doende be- loopt van bovenstaande kaarsen 1 gulden, 16 stuivers.

In 1809 werd voor het maken van een kleed voor het Lievevrouwebeeld uitgegeven 8 stuivers. In 1812 is vermeld eene vrijwillige gift van 50 gulden onder conditie dat hiervoor moesten gemaakt worden twee zilveren kroonen tot cieraat voor het beeldt van de Moeder Godts en haar kindeken, welke kroonen zijn gemaakt door Joh. van Geemert en bedragen de som van 55 guldens, soo dat er aan de bovengemelde gifte 5 guldens te kort kwam welke vijf guldens van het Capelsgeldt zijn bijbetaalt.

In 1820 werd uitgegeven 1 guld. 9 stuiver aan juffrouw Antonetta van Gils voor voorschot door haar gedaan aan galon op een nieuw kleed voor het beeld van O. L. Vrouw, zijnde dit kleed voor Gods loon door voormelde juffrouw en anderen gemaakt.

De overige uitgaven waren meer bestemd voor onderhoud der kapel enz.

Onder de ontvangsten zijn de voornaamste die uit de offerblokken.

Zoo bracht de offer van 30 April 1796 tot 5 Maart 1797 de som op van f 108.—; die van 29 Juli tot 30 December 1799 f 23.—. De gansche inkomsten van 1796 tot Juli 1799 bedroegen 241 guld. 15 stuiver; de uitgaven 2 guld. 14 stuiver.

Deze inkomsten waren in 1804 verminderd op 124.— gld. en de uitgaven op 40 gld.; in 1808 bedroeg de offersom 22 gld., in 1810 wederom 42 gld.; in 1813 13 gulden. In dit jaar is nog het volgende te

lezen : Den 8 Maart van de wed. A. Vranken voor een gouden vrouwen-halsslootje , hetwelk zoo zij zegt , door haar eertijds is geofferd aan de kapel en afgegeven aan Ursula Jonkers alsdan zijnde Kerstes op conditie om hetzelfde slootje altijd te kunnen wederom krijgen , mits betalende de waarde van oud goud hetwelk door Jan van Gemert , goudsmid , is gewaardeerd en door haar betaald met 3 gld. 18 stuiver.

De laatste rekening loopt over het jaar 1831 ; toen bedroeg de offer 23 gld. 17 stuiver. De ontvangsten met de voordeelige saldo's van vorige jaren beliepen f 328.63⁵ , de uitgaven f 53.27 zoodat er een overschot was van f 275.36⁵.

Tot slot staat in het meergemelde boekje : Jan B. Brouwers 1832 ontvangen uit handen van de Regenten van O. L. Vr. Capel de somma van f 275.36⁵ , hierbij een partij ongangbare duiten en potters omtrent 5 Ned. ponden , op nieuws ontvangen en verkocht aan de kinderen Drabben de kandelaars gerepareerd en terug ontvangen 10 cent bij inbeur. *Geplaatst zoodat het hier niet is.*

Vanaf 1796 tot 1832 vinden wij de volgende namen van regenten van de kapel, die de rekeningen nazagen :

Theod. F. Smarius, Jan Vromans, Gijsbert Janssens, Joh. Willems, Christiaan Leijten, Adr. Vromans, Corn. Vromans , C. H. van Tulder , J. B. Brouwers , verder nog : Jan Laurens Jansen , G. Smulders , A. van Riel, Arn. Vromans.

Ziedaar wat ik heb kunnen verzamelen.

Wat mij is opgevallen bij het nazien der stukken is, dat de toeloop tot de Kapel, niet zooals thans , zich beperkte tot de Meimaand, maar dat het gansche jaar

door, voornamelijk op hooge feestdagen talrijke pelgrims daar ter plaatse Onze Lieve Vrouw kwamen vereeren.

Op enkele uitzonderingen na, zooals des Zaterdag of de feestdagen van O. L. Vrouw, ziet men weinig bezoekers in de kapel. Hoe de verandering in dit schoon gebruik is gekomen weet men niet, doch zeker ware het te wenschen dat het weder in zwang kwam.

En mogen zij, die een bezoek brengen aan onze eeuwenoude kapel daarna niet verzuimen eenigen tijd te verpoezen in den schoonen tempel van O. L. Vrouw van den allerheiligsten Rozenkrans, de stichting van Pastoor De Beer.

Wellicht dat er welwillende lezers gevonden worden, die alsdan een enkel „Ave” zullen bidden voor den schrijver en de zijnen.

IX.

Lijst van Burgemeesters van Tilburg.

Zooals bekend is, zijn in ons gemeente-archief geene documenten te vinden ouder dan het jaar 1500. Ook schijnen nergens gegevens voorhanden te zijn, om de geschiedenis van Tilburg vóór dien tijd te beschrijven. Tengevolge van een brand, die in den gemeentetoren ontstond, zijn een aantal stukken vernield of door het water onleesbaar gemaakt.

Uit de verschillende gemeenterekeningen en andere bescheiden blijkt, dat Burgemeesters van Tilburg waren :

- 1575 Peter Jan Martens
- 1576 Adriaan Peter Andriessen
- 1578 Wouter Bertens
- 1580 Jan Cornelis Hermans
- 1581 Jan van Dijk
- 1582 Hendrik Jansz. Vermee
- 1583 Wouter Bertens
- 1584 Jan Gheraert Anthonie de Beer
- 1585 Hendrik Gerrit Borgmans
- 1587 Hendrik Jansz. Vermee
- 1588 Hendrik Gerrit Borgmans
- 1589 Jacob Willem Meus
- 1590 Daniël Joost Denys Mudtsaerts
- 1592 Adam Peter Wijtens
- 1593 Jan Corn. Gerrit van Heijst
- 1594 Claes Adriaans van Os
- 1595 Joost Denis Mutsaerts
- 1597 Hendrik Jansz. Vermee
- 1598 Adriaan Corn. van Heijst
- 1599 Adam Wijtens
- 1600 Willem Corn. Soeters

- 1601 Joachim Jan Verschueren
- 1603 Adriaan Corn. Antonis
- 1604 Hendrik Ant. Couwenberg
- 1607 Claes Hendrik Loefs van Groef
- 1608 Adriaan Corn. van Heijst
- 1610 Daniël Mutsaers
- 1612 Willem Corn. Soeters
- 1614 Joachim Verschueren
- 1615 Gerrit Brock
- 1618 Nicolaas Jan Goyarts
- 1619 Jan Hendrik Haubraken
- 1620 Nicolaas van Oeckel
- 1621 Hendrik van Heijst
- 1622 Michiel Huybers Soffaerts
- 1626 Adriaan Corstiaanz van Baartwijck
- 1628 Corn. Hend. van Heijst
- 1631 Jan Corstiaanz van Baartwijck
- 1632 Jan Joachim Verschueren
- 1633 Jan Peter Michiels
- 1634 Joost van Hedickhuijsen
- 1635 Wouter Kivits
- 1636 Cornelis Hendrik de Crom
- 1637 Corstiaan van Sprang
- 1638 Hendrik Jan Daniels
- 1639 Adriaan Jan Soffaarts
- 1640 Nicolaas de Crom
- 1641 Adriaan van Iersel
- 1642 Corn. Hendr. van Heijst
- 1643 Joris Joachim Verschueren
- 1644 Jan Soffarts
- 1645 Gijsbert Jan van Oerle
- 1646 Jan van Sande
- 1647 Adriaan Janse de Bont
- 1648 Peter Jan Daemen

- 1649 Jan de Wijs
- 1650 Jacob Wijmers
- 1651 Peter Colen
- 1652 Adriaan van Iersel
- 1653 Jan de Bont
- 1654 Wouter van Loon
- 1655 Roelof Klevits
- 1656 Goyert van Dijck
- 1657 Wouter Keijsers
- 1658 Adriaan van Iersel de Jonge
- 1659 Hendrik van Heijst
- 1660 Willem de Crom
- 1661 Adriaan Kerkhoff
- 1662 Jan Jansen van de Ven
- 1663 Johan Robberti
- 1664 Johan van Geldorp
- 1665 Peter Jan Damen
- 1666 Laureijs Weijtens
- 1667 Ego de Wits
- 1668 Anthony Adriaan Mutsaerts
- 1669 Cornelis Kievits
- 1670 Hendrik Stakenborgh
- 1671 Peter Colen
- 1672 Jan Cornelis Somers
- 1673 Anthony Soffaers
- 1674 Adriaan van Eeten
- 1675 Joan Keysers
- 1676 Henry Hubertus de Roy
- 1677 Johan van de Sande
- 1678 Peter Beerens
- 1679 Adriaan Kerkhoff
- 1680 Dionys T. Kolen
- 1681 Adriaan de Roij
- 1682 Bartholomeus van Oerle

- 1683 Balthasar Schaepsmeeders
 1684 Ego de Wits
 1685 Marinus de Wolff
 1686 Willem Stakenborgh
 1687 Adriaan Peter Mutsaerts
 1688 Jan Houtepen
 1689 Cornelis Colen
 1690 Wouter Segers
 1691 Adries Ermers
 1692 Cornelis Jansz. van Oerle
 1693 Anthony Stakenborgh
 1694 Bartel van Oerle
 1695 Gijsbert van den Oever
 1696 Justus de Mey
 1697 Adriaan Christiaan de Roy
 1698—1730 ontbreken
 1731—1733 Johan Tabbers
 1734—1744 Casper Ingenhousz.
 1745—1747 Johan Tabbers
 1748—1755 Albertus Baasten
 1755—1763 Jan Anthony van Spaandonk
 1763—1776 Wouter Mans
 1777—1800 Johan Adriaan van Meurs.
 1801—1804 Hendrik Hoebens
 1804 Johan Adriaan van Meurs
 1808 Van Gils, loco-burgemeester
 1809 W. A. Dams, schout-civiel
 M. van Dooren, Burgemeester
 1812—1816 W. A. Dams
 1817 Johan Adriaan van Meurs
 1818 D. Verbunt
 1819 P. C. Brouwers
 1820 D. Verbunt
 1821 A. A. Vissers

- 1822 J. F. Suijs
 1823 A. A. Vissers
 1824—1827 J. A. van Meurs
 1828 J. F. Suijs
 1829—1830 J. A. van Meurs
 1831—1836 A. A. Vissers
 1837—1849 H. B. Bekkers
 1850—1868 F. Suijs

Den 7 December 1868 werd aan laatstgenoemde op verzoek eervol ontslag verleend; hij overleed den 10 Januari 1870.

Bij Kon. besluit van 10 Januari 1869 werd tot burgemeester van Tilburg benoemd de heer JOHANNES FRANCISCUS JANSEN, geboren te Drunen 5 Juni 1824, zoon van Hendrik Jansen en Johanna Dirkje van den Hessenbergh.

Zijne vorige standplaats was de gemeente Drunen. Aldaar werd de heer Jansen den 22 September 1851 tot lid van den gemeenteraad gekozen en den 3 November van dat jaar benoemd tot gemeentesecretaris. Het Kon. besluit van 18 Februari 1860 No 53 meldde dat J. F. Jansen tot Burgemeester van Drunen was benoemd met ingang van 1 Maart 1860. De betrekkingen van Burgemeester en Secretaris bleven vereenigd.

Op het oogenblik dat onze tegenwoordige burgemeester alhier werd benoemd telde Tilburg 20163 zielen; op 1 Januari 1900, 40685.

God geve hem nog vele jaren, tot heil onzer geliefde stad.

I N H O U D.

	bladz.
Opdracht	3
Het Armbestuur vóór 100 jaren	5
Naamlijst van leden van het Armbestuur	32
Oud-reglement van het Armbestuur	36
Tegenwoordig Reglement van het Armbestuur	44
De eerste lijdensjaren van Tilburg's Proce ^s sie naar Kevelaar	48
Yets over Tilburgsche Gilden	71
Het Gilde van den H. Dionysius	73
Diestersch bier	93
De intocht van Prins Willem V te Tilburg in 1762	97
De schilder van Spaendonck	119
Een Gemeente-Ontvanger in deficit	121
De schoolmeester in de XVIII eeuw	125
Een en ander over de Hasseltsche kapel	137
Lijst van Burgemeesters van Tilburg	151